Nº 597.

Westerton

Mr [redacted]

GEOGRAPHISKT HAND-LEXICON

ÖFVER

NYA TESTAMENTETS HELIGA SKRIFTER,

MED

PHILOLOGISKA ANMÅRKNINGAR,

AF

SAMUEL ÖDMANN.

Andra Uplagan,

Öfversedd och ur nyare resor ansenligt tillökt.

Upsala, 1812.

Tryckt hos Stenhammar och Palmblad,

Kongl. Akad. Boktryckare.

N° 4

Författarens ändamål med detta lilla Arbete är, att meddela sina Yngre Ämetsbröder någon hjelpreda vid N. Testamentets läsning. Utan Geographisk kännedom blifver den Bibliska, äfven som all annan Historia, mindre klar, om icke oredig. Våra vanliga Hand-Lexica äro i denna del oftast ofullständiga; kan hända någon gång opålitliga.

Författaren har följt de säkraste källor, som varit honom tillgänglige och med egna ögon granskat de ställen han, ur resandes Dagböcker, åberopar.

Chartorne äro teknade efter de nyaste och bästa grunder vi äge, och orternas läge merendels utsatt efter antalet af de timmar Resande till rygga lagt från ena platsen till den andra: Levantens enda sätt att mäta afstånden.

Underrättelse för Bokbindaren.

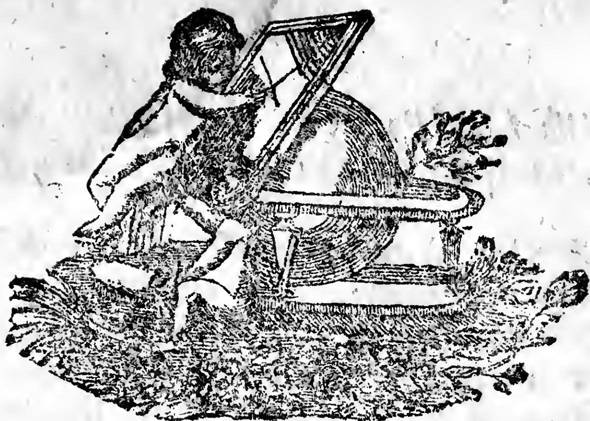
Chartan klippes i tu med noghet, så att Norra Asiens skiljes från Palæstinas. Den förra bindes på tvären — Den andra på längden. Bägge fästas på blad, så att de vid läsningen kunna utbredas och Läsaren har bokstäfverna uprättstående för ögat.

Rättelse på Chartan.

På Cretas Östra udde står Limen kala — läs *kalos.*

På Palæstinas Charta står Arithmatien — läs *Arimathia.*

På Grundritningen af Jerusalem står Hinnon — läs *Hinnoms Barns dal.*

ABI

ABILENE, Ἀβιλήνη; ett litet Förstendöme N. V. om *Damascus*, i någden af *Antilibanon*. Det hade sitt namn af hufvudstaden *Abila*, som kallades *Abila ad Libanum a)*. Då *Antonius* styrde östra delen af Romerska Riket, skänkte han *Abilene* åt en *Lysanias*, efter hvilken *Ptolomæus* kallar hufvudstaden: *Abila Lysaniæ*. Från denna tros den *Lysanias* hårstamma, som, i Luc. 3: 1, kallas *Tetrarch öfver Abilene b)*. En del af detta landskap gafs sedermera åt *Philippus, Herodis den Stores* Son; men hela *Abilene* tillföll ändteligen *Agrippa den yngre, Aristobuli* Son, och *Herodis den Stores* Soneson.

A Uti

a) *H. Relandi Descr. Paläst.* II. 527.

b) Såsom *Josephus* icke nämner denne *Lysanias*, tror Herr *J. D. Michaëlis*, att *Philippus* i Lucæ tid redan tillträdt *Abilene*, och öfversätter så: *Då Philippus var Tetrarch öfver det fordna Lysaniæ Abilene*. En enda handskrift har så i texten.

Uti *Abila* fann *Pocock*, i den så kallade *Abels Kyrka*, en inmurad sten med *Lysaniæ* namn *c)*.

ACHEA, Ἀχαια, innefattade, i dess vidsträcktaste bemärkelse, hela Grekland, eller nu varande *Livadien* och *Morea;* men det *egenteliga Acheen* var blott en landsträcka jämte Joniska hafvet, från *Corinthiska Näset* till *Arcadien* och *Elis*. *Corinthus* var *Acheens* hufvudstad. I *Augusti* tid, styrdes Provincen af *Proconsuler* (ἀνθυπατοι) som tillsattes af Rådet och utöfvade *Consulernas* magt. *Tiberius* förenade *Acheen* med *Macedonien*, som då stod under Kejsarnes omedelbara styrelse, men *Claudius* satte allt på gamla foten. I *Pauli* tid var *Gallion*, *Senecas* broder, *Proconsul öfver Acheen*. Ap. G. 18: 12. Se *Corinthus* *d)*.

ADRA-

c) Büschings Erdbeschreibung. V. 219.

d) Acheen förekommer i des vidsträckta bemärkelse, Ap. G. 19: 21. 1 Thess. 1: 7, 8. Men i sin trångre betydelse, 2 Cor. 1: 1. der *Paulus* hälsar de Christna i Corinthus, tillika *med Acheens församlingar*. Då nu bägge brefven till *Corinthi* Christna äro ställde till samma Läsare, uplyses deraf 1 Cor. 1: 2. der Apostelen först hälsar *Församlingen i Corinthus*, och sedan *alla dem, som åkalla Herrans Jesu namn*, (d. ä. *Moreas* församlingar), *i all rum deras och vårt*, (d. ä. ehvad de fira sin Gudstjenst i egna hus på landsbygden eller infinna sig i vårt gemensamma Samlingsrum i staden) — Den förste, som döptes i *Acheen*, var *Stephanus* och hans hus. 1 Cor. 16: 15. Då *Epänetus*, Rom. 16: 5. kallas *Acheens förstling*, bör det, enligt de bästa Codices, heta: *Asiens*.

ADRAMYTTUM, (Ἀδραμυττηνος); Sjöſtad på *Myſiens* kuſt, midt emot ön *Lesbos*, (nu *Meteline*, långſt inn uti en vik, ſom ännu kallas *Golfo di Landramitti*. Staden anlades af en Atheniensiſk utflyttning, och dref ſtark handel. *Paulus* gick om bord på *ett Adramyttenifkt ſkepp*, Ap. G. 27: 2. Staden hade fordom ſin egen Biſkop, ſom lydde under *Epheſus e)*. men är nu en måtelig by, *Adramit*, på en Franſk mils afſtånd från viken *f)*.

ADRIAS, (Ἀδριας). *Strabo* ſkrifver, att detta namn egenteligen tillkom *Adriatiſka viken*, (*Golfo di Venetia*). Flere, så äldre ſom nyare Lärde, ſamt i ſynnerhet en Engelsman, *Bryant*, hafva derföre trott ſig böra utſätta *Pauli* Skeppsbrott vid en i ſiſtnämnde vik belägen holme, *Meleda*. Men äfven det *Joniſka hafvet*, emellan Grekland, Neapel och Africa, hade detta namn. *Joſephus* berättar, att han lidit Skeppsbrott i *Adrias*, under reſan från *Cyrene* till *Puteoli*, och *Heſychius* ſkrifver, att i hans tid kallades detta haf: *Adrias g)*. Icke heller var möjeligt för *Paulus*, att hela 14 dagar drifvas af och an i den trånga Venetianſka viken, utan att ſtöta på land. Ännu mindre hade Capitainen, ſom förde fångarna, från *Meleda* tagit en omväg nedom *Neapel* till *Rom*, då han, öfver *Ancona*,

e) *Dappers Beſchreib. von Aſien.* ſ. 288.
f) *Buſching.* V. 72.
g) Se flera intyg. *Bocharts Geogr. S.* ſ. 553.

kunnat göra både kortare och såkrare resa. Vid Adriatiskavikens *Meleda* bör man ej heller tråffa en *Alexandrinsk Vinterliggare.* Med visshet såttes således *Pauli* svåra segling i sjelfva Medelhafvet, och hans Skeppsbrott vid *Maltha.* Ap. G. 27 Cap. Fartyget var lastadt med spannemål för Italien, och förde 276 man om bord; nemligen den egenteliga Skeppsbesåttningen, en tropp Soldater, som bevakade fångar, och ett antal, förmodligen Handlande, Passagerare. Med knapp vind uppnåddes *Skönhamn* (καλος λιμην) på *Creta* eller *Candia.* Vinden sprang då ett strek till Söder (ὑποπνευσαντος τε νοτε) så att man, jåmte *Cretas* kust, kunde styra till *Phoenix.* Men i det samma nedrusade öfver *Cretas* skyhöga fjållar, en *Typhon* eller *Ouragan* (ἀνεμος τυφωνιϛος) från Nordost. (Ἐυρο-ακυλων eller såsom de flåste *Codices* såtta: Ἐυροκλυδων; *en östan med störtsjö.* År 1621, hade D. C. vid samma årstid, i detta farvatn, en aldeles dylik Orkan *h).* Denna håftiga storm dref skeppet *från ön,* (κατ' αὐτης), åt Africanska kusten. Kosan borde vål, under *Moreas udde*, styras mera våstligt, men det var icke möjeligt, att sticka så högt upp emot vinden (ἀνθοφθαλμειν). Man nödgades låta sig drifva åt *Sudvåst.* Under den lilla holmen *Claude*, som gaf lå, fann man rådrum att inhala Skeppsjullen. Nu beredde man sig att uthårda stormen. Alle besåttningarne (βοηθειαι) sattes i rörelse, att, med kabbeltåg, om-

Den-

h) Voy. 450.

binda fartyget; ett bevis, att det redan tagit läck. Denna utvåg vidtages ännu i dag på Arcaipelagens rankiga skepp *i)*. Såsom stormen immerfort dref åt *Sudväst*, fruktade man att kastas på någondera af de *Afrikanska sandbankarna*, vid *Lybiska kusten* (συϱτιν τινα). Att hämma farten och lindra Skeppets krångningar, nedfäldes stormasten, med sina segel (καλασαντες το σκευος). Österländske Skeppens master äre så inrättade, att de efter behag fällas och hissas, men icke kappas, såsom de Europeiske *k)*. Stormen fortfor, så att, följande dagen, allt på däck varande handelsgods kastades öfver bord af vågen (ἐκβολην ἐποιȣντο). Man bör dervid erinras, att Passagerare och Handlande hyra sig på däck vissa platser, der de sitta omgifne af sina packor *l)*. Dagen derpå såg man sig i nödvändighet, att, med egen hand, öfver bord kasta Skeppsrustningen, (σκευην τȣ πλοιȣ) rålänger, m. m *m)*. Sjömist hindrade kosan att bestämmas efter Sol och Stjernor. Man uppgaf nu allt hopp att frälsas. I dessa bedröfliga omständigheter uppmuntrade *Paulus* sina medresande, och försäkrade dem om räddning. Sedan de fulla 13 dygn så vräkt uti *Adriatiska hafvet*, tyckte manskapet sig vid midnatten upptäcka en oredig landkänning (ὑπονοȣν χωϱαν). Man lodade strax och fann 20, samt kort derpå endast 15 *Orgyers* djup. (*Orgya* är ett mått

i) Se *Strödde Försök öfver N. T.* Flock. I. 51. f.
k) *Bruces Resa.* f. 30. *l)* *Niebuhr Resa.* f. 20.
m) *Bruce.* a. st.

mått från långfingrets spits till armbågen). Med skäl fruktade man således stöta på grund (εις τραχεις τοπȢς); utkastade derföre från bakskeppet fyra ankare. Utsigten var ännu tvåtydig. Matroserne önskade derföre att rädda sig i Skeppsslupen, som var för liten att berga alla, och, i händelse af skeppsbrott, helt visst blifvit ett stridsämne. De föregåfvo nu nödvändigheten att, äfven från framstammen, utkasta pliktankaret, Sjömannens yttersta tillflykt. Men *Paulus*, som märkte deras uppsåt, underrättade Romerske Capitainen derom, och tillade, att man var i dubbel fara, om man tillåt de erfarne Sjömännerna lämna Skeppet. Capitainen befalte derföre sina Soldater hindra detta svek; och såsom förmodeligen tvist dervid uppkom, afhöggo de fåstan och läto slupen gå till hafs. Apostelen uppmuntrade derpå de närvarande, som på fjortonde dygnet icke *gjort något ordentligt mål* (ἀσιτοι), att taga förfriskning, under försäkran, att deras bergning skulle bero af återhämtade krafter (προς σωτηριαν ὑπαρχειν). Efter slutad måltid kastades en del af spannemålslasten öfver bord, att lätta Skeppet. I dagningen såg man framföre sig en vik med ankarredd (κολπον ἐχοντα αἰγιαλον). Man lyftade derföre de fälda ankaren, lossade de fastsurrade styren, (ty på Levantiska Skepp voro dubbla styren till höger och vänster); hissade fåcken och styrde undan vinden åt kusten. Men Skeppet stötte strax på en utskjutande udde, som å begge sidor sköljdes af

hafs,

hafsbränningen (τοπος διθαλασσιος); således icke vid *Gozzo*, enligt en sägn hos *Doubdan n)*. Framstammen stod der orörlig, men bakskeppet sönderslogs. De, som kunde simma, räddade sig med sin skicklighet; de öfrige, med tillhjelp af skeppsvrakets plankor." Se vidare: *Maltha*. Stället, der Skeppbrottet skall skedt, visas ännu på sistnämnde ö. Framföre *Valettas* sudöstra hamn, som är en täck vik, ligga höga grund, hvilka torde här böra påtänkas *o)*, emedan de göra inloppet ganska farligt *p)*.

AENON, Αἰνων; en vattenrik ort vid *Salim*, der *Johannes* döpte, Joh. 3: 23 *q)*. sättes vanligt uti *Manassis* lott öster om *Jordan*, men låg väster om samma flod. Sannolikt är *Aenon* samma ort, som af *Breitenbach* kallas *Emon*, och af *Monconys*: *L'enin r)*. *Brocard* nämner äfven i samma trakt ett *Ennon*, det han sätter 4 Italienska mil öster om *Sichem*, nu varande *Nabolos*. Namnet tillkänna gifver en af källor rik ort. Der aflämnade *Johannes* sitt sista märkeliga vitnesbörd om *Jesu Messianiska kall s)*.

ÆTHI-

n) *Voy. de la Terre S.* s. 13.
o) *Brydones Bref om Sicilien och Maltha.* s. 156.
p) *Thevenot Voy.* L. I. c. 5. s. 19.
q) *Reland* D. P. II. 550. *r)* Voy. II. 51.
s) *Johannis* Lärjungar beklagade sig öfver det starka tillopp, som, på deras Lärares bekostnad, økade antalet af *Jesu* Lärjungar. *Johannes* svarade: "Ingen kan af egen magt tillvälla sig det minsta. Allt styres af en högre hand. I veten, att jag ständigt

AETHIOPIEN, (Αἰθίοψ). Under namn af *Aethiopien*, begrepos Africas länder S. V. om Egypten. Nedra] *Aethiopien* låg vid Röda hafvet omkring *Sennaar*. Det öfra innefattade *Abyſſinien* med ännu Södligare länder. En *Aethiop* döptes af *Philippus* Ap. G. 8: 26. Af Gudomlig tillſkyndelſe begaf ſig Apoſtelen från Jeruſalem på vägen till *Gaza* genom öknen *t)*. Der upp-

betygat mig icke vara *Meſſias*, utan blott hans förebud. Den, ſom hafver bruden i ſina armar, är brudgummen; men brudgummens vän, ſom honom uppvaktar (ἑστηκως) och lyſsnar på hans röſt, glåder ſig öfver tidningen om en fullbordad förening. Nu åger jag denna frögd. Hans anſeende bör tillväxa; mitt aftaga. Han, ſom är ſänd från högden, är högre än alla (Lårare). Jag är blott en menniſkja (εκ της γης) och åger icke ſå hög beſkickning; kan ej heller jämföra min Lära med Hans. Sänd från himmelen år han högre än alla. Hvad han ſett och hört (för viſſo vet) det lårer Han. Likvål antager man icke Hans Lära. Men hvar och en, ſom den antager, ſkall, med full öfvertygelſe. förklara, att Gud i honom uppfyllt ſina löften om *Meſſias* (ἀληθης); ty Gud har rikeligen (ἐκ ἐξ μετρȣ) begåfvat honom med ſin allvishet och magt. Fadren älſkar Sonen, och har öfverlämnat allt i hans hand. Den, ſom tror Sonens himmelſka beſkickning, finner ſig ſalig. Den, ſom vägrar erkänna honom, blifver fjerran från ſällheten, och bär domen i ſitt båfvande ſamvete. Joh. 3: 27 — 36.

t) ἡ ἐστιν ἐρημος, bör ej föras till *Gaza*, utan till *vägen*. Från Jeruſalem gingo två vägar till *Gaza*. Den ena väſterut till *Jaffa* och derifrån åt Söder jämte hafvet. Den andra tager till vänſter icke långt från Jeruſalem vid byn *Amoas*, och går gent igenom Bergsbygden. *Maritis Reſa.* ſ. 84. Den be-

uppnådde honom en *Aethiop*, som i Jerusalem förrättat sin Gudstjenst (προσεκυνησεν). Han var således *Proselyt*. *Lucas* skrifver, att han var *Eunuch*, *Minister och Skattmåstare hos Aethiopernas Drottning Candace*. Man förmildrar ordet Ἐυνεχος till *Hofman*. Under namn af δυναςης förekomma vanligt den tidens främste Ministrar vid Hofven, och dennes Ämbete bestämmes tydeligen dermed, att Drottningen satt honom öfver sina Financer, eller gjort honom till sin *Hasnadar u)*. Då *Aethiopen* hann upp *Philippus*, satt han på sin vagn och läste 7 och 8 versen af Esaiæ

skrifves af *Doubdan*, såsom *tres mauvais och facheux* full af sten och oländig, så att hvarken håstar eller menniskjor der framgå utan möda. a. st. s. 159. Man visar der en källa, som gör en liten bäck, i hvilken Ethiopen tros vara döpt. *Rel. du Voy. de la Terre S.* s. 99. Den kallas Philippi brunn af *Troilo*: Se *Aschdod*.

u) Ἐυνεχος betecknar en person, som för *vård öfver Sångrummet*. Tidigt införde Polygamien och Svartsjukan Snöpingar vid Österländska Hofven. De upphöjdes till ansenliga Embeten, när de funnos skickelige och trogne. *Olearius* omtalar en Persisk Ådling, som blef *Schah Sefis* förtrogne, emedan han sjelf gjort sig till *Eunuch*. Det bör ej falla främmande, att en Drottning följer sin tids grannlagenhet, och låter sig uppvaktas af *Eunucher*: motsatsen är snarare stötande. Snöpingar valdes ock gerna till *Skattmåstare*, emedan de ej ägde barn, till hvilkas förmån de kunde försnilla hofvens inkomster. Judarne, som redan den tiden voro förpaktare och uppbördsmän, hade sannolikt gjort denne Æthiop till Proselyt. Emellan *Sennaar* och stora öknen, träffade *Bruce* ett land, *Handaque*, som tros varit *Candaces* område.

Esaiæ 53 Capitel, uti Alexandrinska Öfversättningen; *Såsom ett får bragtes han till slagtbänken; såsom ett lam, hvilket tiger under dens hand, som det klipper, upplåt han icke sin mun. Under djupet af han förnedring upphörde det beslut, som öfver honom taget var* (κρισις αυτȣ). *Han lefver nu ett lif, hvars år ingen tunga förmår uttala, ty han räknas ej mera bland de dödelige, som bebo jorden. Philippus*, som på begäran uppstigit i vagnen, gjorde häraf tillämpning på *Jesu* höga person, och utförde hans saktmod under sina fienders händer, hans seger öfver sina plågares grymheter, och hans osynliga styrelse af en återlöst verld Aethiopen, som fann, att så stora ting ej kunde sägas om en blott menniska, aflade sin Trosbekännelse, döptes och fortsatte sin resa med gladt hjerta. Se *Aschdod*.

AKELDAMA, (Ἀκελδαμα); Krukmakare-åkren, som, till främlingars griftplats, inköptes för de af *Judas* återburne 30 silfverpenningar *v*). Sanno-

v) På inköpet af denna plats lämpar *Matthæus*, Cap. 27: 9. ett ställe af *Jeremias*, hvilket dock, i våra Codices, står hos *Zacharias*. Man har sökt hjelpa detta, än med minnesfel hos *Matthæus*, än med missläsning och skriffel hos hans Öfversättare och afskrifvare. Andre anföra, att, då *Jeremias* innehade främsta rummet bland Propheterna, hela Samlingen kunnat heta *Jeremias*. Detta är icke utan skäl sagdt. Men skulle icke vara möjeligt, att *Zachariæ* tre sista Capitel verkeligen äro af *Jeremias*, och blifvit från honom skingrade, under den tid desse skrifter författades på lösa rullar? De afvika allde-

nolikt var jorden af Krukomakaren borttagen och platsen till annat bruk odugelig. Namnet är sammansatt af två Syriska ord, som betyda: *jordstycke* och blod Ap. G. 1: 19. När man, genom Bethlehems porten, reser söder ut, visas till vänster en plats, som föregifves vara det fordna *Akeldama x)*. Den ligger Söder om *Sion*, enligt *Troilo*, 64 steg lång och 48 steg bred; enligt *Maundrel* 72 fot lång och 45, eller, såsom *Binos* utsätter, 50 fot bred; enligt *von Glarus* något större, men, enligt *Pocock*, mycket mindre. Stället är omgifvet af en mur, 36 fot hög, som föregifves vara uppförd af Kejsarinnan *Helena y)*. På murarna hvilar ett hvalf med sju öppna och två tillmurade hål, genom hvilka afledne främlingars kroppar nedkastas *z)*. Jorden är rödaktig och skall, enligt *Pocock*, äga särdeles egenskap att hastigt förtära dem, som ditkastas, hvarföre man ock derifrån hämtat flera skeppslaster till den bekanta *Campo Santo* vid *Pisa a)*. *Radzivil* försäkrar sig der sett kroppar, innom 20 timmar, i fria luften förvandlade

les från *Zachariæ* stil, och kunna näppligen vara af hans hand: deremot närma de sig till *Jeremiæ* straffpredikningar. Stället hos *Matthæus* bör så fättas: *Man tog de trettio silfverpenningarne, värdet af honom, som till denna summa skattad blef af Israëls barn.*

x) *Mariti* s. 173.

y) *Baumgarten* Trav. Lib. II. cap. 8. *Binos* a. st. 219. *Doubdau* 126.

z) *Korte* Reise. 282. *a*) Voy. III. 70.

de till benrangel *b)*. Det samma betygar *Roger*, såsom sjelfsynt vittne *c)*. *Binos* har ock hört denna sägn *d)*. Men *Maundrel* bestrider denna uppgift *e)*, och *Cotovic* såg der flera kroppar alldeles oskadda *f)*. Stället, som af *Möneonys g)*, *van Egmont h)* och *Maundrel* kallas *Campo Santo*, tillhörer Amenianerna, hvilka gifva en Sequin om dagen i förpaktning. Så högt gick visst icke afkastningen i Krukomakarens hand.

ALEXANDRIA, (Ἀλεξανδρινος· Ἀλεξανδρευς), var en Sjöstad i nedra Egypten, anlagd af *Alexander den Store*, att hålla detta land i tygel. Åt Söder gränsade *Alexandria* till sjön *Mareotis*, åt Norr till Medelhafvet. Från Strandporten gick en gata åt Söder, 2000 fot bred, å ömse sidor prydd af de pragtfullaste Pallats, samt skuren i tu af en lika bred korsgata. Torgets omkrets utgjorde en Svensk fjerdedels mil. På en holme anlades den prågtige *Pharos*, som räknades ibland verldens sju underverk. Der underhölls natteld, att varna seglaren för Egyptens låga stränder. I *Alexandria* låt ock *Ptolomæus Philadelphus* anlägga det ryktbara Bibliotheket, som förökades till 400,000 Volumer, ansenligt skadades af vådeld, då *Cæsar* eröfrade staden, men omsider, på Sara-

b) Peregr. s. 64. *c)* Terre S. 161.
d) Voy. II. 149. *e)* Voy. s. 170.
f) Itiner. 291. g) Voy. II. 25.
h) Trav. I. 377. *i)* *Myller*. Per, s. 184.

Saraceniſke Califens, *Omars*, befallning, användes att uppelda ſtadens badhus, af det ſkål, att denna Bokſamling vore onyttig, om den innehöll ſamma åmnen ſom *Coran*, men ſkadelig, om der tråffades motſatſen. *Alexandria* var medelpunkten för verldens handel. Der funnos 12000 Köpmän, ſom blott handlade med olja, Judar boſatte ſig der tidigt. Flere ditbragtes ſåſom krigsfångar af *Ptolomåerna*. Således anlades der det bekanta *Oniæ* Tempel, ſom åſtadkom *Schisma* emellan *Jeruſalems* och *Alexandrias* Judar. Småningom förglömde desſe ſiſtnämnde det, efter Babyloniſka fångenſkapen, i Judarnes ſkrifter införde Chaldaiſka Alphabetet, de nödgades derföre omſkrifva ſina heliga Böcker med Grekiſka bokſtåfver. Omſider behöfde de en Öfverſåttning, att på Sabbatherne låſas jämte grundtexten. Så tillkom *Alexandrinſka Verſionen*, ſom bår namn af 70 Uttolkare. Den författades på ſårſkilda tider, helt viſt efter en handſkrift med Grekiſka bokſtåfver. Detta år ock orſaken, att den ſå ofta afviker från Ebreiſka texten, och har ſtållen, ſom icke låta ſig förklara, om ej denna Hr. *O. G. Tychſens* ſinrika förſlags mening antages *k)*. Vid ſamma tid arbetade *Ptolomæus* på en allmän Lagbok för Egypten, och förſkaffade ſig med mycken högtidlighet ett Exemplar af *Moſis* Böcker. Derifrån herleder ſig *Ariſteæ* fabelaktiga beråttelſe. Efter Chriſtendomens införande utmårkte ſig Alexandrin-

k) Tentamen de Codicibus Hebræo-Græcis.

drinſka Kyrkan, och råknades bland de fem Chriſtenhetens Domkyrkor. Der lefde *Clement Alexandrinus*, kånd för ſina lårda, dock mörka ſkrifter; *Origenes*, ſin tids ſtörſte *Criticus*, och odödelig för ſina förtjenſter af G. T:s text; den förföljde och ſtridbare *Athanaſius*, ſom icke år författare till det, under hans namn, utgifna Symbolum. Såſom *Schismatici*, hade de Alexandrinſke och öfrige Africanſke Judarne en ſårſkild Synagoga i Jeruſalem, der de ſtridde med *Stephanus* Ap. G. 6: 9. Den ſkriftlårde och våltalige *Apollos* var bördig från *Alexandria* (Ἀλεξανδρευς) Ap. G. 18: 24. *Paulus* gjorde ſitt ſkeppsbrott på ett *Alexandrinſkt* ſkepp, och fördes ſedan från *Maltha* på en *Alexandrinſk* vinterliggare, Ap. G. 27: 9. 28: 11. Dervid bör noga mårkas, att deſſe fartyg icke hörde till den vanliga Romerſka tranſportflottan, ſom årligen gick till Italien med ſpannemål. Nu varande *Alexandria* år en ſkålig ſtad, med 6000 invånare, och bibehåller ſig vid denna medelmåtta ſåſom Egyptens båſta hamn. Af deſs fordna pragt finnas lämningar, ſårdeles *Cleopatras Obeliſk* och *Pompeji Stod*, hvilka bågge orått båra ſina namn. Deſsutom tråffas der underjordiſke valfgångar och dyrbare pelare, hvilke ſiſtnämnde, af de alt förſtörande Turkarne, åro inpackade i murarne, endaſt att fylla rummet. *Norden* har gifvit båſta grundritningen i ſin *Voyage de Nubie l)*.

AMPHI-

l) Se vidare: *Savarys Bref om Egypten*; *Niebuhrs* och *Bruces Reſor*. *Thevenots* Voy. L. II. c. 1.

AMPHIPOLIS, Ἀμφίπολις; gammal ſtad i *Macedonien*, på två ſidor kringfluten af floden *Strymon*, och anlagd af ett Athenienſiſkt flyttningsfolk. Är bekant under flera äldre namn, och kallades omſiden *Chriſtopolis*. Om ågendomsråtten förde Athenienſerne och Spartanerne blodiga krig. Är nu ödelagd och platſen kallas af Grekerna *Emboli m)*.

ANTIOCHIA, Ἀντιόχεια. Bland tio ſtåder af detta namn, förekomma blott två i N. T.

1:o *Antiochia*, Syriens hufvudſtad, belägen 3 mil från hafvet, fullbordades af *Seleucus Nicator*, ſom med detta namn ville föreviga ſin Faders, *Antiochi Epiphanis*, minne. Staden råknades på ſin tid för en af de tre verldens ſtörſta ſtåder, och hade ett förträffligt läge vid floden Orontes, jämte en Lagerſkog, der *Diana* dyrkades med utſvåfningar. Af denna ſkog finnes inga lemningar *n)*. Chriſtna Låran infördes der tidigt, och Evangelii bekännare antogo der förſt namn af *Chriſtna*, Ap. G. 11: 26. Der uppſtod den ſtora tviſten, huruvida Moſaiſka Lagen borde förbinda omvända hedningar *o)*. Sedan *An-*

Sonninis Reſa. *Campbells Landreiſe nach Indien.* ſ. 117. f. ſamt de flåſte Reſor i Egypten.

m) Buſchings Erdb. 1 Th. 2 St. ſ. 1573.

n) Saaveboeuf Reiſen. ſ. 202.

o) Frågan afgjordes i Jeruſalem på det åldſta Kyrkomötet med all vishet. De till Chriſtendomen öfvergående Hedningar ålades, att, jämte vården af ſina moraliſka pligter, endaſt afhålla ſig från *måltider*

Antiochien långe varit Syriſke Konungarnes hufvudſtad, ſamt Romerſke Ståthållarnes och Öſterländſke Patriarchernas Säte, höllo de Grekiſke Kejſarne der då och då ſine Hof. Staden led mycket genom jordbäfningar; uppråttades af *Juſtinianus* och kallades *Theopolis*, men förſtördes omſider under krigen med *Saracenerna*. Handelen förlades derpå till *Aleppo*, och *Antiochia* kunde ej mera uppreſa ſig ur ſitt fall, ſedan *Orontes* upphörde att vara ſegelbar *p)*. Nu varande *Antachia*, eller, ſåſom Turkarne uttala detta namn, *Entaqui*, beſökes vanligt under reſan från *Scanderon* till *Aleppo*, och är blott en anſenlig by innom ena hörnet af ſina fordna murar, ſom inneſlöto en rymd af 8000 fots omkrets, och hade 400 Torn. Af Stadens fordna pragt återſtå nu endaſt lämningar efter fallna Palats, miſsvårdade vatnledningar, en förſtörd Skants *q)*, och några, enligt *Lucas*, med otrolig konſt i berg in-

af kött, offradt åt afgudar (ἀλισγηματα ἐιδολων) från de *vålluſtige utſvåfningar*, ſom åtföljde ſådana måltider (πορνεια), ſamt från nyttjande af blod och qvafda djurs kött. Judarne borde ſåledes affåga ſitt anſpråk på omſkårelſe, tvagningar, m. m. Hedningarne åter undvika det, ſom kunde föra dem till återfall, och uteſtänga dem från Judarnas omgånge, Ap. G. 15: 22. f. Detta Syriſka Antiochien förekommer Ap. G. 13: 1, och 14: 21. Gal. 2: 11. Då det Ap. 14: 26. heter, att *Paulus* ſeglade till Antiochien, ſom ej låg vid hafvet, bör märkas, att Staden, enligt *Pocock*, hade ſin hamn vid floden *Orontis* utlopp. Sjelfva floden var ock, enligt *Korte*, ſegelbar.

p) Tavernier. Reiſeb. ſ. 56. *q) Korte.* ſ. 635.

inhuggna kyrkor. *Della Valle* fann der ej ett enda ſtående hus. Alle fornlefvorne åro öfvervåxte af tråd, ſom båra Fikon, Oliver, Mandlar, m. m., och man reſer der ſåſom igenom en vild ſkog, i hvilkens ſkygd invånarne utan ordning uppſatt ſina hyttor *r)*. *Lucas* ſkrifver, att endaſt bergsfoten bebos *s)*. Midt uti Staden åro två berg. På det ena ſtår Caſtellet; på det andra ſes lämningar af den förſtörda *Johannis Kyrkan*. Några Greker och Armenianer betjena ſig af de enda två öfriga Kyrkor *t)*.

2:o *Antiochia*, Stad i *Piſidien*, Ap. G. 13: 24. 19: 21. 2 Tim. 3: 11. Om deſs nu varande tillſtånd, åge vi inga underråttelſer.

ANTIPATRIS, Ἀντιπατρις; En liten Sjöſtad emellan *Jeruſalem* och *Cæſarea u)*. Deſs gamla namn *Apollonia* förändrades till *Antipatris*, af *Herodes den Store*, ſom förbättrade Staden och ville föreviga ſin faders, *Antipaters*, minne. Då *Paulus* fördes fånge till *Cæſarea*, hvilade han öfver natten i *Antipatris*, Ap G. 23: 31, f *Antipatris* intogs och befäſtes af *Balduin*, ſom der inråttade ett Biſkopsſäte. I *Rogers* tid var *Antipatris* en ſtor och rik by, ſom riktade ſig af grannſkapets bördighet *v)*. *Breitenbach* kallar denna by *Arſuf*, hvilket bör heta *Arſur*, under

B hvil-

r) *Reiſe*. ſ. 198.
s) *Reiſe in Aſia Minor*. ſ. 250. Jfr. *Brownes Reiſe*. 543. *t)* *Buſching*. V. 235
u) *Doubdan*. a. ſt. ſ. 55. *v)* Terre S. ſ. 76.

hvilket namn *Antipatris* altid förekommer i Korsfårds-berättelserna. Den ligger 3 mil från *Cæsarea x)*, och har en liten hamn *y)*. Man ser der föga annat än fornlämningar *z)*. Orten, der *Antipatris* skall legat, kallas, af *Arvieux* och *Nau*, *Ali ben Aalam*, och synes vara särskild från *Arsuf a)*.

APOLLONIA; Ἀπολλωνια; stad i *Macedonien*, en dagsresa från *Amphipolis*, jämte floden *Achedaro*. Kallas nu *Erdisso*. Bör icke bortblandas med de flera städer af detta namn. Från *Philippis* for *Paulus* genom *Apollonia* till *Thessalonica*, Ap. G. 17: 1.

APPII FORUM, Ἀππιȣ Φοϱος; Stad i *Volscernas* land; låg vid den bekanta *Appiska vågen*, som af *Appius Claudius Cæcus* anlades från *Porta Capena i Rom* till *Capua*, genom de *Pontinska* träsken. Denna våg, som i flera århundraden varit öfversvämmad, är nu blottad och brukbar genom *Pii den Sjettes* kostsamma företag att aftappa nämnde träsk. *Appii forum*, der *Paulus* emottogs af *Roms* Christna, Ap. G. 28: 15. sätter *Grefven af Stolberg* der *Pontinska* träskets Canal börjas *b)*; andre åter der *Casarilla di S. Maria* ligger, 43 Italienska mil från *Rom*, hvilket afstånd dock ej är troligt.

ARA-

x) *Pocock*. III. 149. y) *Myller*. Per. s. 106.
z) *Doubdan*. a. st. s. 483. a) *Busching*. V. 360.
b) *Bref om Italien*. s. 202.

ARABIEN, Ἀραβία, Ἄραψ; fördelas i tre fårskilda Landskaper. 1:o *Lyckliga Arabien*, nu varande *Jemen;* en udde i Indiska hafvet emellan Arabiska och Persiska hafsvikarne. Omtalas icke i N. T. få framt de Araber, som bevistade den märkeliga Pingsthögtiden, ej varit så långväga, Ap. G. 2; 11. 2:o *Petræiska Arabien*, så kalladt af hufvudstadens Grekiska namn *Petra;* innefattar nu varande Provincen *Hedsjas;* ftöter åt våster till Röda hafvets norra del och Egypten; åt Söder till *Bahar el Kaba*, en östlig arm af Arabiska viken, och åt norr till *Palæstina*. Åt öster kan dess grans ej bestämmas. Detta Arabien förekommer Gal. 4: 25. 3:o *Öde Arabien* emellan *Euphrat*, *Palæstina* och *Bassora* vid *Persiska viken*. Det var till detta Arabien, som *Paulus* begaf sig strax efter sin omvändelse. Han återgick derifrån till *Damascus*, och tillbragte 3 år utan att besöka Jerusalem, på det han, med desto större oafhångighet af Ceremonial-lagen, och utan misstankar för samråd med Apostlarna, måtte predika Evangelium, Gal. 1: 17 f. Om Arabiska Konungen *Aretas*, och hans Ståthållares förfåt mot *Pauli* lif, se *Damascus c)*.

AREOPAGUS, Ἀρειος παγος; *Athens* ryktbare Domstol, som satt på en högd af samma

 namn,

c) Om Lyckliga Arabien är Herr *Niebuhrs Beskrifning* den främsta. Om *Petræiska Aracien* finnes upplysning i *Strödde Samlingar af Naturkunnigheten till den H. Skrifts Uplysning*, 4 och följande flockar. Om *Öde Arabien* kan Capitaine *de Pages's Resa genom Öde Arabien*, jämföras. Äfven *Ovingtons* Voy.

namn, der *Mars* frikallades af 12 Gudar, från ſtraff, för det mord han begådt å ſin Dotters lägersman. Denna händelſe ſynes diktad, att gifva anſeende åt den ſednare domſtolen. Man vet ej, om den ſtiftades af *Cecrops* eller *Cranaus* eller *Solon*. Ledamöternas antal upgifves olika till 9, 31, 51; ſannolikt af nyare ändringar. Till biſittare valdes ſtadens dygdigaſte män, ſamt *Archonter*, ſom nedlagt ſtyrelſen med vitsordad patriotiſme. Ämbetet gafs på lifstid; men om någon domare ſårade goda ſeder, drack på källare eller förde oanſtändigt tal, borde han ſtrax affättas. Man dömde öfver mord, gudlöshet, oſeder, och i ſynnerhet lättja, ſom anſågs för moder till alla laſter. Lättſinnighet i Religionen ſtraffades med ytterſta ſtrånghet. Der vakades tillika öfver Allmänna medlens förvaltning, Statens frihet och lagarnes helgd. Domſtolen ſatt under öpen himmel, emedan lagen ej tillät mördare och anklagare ſtå under gemenſamt tak. Brottmålsranſakningar anſtåldes om nätterna, på det parterna måtte vara okände, åfvenſom all Advocaturens vältalighet var förbuden, på det ingen Domare måtte förledas. Således hölls *Areopagen* för Rättviſans ſäte, och ſjelfve Romarne ditſköto ſina vigtigare twiſter. Den 27, 28 och 29 i hvarje månad voro Rättegångsdagar. Domſtolen bibehöll ſin värdighet, till deſs *Pericles*, den man vägrade der emottaga, förſtörde deſs magt. Från den tiden föll *Areopagen* med *Athens* ſeder, ſå att en för liderlighet anklagad och beſtraf-

ſtraffad *Demetrius* driſtade ſåga ſina Domare, att *de borde begynna Athens omſkapning innom ſitt eget Samfund.* Inför denna Domſtol höll *Paulus* det tal *Lucas* upteknat i Ap. G. 17: 22 f. *Invånare af Athen! öfver allt finner jag ſpår af eder ſynnerliga agtning för Gudarna,* (δεισιδαιμονεϛερȣς ὑμας θεωρω). *Då jag gick genom eder ſtad och beſkådade edra helgedomar* (σεβασματα), *tråffade jag ett Altare med påſkrift:* Åt den okånde Guden! *honom, ſom J icke kånnen, och likvål dyrken, honom förkunnar jag eder. Den Guden, ſom ſkapat verlden med alla deſs varelſer. Han, himmelens och jordens Herre, bor, icke i tempel, bygda af menniſkohand. Han, ſom ſjelf gifver alla lif, ande, alt, kånner intet behof, åſkar ingen tjenſt af månniſkors hånder* (ȣ θεραπευεται). *Från en gemenſam ſtam* (αἱμα), *har han låtit vårt ſlågte utbredas öfver jorden; låtit det ena folkſlaget aflöſa det andra* (ὁρισας προτεταγμηνȣς καιρȣς), *och beſtåmt grånſorna af deras områden* (ὁροθεσια της κατοικεσιας); *på det de måtte låra ſöka en altſtyrande Gud, leta ſig fram till honom, och erkånna hans varelſe* (ἑυροιε). *Dock, hvad behöfve vi aflågſe ſöka en Gud, den vi alle finne i vår egen erfarenhet? Genom hans kraft åge vi vårt lif, vår verkningsförmåga, vårt beſtånd. Några edre egne Skalder hafva ju erkånnt denna ſanning, då de ſagt:* Från Gud lede vi vårt urſprung (*τȣ Θεȣ γενος ἐσμεν*). *Erkånne vi nu* (en oſynlig) *Gud för vårt urſprung, ſå böre vi ju finna, att det-*

ta

ta högsta våsende (το θειον), *ej kan föreställas i bilder, dem konstens verktyg och snillets upfinning tilldana, af guld, silfver eller sten. Hittills har Gud med skonsamhet ansett dessa okunnighetens tidevarf. Nu bjuder han hela verlden allestädes höja sig till vårdigare tänkesätt* (μετανοειν). *Dertöre hafver han ock bestämt en dag, då verlden skall med råttfärdighet dömas af den man han dertill utsett, och hvilkens beskickning han offenteligen beseglat* (πιςειν παρασχων πασιν), *i det han upväckt honom från de döda.* — Här afbröts Apostelens tal af de lättsinniga åhörarne, och *Steinbart*, bevisar således ganska ensidigt af denna inledning, att Apostelen för Hedningar endast predikade förnufts-religionen.

ARIMATHIA, Ἀριμαθαια; bör icke, såsom af *Schultz* d) *Binos* e) och de flesta resande sker, förblandas med *Ramla* eller *Rama*, en by emellan *Jaffa* och *Jerusalem* f), utan var en Judeens stad, sannolikast *Samnele*, som ligger 2 mil nordväst om Jerusalem g) på ett berg, det *Nau* anser för det högsta i någden h). *Josephus* kallar denna stad *Harmatha*, som år Ebreernas: *Ramathaim*; ett *nomen duale*. emedan *Rama* utgjorde två ståder, af hvilka den ena låg på bergets spits, och den andra vid dess fot. — *Joseph*, som biträdde vid *Jesu* begrafning, var bördig från *Arima-*

d) *Leitungen.* V. 65. e) Voy. II. 133.
f) *Korte.* s. 47. *Reland.* II. 581.
g) *Pocock.* III. 140. h) *Büsching.* T. 342.

rimathia *i)*. Byn kallas nu af *Araberna Chemonel k)*, som är ett illa uttaladt: *Samnele*. I *Doubdans* tid voro der 20 till 30 hus *l)*. *Pocock* fann den skäligt bebodd; men dess invånare voro högst orolige och trolöse. *Monconys* såg der en Mosque öfver *Samuels* fordna graf, äfven så en förträfflig Cistern, samt löp-grafvar med ansenligt arbete inhuggna i klippan *m)*. Utsigten från *Samnels* är ganska skön *n)*. *Thevenot* kallar detta ställe *Dgib o)*. *Breitenbach* skiljer *Samnele* från *Ramatha* och sätter det sistnämnde något till höger.

ARMAGEDDON, ett Symboliskt namn Upp. B. 16: 16. beteknar ett *bergigt* och *vatnlöst ställe*, der de orene andar skulle församlas.

ASCHDOD, Ἄζωτ; stad vid Medelhafvet, 3 Tyska mil N. om *Ascalon*. och 34 Italienska, sjöledes S. om *Jaffa* låg jämte stora vågen från sistnämnde stad till *Gaza p)*, och ansågs för en nyckel till Egypten *q)*. *Sennacherib* försäkrade sig

i) Han var en ädelsinnad Medlem af *Sanhedrin*, som ej röstat mot *Jesus* (ὀ συγκατατεθειμενος). Han satte sig öfver förföljelse-anden och fördomen, att orenas af en från lifvet dömd menniskas kropp (τολμησας), och erhöll *Pilati* tillstånd att sätta *Jesum* i sin familje-grift, Math. 27: 57. Luc. 23: 51.

k) Roger. s. 162. *l)* a. st. s. 98.

m) Voy. II. 40. *n) Myller*. s. 186.

o) Voy. L. II. c. 36. *p) Reland* II. 608.

q) Fyrer von Haymendorf sätter orätt *Aschdod* S. om *Ascalon*.

ſig derföre om *Aſchdod*, då han gick att eröfra Egyptiſka riket. Staden var ſå ſtarkt befäſt, att den af Egyptens Konung, *Pſammetich*, icke kunde eröfvas, förrän efter 28 års belegring. Under *Maccabeerna intogs Aſchdod* af Judarna. Nu finnes der blott en ringa by på ett fruktbart fält *r)*, jämte fordna ſtadens qvarlefvor *s)*. Man får nu der Caſtellet ſtått. De reſande, ſom der raſta, bo i en *Caravan-Serai t)*: ett ſlags Levantiſka herbergen utan tak, inrättade till vågfarandes tjenſt. Uti *Berthiers* Berättelſe om *Bonapartes Expedition till Syrien*, kallas denna ort *Esdodes u)*. — När *Philippus* ſkildes från Æthiopiſka Skattmäſtaren, tog han koſan åt *Aſchdod*, Ap. G. 8: 40. Deraf är klart, att Apoſtelen följt Æthiopen ned till ſtrandvägen, ſom från *Jaffa*, öfver *Gaza*, går till Egypten; emedan han annars icke hade ſin väg till *Aſchdod*. Han tillbragte ſåledes två hela dygn i Æthiopens ſällſkap. Följakteligen var ock dennes omvändelſe icke ett ſådant haſtverk, ſom några föregifva. Man viſar i Judeens bergsbygd en källa, i hvilken dopet ſäges vara förrättadt *x)*. Men *Maundrel* beviſar med goda ſkäl, att denna uppgift är falſk *y)*. På hela öknevägen finnes ej något, till den tidens dopſätt, tjenligt vatn, förrän 2 mil Söder om *Gaza*, der *Thevenot* i April, ungefär den tid, då Pelegrimerns lämna Jeruſalem, fann en regnbäck med vatn *z)*. ASIA,

r) *Roger*. 157. *Troilo Or. Reiſeb.* ſ. 349.
s) *Della Valle*. ſ. 136 och *Myller*. 285.
t) *Buſching*. V. 411. *u)* ſ. 26.
x) *Cotovic*. 247. *y)* Voy. 154.
z) Voy. L. II. c. 35.

ASIA, Ἀσια; i N. T. begripes under detta namn, dels det så kallade *mindre Asien*, nu varande *Natolien*; dels en liten, omkring *Ephesus*, belägen trakt, som ock kallades *Jonien*, emedan ett Joniskt Nybygge der satt sig ned. Den vidsträcktare bemärkelsen förekommer Ap. G. 19: 26, 27. Cap. 27: 2. Men det inskränktare *Asien* bör antagas Ap. G. 2: 9. 6: 9. 19: 10. 20: 16. 21: 27. 24: 18. 1 Cor. 16: 19. 2 Cor. 1: 8. 1 Pet. 1: 1. och Upp. B. 1: 4, 11.

ASSOS, Ἀσσος; en fordom stor och befäst Sjöstad vid *Archipelagen*, på kusten af *mindre Asien*, i landskapet *Aeolien*, sättes af andra i *mindre Phrygien*. *Strabo* skrifver, att *Assos* grundlades af *Methymneer*, men gjordes af *Hellanicus* till en *Aeolisk stad*. Den låg 9 mil söder om *Troas*; kallades ock *Apollonia*. *Pauli* reskamrater seglade i förväg från *Troas* till *Assos*; men Apostelen for landvägen öfver näset, Ap. G. 20: 13. Några sätta ett *Assos* på *Creta*, i anledning af Ap. G. 27: 13. men utan behof: ἀσσον παρελεγοντο — *propius tendebant*.

ATHEN, Ἀθηναι, Stad i *Attica*, grundlagd, såsom det tros, 1580 år före *Christi* födelse af *Cecrops*; kallades först *Cecropia*, men sedermera *Athen* af *Minerva*. Styrdes i 500 år af 17 Konungar, bland hvilka *Codrus* var den sidste. Efter hans död inrättades en Republik, som först styrdes af ett ständigt Råd, hvilket dock med tiden

tiden ombyttes hvart tionde år, och omfider årligen. Under detta tidskifte upsteg *Athen* till ryktbarhet, få genom vapn, fom genom vetenskaper och konster. *Xerxes*, fom i fynnerhet var upretad emot *Athen*, intog och brände staden. Sedan Athenienserne gjort de lyfande fältslagen vid *Marathon*, *Salamina*, *Platæa* och *Mycale*, stråfvade de efter herraväldet öfver Grekland. Deraf upkommo inhemska krig emellan Grekerna. Med förvärfvade rikedomar steg yppigheten, den *Draco*, med fina stränga, och *Solon* med fina vifa lagar fökt förebygga. Sederne föllo tillika med tapperheten, få att *Athen*, efter 25 års krig med de öfriga Greker, intogs och plundrades af *Spartas* General, *Lysander*, 403 år före *Christi* tid. Derefter trycktes Staten af de få kallade 30 Tyranner, fom tillegnat fig styrelfen, men repade fig och gjorde *Philippus* anfenligt motstånd, då han företog Greklands eröfring. Åndteligen, 83 år före *Christi* födelfe, kom staden under *Roms* välde. Under fitt lyfande tidehvarf frambragte *Athen* de störfta män. Sjelfve Romarne ditfände fina Söner, att upfostras i kunskaper och belefvenhet. Men fnart inrotade fig de måst uttänkte laster, fom derifrån öfverfördes till *Rom*, och utbredde fin förstörande verkan. Med utfväfningar af alla flag förenades trolöshet och grymhet. — *Paulus*, för fin tid, gifver *Athenienserne* ett måtteligt loford. Han uprördes till högsta ovilja, då han fåg en stad, Vetenskapers och konsters

Säte,

Såte, nedſånkt i afguderi, Ap. G. 17: 15 f. Han predikade imedlertid Evangelium i Synagogan, få för Judar ſom Proſelyter (σεβομενοις). Derjåmte ſökte han underviſa dem, ſom dageligen tråffades på Stadens offenteliga platſer. Några *Epicurer* och *Stoiker*, Philoſophiens då varande hufvud-Secter, inlåto ſig med honom i ſamtal (συνεβαλον αυτω), nyfikne att veta, hvad denne, *Spermologen* (fröplåckaren), kunde hafva att förkunna. Detta fållſamma ord var ett öknamn af *Attiſka* qvickheten, ſannolikt håmtadt från någon ſpråkſam fogel af *Loxiæ* ſlågte. Och ſåſom Apoſtelen predikade *Jeſum* ſamt upſtåndelſen, funno de ſnart, att han bragte nya Religionsſatſer å bane. De togo honom derföre med ſig till *Areopagen*, och anmodade honom höfligt, att nårmare uttrycka ſig (δυναμεθα γνωναι); icke få mycket af kårlek till ſanning, ſom af nyfikenhet, Athenienſernas hufvudböjelſe. Der höll då *Paulus* ſitt Tal. Se *Areopagus*. — Det år icke ſannolikt, att *Paulus*, vid ſitt ſednare viſtande i Grekeland, Ap. G. 20. hann långre ån till *Athen*. — Med det öfriga Grekeland föll *Athen* förſt under Macedonerna, och ſedan under *Rom*. Staden förſtördes till en del af *Sylla*, men upråttades af *Hadrianus*; gynnades ſedan af *Conſtantin den Store*, men ödelades af *Alaric*; upreſte ſig åter, och nödgades, i mån af krigslyckan, erkånna ån *Osmanernas*, ån *Venetianernas* Herravålde, men föll omſider fullkomligt under de förras allt nedtryckande hand. Nu varande

de *Athen* år en icke obetydlig ſtad i *Livadien* och kallas *Setines*. I deſs lämningar, ſärdeles *Jovis Olympii* och *Minervas* Tempel, beundrar man ännu de fordne Grekers höga byggningskonſt. Det ſiſtnämnde, ſom är ett måſterſtycke af *Phidias* och finnes ritadt hos *Spon*, har mycket lidit under krigen, men anſes dock för den främſta fornlämning i verlden *a)*. Enligt Herr *von Aſp* har *Theſei* Tempel bäſt bibehållit ſig. *Pocock* har omſtändeligen, och *Chandler* ännu vidlöftigare, beſkrifvit ſtadens qvarlefvor *b)*. D. *Buſching* upgifver folkmängden till 6000 perſoner, af hvilka 2000 bekänna ſig till Grekiſka Kyrkan. *Lucas* deremot fann der flera Chriſtna än Turkar *c)*. Men en Anonyme Engelsman, ſom beſökt Athen 1788, och gifvit oſs de nyaſte underrättelſer om Grekland, beräknar ſtadens invånare till 12000 ſjälar, Han gifver ock vackra tekningar öfver några fornlämningar. Enligt hans upgift, äro Grekerne ſlafvar, ſom bruka all jord, emot ſkatt till Turkarne. Ehuru de tryckas och miſshandlas, framlyſer dock hos dem deras förfäders lättſinnighet. Deras Religion beſtår blott i faſta och bikt. Deras tro fäſter ſig endaſt vid aflat, köpte för några ſtyfver af Munkar, ſom mödoſamt lifnära ſig med denna handel. *Minervas* och *Theſei* fordne Tempel äro nu helgade åt *S. Panagia* och *S. Göran*. Deſſe helgons högtider firas med ſång, froſſande och böner. Under ny ſkepnad

a) *Buſchings Erdb.* 1 Th. 2 St. ſ. 1585.
b) *Travels* in Greece. Cap. 5 ff.
c) *Reiſe in Klein Aſien.* ſ. 199.

nad träffas än hos de nya Greker en stor del af fordna Greklands hedniska vantro *d)*. Athens qvarlefvor beskrifvas omständeligen af *Spon e)* samt år 1794 af *Scrofani f)*.

ATTALIA, Ἀτταλια; stad i *Pamphylien*, hade sitt namn af grundläggaren *Attalus Philadelphus*, Konung i *Pergamus*. *Paulus* kom från *Pergæ* till *Attalia*, Ap. G. 14: 25. Staden är nu förstörd, och en af Turkarna i någden anlagd stor by kallas *Antali*. Den har 4 mils omkrets och en härlig någd. Sommarhettan drifver invånarne till bergen. *Marias* kyrka, som nu är Mosquè, har Christna vapen öfver portarna. Bland dem igenkännes *Godofrids af Bouillon*. Den har ock ett Capell, som är tillmuradt, emedan flere Turkar, då de der ingått, omkommit på ett olyckligt sätt, hvilket härledes från de Christnas häxerier *g)*. Andre skrifva stadens nya namn, *Satalia*. Under sin välmagt var *Attalia* den största och starkaste stad på hela kusten *h)*. Golfen för *Satalia* beskrifves såsom högst farlig af Orkaner. Vid sin återresa från Jerusalem, skall Kejsarinnan *Helena* der kastat en af korsfästnings-spikarna i hafvet att stilla en sådan storm. *Doubdan* var der i stor fara *i)*. Golfen beseglas blott af små skjepp

d) Reise nach Sicilien und Athen, Leipzig 1798. in 4:o. Brefven 12 och följande.

e) Reiseb. s. 20. *f) Reise* in Griechland. s. 203. f.

g) *Lucas*. a. st. 218.

h) Dappers Beschreibung von Asien.

i) a. st. s. 22.

ſkjepp *k)*. Staden drifver ſkålig handel och bebos, enligt *Sauveboeuf*, måſt af Greker.

BABEL, Βαβυλων; det åldſta *Babel* anlades kort efter Syndafloden vid *Euphrat* på ſlätten *Sinear*, att blifva en föreningspunkt för hela månniſkoſlägtet. Ett ſå orimligt upſåt borde uphäfva ſig ſjelf, genom den oenighet och det miſsförſtånd, ſom dervid icke kunde uteblifva. Med detta *Babel*, bör ej det *Babylon* förblandas, ſom i ſednare tider blef de Asſyriſke Konungarnes hufvudſtad. *Belus*, *Semiramis* och *Nebucadnezar* anlade der bygnader, ſom råknades bland verldens underverk. *Herodotus* beſkrifver, ſåſom ögonvitne, denna ſtad, till åfventyrs öfverdrifvet. Denna pragtfulla ſtad eröfrades, efter flera fruktlöſa belägringar, af *Cyrus*, ſom, med rännor, afledde vatnet, och derigenom fann utvåg att införa ſin ſegrande hår under muren, genom de valf, ſom gofvo öpning åt *Euphrats* lopp. Då föll Asſyriſka Riket, och det *Medo-Perſiſka* upbygdes på deſs qvarlefvor, *Babylons* invånare upreſte ſig ſedan emot *Darius Hyſtaſpis*, hvilken efter 20 månaders belägring, intog ſtaden med liſt, anſtäld af hans vån *Zopyrus*. ſom dervid frivilligt upoffrade näſa och öron. Segervinnaren borttog då kopparportarna, gjorde murarne trefjerdedelar lägre, ſtraffade 3000 rebeller och plundrade ſtaden. De belägrade hade mördat alla ſina huſtrur, på det deſsa ej måtte

k) Lucas.

te falla i fiendens händer. *Darius* nödgades således från andra orter ditsända 5000 qvinnor. *Alexander* fann mindre motstånd. Staden gaf sig strax, och han emottog der Gesandter från alla Österländska riken. Sedermera, 300 år före *Christi* födelse, anlade *Seleucus* sin nya stad *Seleucia* der *Tiger* och *Euphrat* förenas, på östra sidan, nedanom nuvarande *Bagdad*. Detta var *nya Babylon*, och i den mån denna stad tilltog, förföll det *gamla*, så att man nu tvistar om stället, der denna pragtfulla stad legat. — I N. T. omtalas *Babyloniska fångenskapen* (μετοικεσια τε Βαβυλωνος) såsom en afdelning i Frälsarens slägtregister, Math. 1: 11. Man bör dervid icke föreställa sig ett bortförande till träldom och hård medfart. Fast mer funno sig många Juder så väl i detta gamla Babylon, att de icke ens nyttjade *Cyri* hemlof. — Det *nya Babylon* eller *Seleucia*, förekommer 1 Pet. 5: 13. der *Petrus* hälsar från *Församlingen i Babylon*. För att icke bortblanda Resandes berättelser om det fordna *Babels* qvarlefvor, bör märkas, att några sätta dem emellan *Euphrat* och *Tigerströmmen*, 7 eller 8 Engelska mil V. om *Bagdad;* andre åter längre Söderut, i nägden af *Helle*, ett par dagsresor nedanom stället, der nämnde floder förena sig. Kejsar *Fredric* II. träffade, på sin resa till Ostindien, emellan *Euphrat* och *Tiger* en massa af fyrkantiga, soltorkade samt med jordbeck och rör sammanbundna tegel, lik ett oformligt berg, och ansåg den för en lämning af *Babels Torn*. Massans

ſans omkrets var en Engelſk mil *l)*. *Rolf Fitch* och *Joh. Eldred*, ſom reſte omkring 1584, inſtämma med honom bokſtafligt. Venetianſke Jouveleraren *Caſp. Balbi*, ſom reſte 5 år tillförene, nämner desſa qvarlefvor med tiläggning, att någden har många Lejon. *Boullaye le Gouz* ſätter platſen 4 Franſka mil V. om *Bagdad*. Han fann omkretſen 500 fot, och ſåg midt på byggnaden en glugg, ſom gick tvärt igenom hela masſan. Vid foten anmärkte han ett rum, det han trodde varit en Lejonkula. *Tavernier*, ſom med det föregående inſtämmer, ſkrifver, att denna masſa af folket kallas *Nimrods Torn*, men af Araberna *Agar kouf*, efter en Förſte, ſom byggt detta Torn till ſamlingsplats för ſitt folk under krigstider *m)*. Han fann emellan hvart ſjunde tegelvarſ, en bädd af rör, och emot ſpitſen en glugg. *Ferrieres-Sauvebooeuf* omtalar desſa ruiner, ſäſom ganſka höga och gamla *n)*. Denna lämning är ſannolikt efter det i Bibelen förekommande *Babels Torn*. De ruiner, ſom träffas vid *Helle*, nedan om *Bagdad* ſamt väſter om *Euphrat*, äro deremot helt viſt qvarlefvor efter det fordna *Babylon*. *Benjamin* af *Tudela*, ſom reſte år 1170, beſkrifver dem ſåſom en tegelmasſa, hvilkens grundval hade en half mils längd; men det egenteliga tornet var 600 fot långt, och 360 fot bredt, med en trappa, ſom i ſnäckgång gick upp till ſpitſen. *Della Valle* berättar, att denna tegelmasſa

var

l) *Dappers Beſchr. von Aſien.* ſ. 85.
m) a. ſt. ſ. 91. *n)* *Reiſen.* ſ. 160.

var fyrkantig, i råtta våderftrek, af 1134 ftegs omkrets, upförd, dels af brända, dels af foltorkade tegel, fammanbundna med jordbeck och rör. Högden af muren var olika, i den mån teglet nedfallit, men lågfta ftället anfåg han dock högre, än något Palats i *Neapel*. Han fåg der inga trappor; men innuti byggnaden voro ftore kulor *o)*. I hela någden, tråffade han inga andra ruiner. Under refan från *Basfora* till *Bagdad* fåg *Jves*, vänfter om floden en Tegelbygnad, fom kallades Nimrods Torn. Teglen voro 12 tum långa i fyrkant famt $4\frac{1}{2}$ tum tjocka. Bygnadens högd utgjorde 126 fot. Alt tycktes vara en folid masfa *p)*. Herr *Niebuhr*, fom nyligaft beföckt denna fornlåmning, befkrifver den fåfom ett berg af tegel. Grundvalen, med Tornet, kallades af vågvtfaren: *Nimrod*. Denne fkall varit en öfverdådig Förfte. De kringftrödde ruinerne kallas ännu: *Ard el Babel q)*. *Campbell* anför en beråttelfe om desfa ruiner, hvilka han dock icke fett. De fkola blott beftå af grundvalar efter ftora bygnader, af hvilka en varit $\frac{1}{2}$ Engelfk mil lång *r)*. *Sauveboeuf* finner dock ej fullt bevis för *Babylon*.

BARBARER, Βαρβαροι, förekomma icke fåfom något beftåmdt folkflag, utan beteknas med detta namn, fådane, hvilkas fpråk man icke förftod.

C

o) *Reife*. f. 199.
p) *The modern Traveller*. Tom. V. f. 105.
q) Refa. f. 400. *r)* a. ft. f. 265.

flod. *Paulus* fkrifver, att om den talande och hörande icke fatta hvad å ömse fidor uttryckes; få blifva de *Barbarer för hvarannan*, 1 Cor. 14: 11. I motfats af Greker kallades de Barbarer fom ej talade Grekifka, faft med någon tilfats af mindre fnillesodling, dock ej af grofva feder, Rom. 1: 14. I motfats af Romare, förftås med detta namn, på *Maltha*, öns Africanfke ftaminvånare, förmodeligen af Carthaginenfifkt urfprung, Ap. G. 28: 2. Se *Melite*. I Col. 3: 11. är *Barbar* icke motfats af *Schyth*, utan äro bägge motfats af Judar.

BERG, här böra följande märkas:

1:o *Berget, der Jefus frestades*, Math. 4: 8. Såfom man anfett, att *Jefus* döptes öfter om *Jordan*, Joh. 1: 28, 3: 26, hafva flere Lärde yrkat, att han ock frestades på något berg öfter om famma flod. Men då Jefus, emellan förfta och fifta freftelfen, varit i Jerufalem, är intet fkäl at afgå från den urgamla fägn, att Berget *Quarantania*, vid vägen från *Jerufalem*, en liten Tyfk half mil från *Jericho*, här bör påtänkas. Detta berg ligger ej allenaft i den ohyggligafte trakten af Judeens öken, utan är ock, enligt *van der Gröbes*, *Pococks* och fleres intyg det högfta i landet, famt beftår af en hvit naken klipa. Upgången är ganfka vådelig *s)*. Gångftigen, fom är huggen i fjelfva branten, har på ena fidan en

s) Myller, f. 194.

en lodrät bergvägg, och på den andra en omätelig afgrund. Då man upklifvit ett ſtycke, nödgas man klättra vidare på händer och fötter med yttersta lifsfara *t)*. *Baumgarten* och hans ſällſkap tumlade gång på gång, och fingo ſtora blånader *u)*. *Troilo* berättar, att månge der fallit och förlorat lifvet. Emot ſpitſen finnes ej mer någon ſtig. Man måſte der ſöka ſig fram på lyckſkott *v)*. De fläſte reſande vända derföre tilbaka på halfva vägen. *Arvieux*, *van der Gröbe*, *Breitenbach*, *Baumgarten* och *Mariti*, hafva dock vågat ſig upp till ſpetſen, hvaräſt några grottor träffas, ſom fordom varit beboede af *Anachoreter x)*, men nu äro tillhåll för Gamar och Flädermöſs, hvilke ofreda Pelegrimerne; ſom, under ſin valfart till Jordan, ſtundom der förrätta ſin andakt. I deſſa grottor ſes altaren, ſamt målningar, ſom föreſtälla Apoſtlarna, med ſtrålar kring deras hufvud. På högſta ſpitſen ſtår ett Capell till minne af *Jeſu freſtelſe y)*. Munkarne gifva årligen 10 piaſtrar åt Araberna för Pelegrimernas rättighet att der upſtiga *z)*. Från högſta toppen har man den ſkönaſte utſigt åt alla ſidor. Man ſer der hela *Judeen* under ſina fötter; åt norden, *Galileen* ända till *Libanon a)*, åt öſter *Jordan*, *Moabs fält* och *Nebo* med

t) *Haſſelquiſt*, ſ. 136. *Della Valle*, ſ. 153. *Thevenot* L. II. c. 41.

u) L. II. c. 11. *v)* *Mariti.*

x) *Maundrel*, 133. *Schultz*, V. 84. *Radzivil*, ſ. 107.

y) *Mariti*, ſ. 105. *z)* *Van Egmont* I. 329.

a) a. ſt. ſ. 309.

med *Pereen b)*, upp till *Gennesaret;* med ett ord: der i en blick (ἐν στιγμῃ χρονȣ Luc. 3: 5), alla de länder, som utgjorde Judiska Rikets *Tetrarchier*, (πασαι βασιλειαι τȣ κοσμȣ Math. 4: 8), med deras naturliga fördelar (δοξα). Berget med dess grottor beskrifves omständeligen af *Doubdan* och afritas *c)*.

2:o *Salgheternas Berg, il monte d'otto beatitudini*, hvaråst *Jesus* höll sin Bergspredikan, Math. 5, 6, 7 Capitel. För den tanke, att *Jesus* icke på en gång hållit detta Tal, utan att *Mathæus* sammansatt det af flera särskilta, kan intet grundeligt skäl anföras. Att det hölls i *Galileen*, ses af Math. 4: 23. Enligt en urgammal sägn, utvisas ännu stället, emellan *Tiberias* och *Cana d)*, 2 Svenska mil N. O. från *Nazareth e)*. Berget ligger ej långt från *Gennesaret f)*, jämte stora vägen, helt enstaka, 90 fot långt, 60 fot bredt, men ej särdeles högt. Det är beläget på en slätt och liknar en afläng högd *g)*. *Monconys* jämför dess utseende med ett slott *h)*. På östra sidan ses en uphöjning, från hvilken Frälsaren beqvämligt kunnat tala, så väl till de honom närmast stående Lärjungarna, som till den på sluttningen samlade menigheten, Math. 5: 1 *i)* *Cotovic* beskrifver detta berg såsom grönt och högst angenämt *k)*. Åt Norden har det Olivetråds-

b) *Felix Fabri.*
c) *Roger*, s. 151. d) *Pocock*, III. 96.
e) *Hasselquist*, s. 165 f) *Thevenot*, L. II. c. 55.
g) *Schultz*, V. 199. h) Voy. II. 58.
i) *Korte*, s. 308. k) *Itiner.* 360.

trädsplanteringar, och är, enligt *Myller*, ett af de skönaste han sett *l)*. Araberne kalla det *Keren el Hutin (Hutins horn)*, af den närliggande byn *Hutin m)*. På spitsen ses lämningar efter en Kyrka, öfver stället, der *Jesus* lärde *n)*; der låg ock *Neischitz* en grotta med tre bågar *o)*, och nedanföre är fältet, der *Jesus* spisade 4000 män. *Van Egmont* är den enda, som tror, att det rätta berget bör sökas närmare *Capernaum p)*.

3:o *Förklarings berget*, Math, 17: 1. nämnes icke heller vid namn, och är något svårt att bestämma. Enligt de fläste nyares tanka, förklarades *Jesus* på något berg, i nägden af *Cæsarea Philippi*, såsom *Paneus*, eller någon af *Antilibanons* fjällar; men, enligt den äldsta fornsägn, tilldrog sig denna händelse på *Thabor* i *Galileen*, och från denna mening har man icke fulla skäl att afvika *q)*. *Thabor* kallas af Araberna *Dschi bel*

l) *Per.* s. 79. *m)* *Busching*, V. 382.
n) *Roger*, s. 60. *Troilo* s. 427.
o) *Siebenjähr.* Weltbesch. s. 283.
p) *Travels*, II. 50.
q) Sammanhanget är följande: sedan *Jesus* spisat 4000 män, for han öfver *Gennesaret*, och botade en blind i det östra *Bethsaida*, som låg vid *Jordans* inlopp i sjön, Marci 8: 13, 22. Derifrån tog han kosan med sina Lärjungar, öster om *Jordan*, up till *Cæsarea Philippi*, Marci 8: 27, och uptäckte för dem sitt förestående lidande. Sex, eller såsom *Lucas* skrifver, ongefär (*ὡσεὶ*) 8 dagar derefter Luc. 9: 28. förklarades *Jesus* på ett berg. Desse dagar voro för honom tillräcklige att återgå till Galileen. Att han *verkeligen*

bel el Tur, och ligger, enligt *Van Egmont* 1, enligt *Maundrel* 2, ſamt enligt *Brocard* 3, timmars våg NO. från *Nazaret*. Det år ett af de ſkönſte och förundransvärdaſte berg i hela Levanten, och har, enligt *Korte*, knapt ſin like i hela naturen *r*). Alt förenat ſig der att ſtadga *Jeſu* val för en högtidelig håndelſe. Berget uppreſer ſig på det herrliga *Esdrelons fålt*, ſom nu kallas *Fuli s*), likt en ordentelig kågla med affkuren topp *t*) eller, ſåſom *Van Egmont* ſkrifver, likt en halfbåge af 4 Engelſka mils högd *u*). Så ſkrifver *Hieronymus* om *Tabor*: *mira rotundidate Sublimis*. *Joſephus* utſåtter högden till 30 ſtadier. På Thabors högd ſyftar Jer. 48: 18. Deſs fot år fullkomligt Cirkelrund, och kan ej omkringgås på mindre ån tre, eller, ſåſom *Haſſelqviſt* det beråknar, 4 timmars tid *v*). Beſtämmes

återgådt, är klart deraf, att han, vid nedgången från berget, tråffade ſina Lårjungar i tviſt med de Skriftlårda, Marci 9: 14. Nu år aldeles otroligt, att desſe följt *Jeſus* opp till *Cæſarea Philippi*, men deremot ganſka naturligt, att de, vid ryktet om *Jeſu* återkomſt till Galileen, gått honom till mötes, ſe v. 15. Derefter, och ſåſom *Jeſus* ville vara okånd, tog han, enligt *Marci* beråttelſe, en bivåg (παρεπορευετο) till det ej långt ifrån *Thabor* belägna *Capernaum*. Sannolikt har derföre *Jeſus*, efter ſin plågſed att tillbringa nåtterna på berg, dertill utſedt *Thabor*, behållit hos ſig de tre Lårjungarne, men ſåndt de öfriga till någden, der de utbredt ryktet om hans återkomſt.

r) S. 315.

s) *Bonapartes Exped. till Syrien*, ſ. 50.

t) *Thevevot* L. II. c. 55. *Radzivil* ſ. 44.

u) *Travels*. II. 24. v) *Reſa*. ſ. 163.

mes ſåledes af *Roger* orätt till blott ½ Franſk mils längd. På högſta ſpitſen är en ſlätt af en fjerdedels mils omkrets. Man ſer der lenningar af ſköna Ciſterner, murar, vallar och löpgrafvar, huggna i hårda klippan *x)*; hvilket alt icke ſkådas, utan högſta förundran *y)*. Desſa ſkantsverk äro af *Ariſtobuli* Son, *Alexander*, ſom drog ſig dit med 30,000 man, och tog en ſtällning, den Romerſke hären ej vågade oroa *z)*. På fältet nedanföre *Thabor* gafs d. 16 April 1799 ett ſtort fältſlag. Tjugetuſende Arabiſke Ryttare drefvos på flykten af 4000 Fransmän *a)*. Upgången dit är, enligt *Doubdan*, brant och mödoſam. *Della Valle* nödgades afſtiga, ſedan hans Arabiſke häſt gjort ett ſvårt fall. Man kan dock rida upp till ſpitſen på alla ſidor, utom den norra *b)*. Upreſan fordrar, enligt *Thevenot*, en half timma. *Neiſchitz* beſkrifver upgången ſå beſvärlig, att han dertill använde två timmar *c)*, och *Schultz* räknade vid nedgången 2783 ſteg *d)*. Men man belönas rikeligen för denna möda, af den ſkönaſte utſigt i verlden *e)*, öfver det bördiga *Esdrelons fält*, öfver *Jordan*, hvars hela lopp der ſes ned till *Döda hafvet*, öfver *Samariens* herrliga kullar, öfver *Carmel* till Medelhafvet, öfver *Libanons* och *Her-*

x) *Maundrel.* 191. *Monconys.* II. 59.
y) *Myller.* ſ. 89. *z)* *Roger.* ſ. 59.
a) *Bonapartes Exped. till Syrien.* ſ. 50.
b) *Cotovic.* 355. *c)* a. ſt. ſ. 284.
d) *Leit.* V. 198. *e)* *Maundrel.* 193.

Hermons nårmafte affåttningar, öfver den del af *Gennefaret*, fom icke bortfkymmes af berget *Saron f)*, famt öfver Arabien till de fkyhöga fjällar, fom åt S. fluta denna ojämförliga tafla *g)*. Ännu har ingen refande der upfligit, fom icke med *Petrus* i hänryckning utropat: *hår år ofs godt att vara*. Bergets fidor, rikt vatnade af källor, ock klädde med löffkogar, gifva fkugga och läfkning åt Arabernas der betande hjordar *h)*. Midt under vintren fann *Mariti* der alla vårens fkönheter *i)*. Sångfoglar föka der en friftad. Ortens *Gazeller* och villebråd framfkymta bland de blomrika bufkarna *k)*. Då *Doubdan* var på Thabor fångades der en *Jerbua*. *Roger* fköt der 11 Turturdufvor i ett fkott. Enligt *Breitenbach* famlas der någdens Jägare och fogelfångare. På toppens flätt fes lämningar efter flera Kyrkor. Der fes ock några Cifterner, af hvilka en hade vatn i November *l)*. Öfver ftället, der *Petrus* ville göra de tre hyddorna, lät Kejfarinnan *Helena* bygga den få kallade *Förklarings Kyrkan*, efter hvilken ännu fes en grotta med afdelningar, fom kallas de tre *Tabernaklen*. Desfe ligga innanför hvarandra och åro få mörke, att man måfte vägleda fig dit med ljus *m)*. Der har ock ftått ett klofter, bygdt af ftora och med faft otrolig möda ditbragta ftenar *n)*. Men desfe bygnader förftördes af *Sala-*

f) *Myller* och *Roger*. g) *Pocock*. III. 191. *Cotovic*. 355.
h) *Schultz*. V. 197. i) *Refa*. f. 56.
k) *Roger*. f. 55. *Troilo*. Or. Reif. f. 421.
l) D. C. f. 435. m) D. C. a. ft.
n) *Della Valle*. 166. *Van Egmont*. I. 25.

Saladin, fom år 1187 eröfrade *Thabor o)*. Berget besökes flitigt af de österländska Christna, för hvilka der årligen läses en mässa på förklaringsdagen *p)*. Vid foten ligger byn *Taburi*, fom skall hafva sitt namn af *Debora q)*. På stället, der *Jesus* skildt sig från de öfriga Lärjungarna, ses lämningar efter en Kyrka *r)*. Detta härliga berg bebos af Araber, Röfvare och usliugar.

4:o *Berget, der Samaritanerne trodde rätta Gudstjensten böra firas*, Joh. 4: 20. är *Garizim*, vid foten af det fordna *Sichem*, nu *Nabolos*, eller *Napoli di Syria*. Det är fruktbärande, rikt af källsprång, samt, på sin norra sida, klädt af Olive-

o) *Busching*. V. 369.

p) *Jesus* tillbragte der natten med bön, Luc. 9: 29. Under denna heliga förrättning *förändrades* hans vanliga utseende (εἶδος ἕτερον). Han iklåddes en okänd herrlighet. Hans ansigte omgafs af utgående strålar, like solens, Math. 17: 2. Hans kläder genomträngdes af ljuset, fom strömmade från hans kropp, så att de blefvo *strålande* (λευκα, ἐξαστραπτοντα, στιλβοντα) *hvite såsom snö*, till en högd, den ingen konstnär kunde åstadkomma. En hänryckning intog Lärjungarna, vid åsyn af jordens två märkvärdigaste män, återkallade från Salighetens boningar, att tala med *Jesus* om det stora Återlösningsverkets fullbordan. Ett högtidligt ljud från himmelen flöt detta stora Uptråde, som åberopas af *Petrus*, 1 Pet. 1: 17. af *Johannes*, Cap. 1: 14.

q) *Doubdan*. a. st. s. 536.

r) *Monconys*. II. 60. *Myller*. s. 88. Berget beskrifves omständeligen af *Doubdan*. a. st. *Breitenbach. Peregr. S.* s. 83. *Dapper*. 117. f.

Olivetråd och vinſtåckar. Om Samaritanernas der anlagda Tempel, ſe *Samaria.*

5:o *Bergsbygden*, Ὀρεινῇ; Luc. 1: 39, dit *Maria*, begaf ſig att ſöka *Eliſabeth*, år Judeens ſödliga del emot *Idumeen.* Den beſkrifves af *Troilo* ſåſom full af giftiga Scorpioner och ohyra. Han ſåg der Johannis brunn och föregifna ſång, uthuggen i klippan. Reſande beſöka der ännu ett kloſter, *S. Johan*, vid en by af ſamma namn, halftredje timmes våg SV. från *Jeruſalem s).* Munkarne förſäkrade *Maundrel*, att hvarje ſten koſtat dem en Piaſter. Kloſtret var då, år 1699, nybygdt. Deſs kyrka beſkrifves af *Binos t).* Någden deromkring år bergig och ödſlig, men odlas dock af Araberna. Till denna bergsbygd borde de fly, ſom, vid Romerſka hårens antågande, önſkade ſin råddning, Math. 24: 16. Ortens beſkaffenhet gör den ock till en friſtad för flyktingar. Nu bebos denna öken måſt af Mahometaner. Bergen åro klådde med olivetråd och vinrankor upp till toppen *u).*

OLJOBERGET. Se O.

BEROEA, Βεροια; ſtad i *Macedonien*; bör ej förblandas meh *Baryt* i Syrien. Detta *Beroea* låg S. om *Salonichi*, emellan floderna *Ludias* och *Haliacmos.* *Paulus* tråffade der ådelſinnade Lands-

s) Beſkrifves af *Roger*, ſ. 183. och af *Mariti*, ſ. 186.
t) a. ſt. II. 236.
u) *Brownes* Reiſen. ſ. 504. *Binos* a. ſt. 235.

Landsmän, som pröfvade hans skål utur G. Ts. skrifter. Men de blefvo snart upviglade af *Salonichis* Judar, så att Apostelen nödgades söka sin säkerhet. Han tog vägen till *Athen*; men att förvilla dem, som honom förföljde, låtsade han göra en krok åt hafssidan, (ὡς ἐπι θαλασσαν), Ap. G. 17: 10; liksom skulle han ernat gå om bord i *Golfo di Salonichi*. Staden kallas nu af Turkarna *Boor*.

BETHABARA, Βηθαβαρα; ett färjställe öfver *Jordan*, icke långt från *Jericho*. Man for öfver denna flod på tre ställen; dels på den så kallade *Jacobs brygga*, äfvan om *Gennesaret*, dels på en, nedanom samma sjö, anlagd bro, som nu är förstörd, men af hvilkens tre valfbågar flere resande anmärkt lämningar *v)*; dels vid *Jericho*, på farkostar, emedan floden der vissa årstider så starkt flödade, att ingen brygga var tillräcklig. Såsom mycket folk sammanströmmade vid *Bethabara*, företog *Johannes* der sin döpelse-förrättning. *x)*. Det är ostridigt, att de äldste och fläste *Codices* sätta *Bethania* i stället för *Bethabara*, och det synes, som skulle det sistnämnde influtit i texten, i stöd af *Origenis* intyg, att han vid *Jordan* funnit en ort, som kallades *Bethabara y)*. Om *Bethania* är rätta läsearten, så bör man antaga två orter af detta namn, att *Jordans Bethania* icke må förblandas med

v) *Roger.* f. 74. *Myller.* 92. *x)* Math. 3 Cap.
y) *Rosenmüller, Schol.* ad h. l.

med *Oljobergets z)*. Greker och Latiner äro af olika tankar rörande stället, der *Johannes* döpte. De förrätta derföre sin andakt på en Engelsk mils afstånd från hvarandra, dock på västra stranden. Från *Christi* tid har floden mycket förändrat sig. Man ser tydeligen den fordna flodens brädd, hela 50 steg från dess nu varande strand *a)*. *Jordans* bredd i denna nägd upgifves olika, i mån af årstiden. Då högsta flödet är, utsättes den af *Roger* till 50, af *Radzivil* och *Maundrel* till 60 samt af *Thomson* till 75 fot; af *Shaw* till 30 alnar, af *Myller* till 60 steg af *Belonius* till blotta 7 famnar *b)*, o. s. v. Alle intyga, att ingen då kan vada öfver *Jordan*. Bräddarne äro brante, och vatnet vid stranden så djupt, att pelegrimerne, som der bada, måste fasthålla sig vid buskarna. *Troilo* berättar, att årligen 20 till 30 Personer drunkna vid denna Ceremoni. År 1666 såg han der 46 pelegrimer så omkomma. Åfvenså *Pocock c)*. Vatnes fart är stark, att ingen förmår simma emot strömmen; men *Feliz Fabri*, med några af sitt sällskap, sam öfver till östra stranden. Se mera: *Jordan*.

BETHANIA, Βηθανια; en by, 15 stadier eller, såsom *Welschen* utsätter, en timmes våg *d)* samt enligt *Troilo*, en half Tysk mil öster om Jerusalem, Joh. 11: 8; vid sjelfva foten af *Oliobergets*

z) Reland. II. 627. *a) Schultz*. V. 90.
b) Om detta alt läses omständeligen Hr Comm. *P. Wallinders*: Gradual-Disput. *Geon Häjarden*. Ups. år 1806.
c) Voy. III. 95. *d) Reisebeschr*. s. 179).

gets östra sida (πρὸς τὸ ὄρος) Math. 21: 1. Är märkvärd af *Lazari* upväckelse, Joh. 11: 1 f. *e*). När *Jesus*, vid sin sista resa till *Jerusalem*, tillbragte natten i *Bethanien*, blef han der smord af *Maria f*). Många äro af den tanka, att ett annat

e) Hotad med stening begaf sig *Jesus* från Jerusalem ö. om *Jordan*. Der underrättades han om *Lazari* sjukdom, men dröjde 2 dagar, innan han yppade sitt beslut att återgå till Judeen. Lärjungarne afstyrkte det, och då de intet uträttade, synes, som skulle de föreslagit att företaga resan nattetid. Derpå svarar *Jesus*: *Vi hafve 12 timmars dag. Att vandra i ljuset är trygg re. När Solen upplyser alt, undgår man lättare fiendens försåt*, m. m. De beslöto således gå. Om *Lazarus* afledit straxt; då budet till Frälsaren afgick, och efter Judarnes sed blifvit skyndsamt begrafven, får man följande tidräkning. En dag afgår för budet: *Jesus* dröjde 2 dagar och gick dagen derpå till *Bethanien*. Således kunde *Lazarus* då vara τεταρταῖος, v. 39 Man bör ock märka Lärjungarnes misstag af ordets: κοίμαν, dubbla bemärkelse.

f) I *Math.* 26, och *Marci* 14 förekommer denna händelse utom sin ordning, emedan Evangelisterne förbinda den med Judæ förräderi. *Johannes* bestämmer rätta tiden, Cap. 12. Men den smörjelse, som omtalas Luc. 7: 36, är särskild från denna. *Maria*, *Lazari* Syster, framträdde med ett *Alabaster kåril*. Sådane nyttjades till dyrbara Oljor, såsom denna, hvilken var genomträngd af *äkta Nardus*. Att förvara den fina lukten förseglades sådane käril med mycken omsorg. Denna försegling upbröt *Maria* (συντρίψασα), och göt sedan Oljan på *Jesu* hufvud, Marci 14: 3. För några år tillbaka upgrofs i Neapel en sådan *Vase*, upfyld med *Nardus-vattn* och tilltäppt

annat *Bethanien* legat närmare *Jerusalem*; emedan *Jesus*, under sista påskveckan, emot nätterna utgick till en ort af detta namn, Math. 21: 17. Man tror ock, att det var till detta närmare *Bethanien*, som *Jesus*, vid sin himmesfård, ledsagade sina Lärjungar, Luc. 24: 150. Men det är icke särdeles troligt, at två orter af samma namn legat så nära hvarandra. Se *Oljoberget.* — Man visar ännu lämningar efter det fordna *Bethanien.* Sedan man på *Oljoberget* gått en och en half Italiensk mil, kommer man först till en stor mur, som föregifves vara en qvarlefva af *Simon den Spetälskes* hus *g*). *Cotovic* kallar det en stor bygnad, i hvilken han såg ett marmoraltare och bordet, vid hvilket *Jesus* skall spisat *h*). *Baumgarten* tillägger, att huset var förstördt, men omgifves af en löpgraf *). — Vidare kommer man till det så kallade *Lazari Castell i*) *Troilo* kallar det ett *infallet hus*. *Carreri* beskrifver det såsom en mur af 14 spanns tjocklek, hård som en klippa. *Doubdan* omtalar en nyare bygnad med stenlagda dock fylda grafvar *k*). Der visas *Lazari* förmenta graf, som är en grotta, öfver hvilken K. *Helena* fordom bygt ett Tempel. Sedan detta förvandlades till *Mosqué*, har *Guardian* af Jerusalem, på sidan anlagt en nedgång till grafven

med bly. Det spilda vatnet spridde i 8 dagar lukt öfver trågården. *Gref. af Stolbergs Bref om Italien* s. 318.

g) *Gemelli Careri.* *h*) *Itin.* s. 276.
*) Cap. 2: 7. *i*) *Mylier.* s. 185.
k) a. st. s. 286.

ven *l)*. Man nedstiger först genom en i klippan huggen, smal och lodråt trappa, af 18 eller flera steg, som olika upgifvas, till en liten kammare, hvaräst stenen visas på hvilken *Lazarus* skall legat *m)*. Den nyttjas till Altare *n)*, och alle *Confessioner* läsa der sina Måssor. Vidare kryper man genom en trång öpning, och nedstiger på 6 à 7 steg i en liten grotta af $4\frac{1}{2}$ fots omkrets *o)*. Denna grotta beskrifves af D. C. såsom 4 eller 5 fot lång och 3 fot bred *p)*; af *Binos* såsom 6 eller 7 fot lång, samt 3 fot bred *q)*. Desse anstalter tyckas dock icke instämma med det begrep man bör göra sig om Judarnes grifrplatser. Långre bort visas lämningar efter *Marias* och *Marthas* hus, af hvilka endast några stenar, eller grundvalen, finnes öfrige *r)*. *Roger* anmärker riktigt, att desse lämningar äro efter Klosterbygnader, som i sednare tider blifvit der upförde *s)*. År 1631 fann *Wälschen* der 36 hus *t)*. I öfrigt instämma alla, att *Bethania* år en förstörd och ödslig ort, bebodd af 2 eller 3 Arabiska hushåll *u)*, eller, såsom *Van Egmont* skrifver, fattiga landtmän

l) *Cotovic.* a. st. *m)* *Thevenot.* L. II. c. 40.
n) *Gem. Careri.* *Monconys.* T. II. 17. *Della Valle.* s. 154.
o) *Maundrel,* s. 132. Jfr. *Korte.* s. 158. 160. *Radzivil.* s. 81. *Troilo.* a. st. s. 287.
p) a. st. s. 412. *Nouv. Rel. du Voy. de la Terre S.* s. 183.
q) a. st. II. 245. *r)* *Monconys.* a. st.
s) *Terre S.* s. 146. *t)* *Reisebeschr.* s. 178.
u) *Pocock.* III. 84.

mån *v*). Dermed inſtämmer *Doubdan* *x*). *Schultz* fann der blott ett par köjor *y*), och i *Haſſelquiſts* tid var allt förſtördt, utom en ſtenkoja öfver *Lazari* graf, ſamt lämningar efter ett hus *z*). Enligt *Van Egmont* högakta Mahometanerne detta ſtälle, och *Baumgarten* fann der en utſatt fana med Turkiſka bokſtäfver.

BETHESDA, Βηθεσδα; Joh. 5: 2 f. en dam i *Jeruſalem* vid den porten, genom hvilken offerlammen indrefvos uti Templets förgård. Vatnet viſade en förundransvård kraft att återſtälla ſjuklingar; man hade derföre omkring dammen anlagt en betäckt gång med fem afdelningar, i hvilka de nödlidadne afbidade hjelp *a*). Vid denna dam botade *Jeſus*, med ett Allmagts ord, en olycklig, ſom i 38 år legat ſjuk, och ej för-

v) *Trav.* 372. *x*) a. ſt. ſ. 285.
y) *Leit.* V. 140. *z*) *Reſa.* ſ. 133.
a) Vid viſſa tider upkom i vatnet en *gåsning* (ταραχη), ſom ſannolikt gaf ſig tillkänna med gyttjans upgrumling, och den, ſom i ſamma ögonblick, nedſteg uti vatnet, blef återſtäld. Det är troligt, att denna gåsning haſtigt gick öfver, emedan blott den, ſom *förſt nedſteg*, blef botad. Judiſka luftſtreket blottſtälde, med ſin föränderlighet, invånarne för en myckenhet nervſjukor, emot hvilka fermenterande bad göra förträfflig verkan. Således ſamlades här: χωλοι και ξηροι Äfvenſå blinde. Man behöfver icke tänka på ett underverk, utan blott en Naturens välgerning, om hvilken man, af vördnad för Guds oſynliga magt, ſå uttryckte ſig, ſom ſkulle ett himmelſkt ſändebud, med vatnets rörelſe, förnya deſs kraft.

förmådde uppassa råtta tiden, då vatnet visade sin kraft. — Ännu föras Pelegriner till ett ställe, som skall varit det fordna *Bethesda*. Detta ställe ligger utmed Templets norra mur, icke långt ifrån Stephansporten, som går åt öster. *Hasselquist* fann der qvarlefva af en prågtig *Cistern b)*. *Gemelli Carreri* beskrifver denna dam såsom 100 steg lång, 60 steg bred, och 40 fot djup, öfveralt klädd med sten *c)*. *Maundrel* utsätter långden till 120, och bredden till 40 fot *d)*. *Van Egmont* gör långden till 100, och bredden till 50 *e)*. *Doubdan* gifver dammen en långd af 150 och en bredd af 35 steg. I *Relat. du Voy. de la Terre S.* uppgifves långden till 100 och bredden till 30 eller 40 steg *f)*. *Della Valle* fann denna låmning skön *g)*. I *Rogers* tid sågos der fem portar eller nedgångar *h)*, af hvilka *Maundrel* endast fann tre öfriga. Men *Doubdan* 2 åt Wåster och 3 åt Norr *i)*. Alle instämma deruti, att denna dam nu icke har vatn.

BETHLEHEM, Βηθλεεμ; så kalladt af sin bördiga nägd, ligger i *Judeen*, en svensk mil S. om *Jerusalem*. Att *Messias* skulle der födas, var en erkånd sak af Mich. 5: 2 *k)*. Tre år

D för-

b) s. 142. *c)* hos *Churchill*. V. 30.
d) *Voy*. s. 181. *e)* *Trav*. I. 371.
f) s. 140. *g)* *Reise*. s. 142.
h) *Terre S.* s. 120.
i) a. st. s. 238. D. C. a. st. s. 406.
k) *Mathæus* anför detta stålle, hvarken efter Alexandrinska Tolkningen eller Ebreiskan, utan lämpar

förrån denna Prophetia fullbordades, hade Kejsar *Augustus* påbudit en Mantalsskrifning öfver hela Romerska Riket (πασα οικεμενη), hvilken verkställdes vid *Jesu* Födelse, och föranlåt *Joseph* att, med *Maria*, begifva sig till *Bethlehem*, Luc. 2: 1 f. Sådane uptekningar skedde hvart femte år i *Rom*, och voro grunden till folkets beskattning. Judeen låg vål icke ännu under *Rom*; men *Herodes den Store* var i sjelfva verket endast Romersk Lydkonung, och skattade med skänker. Den Ἀπογραφη, som af *Lucas* omtalas, och kallas πρωτη, var ingen ordentelig beskattning, utan blott en uptekning. Den nämnes derföre icke af *Josephus*. Judeen beskattades först 12 år derefter, då *Archelaus* affattes och förvistes till *Vienne* i landsflykt. Derpå synes ock *Lucas* syfta, då han anmärker, att denna *första* ἀπογραφη ἐγενετο (*effectui data ad finem perducta*) ställdes i verket, då *Quirinius* blef Höfdinge öfver Syrien *l*). I *Bethlehem* aflade Österlandets

det efter tillfället. En stad, som hade 1000 invånare, räknades för en stam (ἡγεμων. אלף). Men då antalet ej fanns, tillades bristen från närliggande landsbygden. Så skedde vid *Bethlehem*. Ὀυδαμως ἐλαχιςη - - *maxime es*.

l) *Lucas* nämner två Ἀπογραφαι. Den förra vid *Christi* födelse; den sednare vid *Archelai* förvisning, Ap. G. 5: 37. Vid den förra var icke *Quirinius*, utan *Sentius Saturninus*, Höfdinge öfver Syrien. Det är dock icke otroligt, att *Quirinius*, som varit *Consul*, och hade gjort Rom stora tjenster i *Cilicien*, kunnat förordnas till detta vårf i Judeen, åfven som *Drusus* och *Germanicus*, utan att vara Ståthållare,

dets *Vise* sitt mårkeliga besök, Math. 2 : 1. Detta gaf anledning till *Jesu* flykt. Se *Egypten*. Det derpå följande barnamordet omtalas vål icke af *Josephus*, och *Augusti* utlåtelse, att han, i *Herodis* hus, håldre ville vara svin, ån Son, syftar på en annan håndelse. Men det år ock klart, att ett mord på högst 13 eller 15 barn, icke förtjente rum i Rikshistorien af en Konung, som med blodig hand intog Thronen, bibehöll den med tåta blodbad, låt mörda sin Gemål och hennes Söner, på två personer nåra ombragte hela *Sanhedrim*, och på sitt yttersta befallte, att alle förnåmste i landet skulle ombringas, på det allmån sorgedrågt måtte båras vid hans död. — Nu varande *Bethlehem* ligger på en högd med förtråfflig utsigt *m)*; hade år 1631 omkring 40 *n)* och år 1666, 190 små stenhus. Staden år tåmligen folkrik och har, enligt *Korte*, 200 hushåll, Araber, Catholiker och Greker. De förstnåmnde förjagades likvål omkring år 1760 från orten. År 1777, råknade *Binos* der omkring 800 Christna af sårskilda Bekånnelser, samt endast 7 eller 8 Turkiska hushåll *o)*. Den förnåmsta plats, som der besökes, år *Mariæ-Kyrkan*, bygd öfver en grotta, i hvilken *Jesus* tros

 vara

såndes i samma årende till *Africa* och *Spanien*. *Lucæ* syftemårke år tydeligt att åtskilja bågge ἀπογραφαι, och detta åndamål bör styra tolkningen af detta ställe, så framt det annars år af *Lucæ* hand.

m) *Van Egmont*. 364. *Doubdan*. a. st. 136.

n) *Welschen*. *Reisebeschr*. s. 179.

o) a. st. II. s. 153.

vara född. Enligt *Baronius*, hade Kejsar *Hadrianus* der anlagt ett Tempel åt *Adonis*. Kyrkan ligger Öster om staden. Man ingår genom en tjock port till en förgård, som varit belagd med marmor, och är omgifven af pelare. Derifrån går man in uti Kyrkan, och öfverraskas af oväntad pragt. Kyrkan, bygd i Kors, har 4 rader pelare af rödådrig granit med Corinthiska *Capitäler*. Der träffas panelning af *Ceder*, tillräckliga fenster, tre altaren, och en åttkantig funt med *Baptisterium* af svart marmor. Våggarne voro fordom klädde med hvit marmor, fint polerad såsom spegelglas; men den bortfördes kort för *Baumgartens* tid till *Cairo*, att pryda en Sultans Palats *p)*. Det prågtiga Mosaikgolfvet är ock borttaget. Sådane rån skje nu ej mera, sedan en sägn allmännt tros, att, vid en dylik våldsverkan, en orm framkommit, och dödat arbetarne *q)*. Mosaik-inscriptionerne äro till en del i godt stånd. Våggarne hafva här och där målningar, som föreställa *Christi* stamfäder, och Propheterna med deras utsagor om *Messias*. I korset ses händelser ur N. T. Detta arbete fullbordades år 1169 af Mosaik-målaren *Ephräm*. Sjelfva Kyrkan, som i fjerde Århundradet anlades af K. *Helena*, undergick år 1672, en förbättring, den en from Grek besörjde med upoffring af 20000 ducater. — Från Kyrkan går man ned till den underliggande grottan på två, bakom Choret, anlagda trappor, som

p) *Travels*. L. 2. c. 5. hos *Churchill*. T. IV.
q) *Roger*. s. 174.

ſom nyttjas, den ena af Greker, den andra af Catholiker. På halfva vägen möta två portar af koppar. Grottans hvalf hvilar på en enkel pelare. Rummet uplyſes af prägtiga lampor, ſom ſtändigt brinna, och blifvit ditſkänkte af Chriſtna Förſtar. Öſterut, öfver ſtället, der *Jeſus* ſkall vara född, ſes ett med hvit marmor klädt Altare. En ſtjerna, hvilkens medelpunkt beſtår af Jaſpis, utmärker ſjelfva platſen. Stjernan är infattad i ſilfver, prydd med ädla ſtenar, och har denna påſkrift: *Hic de Virgine Maria Jeſus Chriſtus natus eſt.* 1729. Enligt *van Egmont*, är under altaret en röd ſten, den Pelegrimerne kyſſa, emedan de der inbilla ſig ſe en qvinna på knä, med ett barn på armen. Altartaflan föreſtäller *Joſeph* och *Maria*, tillbedjande ett med ſtrålar omgifvet barn. Högre up ſväfva Änglar med: *Gloria in excelſis Deo.* Der ſes äfven Oxen och Åſnan, ſamt Herdarne. Fem alnar från Altaret nedſtiger man tre ſteg till krubban, ſom är klädd med fin marmor *r)*. Midt emot har man målat de *Viſa Män.* Hela grottan är klädd med ſvart marmor. Hvalfvets Moſaiker, ſkämde af rök, betäckas med gyllenläder. *Moquet* ſkrifver, att i hans tid, år 1612, denna grotta, ſom hvilar på flera pelare, var förgyld med oäkta guld *s)*. Alle ingå der med blottade fötter *t)*. Sjelfve Turkarne aflägga ſina toflor *u)*. Grundritning och profiler af denna bygnad träffas hos *Cotovic v)*. Af denna beſkrif-

r) Monconys. II. 32.
s) Voy. ſ. 399.
t) Van Egmont. I. 366.
u) Mariti. ſ. 149. f.
v) Itin. 231.

ſkrifning år ock klart, att icke ſtället kan vara Jeſu rätta Födelſeort. Latinerne äga enſamne desſa helgedomar, ſom icke utan deras tillſtånd kunna beſökas af andra Secter *x)*. Alla desſa orter beſkrifvas omſtändeligen af *Doubdan y)* och *Binos z)*. *Hasſelqviſt* anmärker, att *Bethlehem*, äfven ſom *Jaffa*, är ett Teſtamente till *Mecca*. Invånarne ſtå ſåledes icke under Gouverneuren i Jeruſalem, och äro derföre högſt orolige *a)*. Deras förnämſta näringsfång är att i träd förfärdiga modeller af *Chriſti* graf, ſamt radband och dylika Sanctuarier. Desſe varor påtrugas ofta köpare med våld. I *Hasſelqviſts* tid hade Latinſka kloſtret i *Jeruſalem* ett ſådant lager af 40,000 piaſters värde. Alle Ceremonier, ſom i *Bethlehem* iakttagas, beſkrifvas af *Myller b)*. Der beſöker man ock de *oſkyldiga barnens graf c)*, til hvilken man nedſtiger på en mörk trappa af 20 ſteg *d)*; *Hieronymi* bönekammare och grift, ſamt den H. *Paulæ* och *Euſebii* (af Cremona) grifter *e)*; ett Capell, der Ängelen uppenbarade ſig för *Joſeph f)*, ſamt, icke långt från ſtaden, ett ſtälle, der uppenbarelſen ſkedde för Herdarna *g)*. Denna ort är en grotta, i hvilken Pelegrimerne nedſtiga och för-

x) Hasſelquiſt. ſ. 151. *y)* a. ſt. ſ. 136 f.
z) a. ſt. II. 155. f. *a) Reſa*. 153.
b) Per. ſ. 215 f. *c) Della Valle*. 157.
d) Gemelli Carreri hos *Churchill*. T. II. 35.
e) Thevenot. L. II. c. 45. *f) Radzivil*. 93.
g) Breitenbach.

förrätta sin andakt *h)*. Alla dessa orter beskrifvas af *Troilo i)*.

BETHPHAGE, Βηθφαγη; en ringa ort vid *Oljobergets* östra fot, gent emot *Bethanien* åt Norr. Namnet härledes oriktigt af ett ord, som betyder *Fikon-kart*; ty på Oljobergets östra sida finnes ingen ort, der ej denna frukt mognar. Snarare har orten sitt namn deraf, att, genom en dal, vågen från Galileen der stötte till vågen från Jericho *k)*. Man utvisar det fordna *Bethphage* emellan *Bethanien* och *Jerusalem* på *Oljobergets* östra sida; men det instämmer icke med Evangelisternas berättelse. Ej heller kan man med visshet bestämma låget efter *Della Valles*, *Thevenots*, *Radzivils* och *Kortes* upgifter. Af *Gemelli Carreri* och *Schweigger* ses, att *Bethphage* legat

h) Hasselqvist. 153. *i)* a. st. s. 296. f.

k) Domus occursus, såsom *Mirus* i sitt *Onomasticon* det förklarar af פגה, eller ock *Domus oris vallis*, enligt *Roger*. Af Marci 11: 1, och Luc. 19: 12. ses, att de, som från *Jericho* foro till *Jerusalem*, först kommo till *Betphage*, och sedan till *Bethanien*. Detta åter instämmer ej med *Johannes*, som berättar, att *Jesus* tillbragte natten i *Bethanien*, och dagen derpå höll sitt intåg. Man måste således antaga, att dessa byar legat midt emot hvarandra, på hvar sin sida om stora vägen. När *Jesus* kom till *Betphage* och vägskilnaden, tog han till vänster åt *Bethanien*, der han dröjde öfver natten. Följande morgon, då han lemnade *Bethanien*, befallte han Lärjungarna gå förut till den *gent öfver* liggande byn (ἀπέναντι) Matth. 21: 2. De träffade då Åsninnan med fålen i sjelfva

legat till höger, når man från *Bethanien* går till *Jerusalem l)*. Den sistnämnde såg der endast en förstörd mur *m)*, och *Van Egmont* gick från *Bethanien* genom *Bethphage* till *Oljoberget n)*. *Cotovic* såg der icke ett enda hus *o)*. *Roger* skrifver, att *Bethphage i* hans tid var idel grus *p)*. *Myller* fann der några ruiner *q)*, och *Troilo* några gamla grundvalar *r)*. Till minne af Frälsarens intåg, anställes årligen, på Palmsöndagen, en Procession från denna ort till *Jerusalem*. *Pater Guardian*, som begifvit sig dit, kallar fram två Munkar, hvilke falla på knä, och befallas anskaffa en Åsna. De gå — och då de återkomma, lägga de på henne sina kläder, hvarefter *Guardian*, under tillrop af *Hosianna*, håller sitt intåg i staden öfver folkets kläder, som utbredas på vägen. År 1666 åskådade *Troilo* denna procession. Sedan Patriarchen återkommit, stäldes åsnan utan för porten till klostret. En myckenhet folk, särdeles af qvinkönet, samlades, kyste åsnan på alla sidor, gaf hänne en hand full smakligt gräs; men tillät henne äta blott en del, och åt det öfriga sjelf. Man gaf åsnan vatn och drack det hon lemnat; torkade af hennes svett med sina slöjor o. s. v. *s)*. Denna Ceremoni

vägskilnaden (ἐπι τȣ ἀμφοδȣ), Marci 11: 4. der vägen grenade sig till begge byarna.

l) Hos *Churchill*. IV. 33. *m)* Reiseb. s. 312.
n) *Trav*. I. 373. *o)* *Itin*. s. 270.
p) *Terre S.* 148. *q)* *Per.* 180.
r) *Or. Reiseb.* s. 285. *s)* a. st. s. 284.

moni beſkrifves af *Roger* och *Pocock* t). Äfven Turkarne ſtrö blomſter der Proceſſionen framgår u). År 1777 hade denna Ceremoni i 20 år uphört v).

BETHSAIDA, Βηϑσαιδα; i N. T. förekomma två ſtäder af detta namn, ſom beteknar en till *jagt och fiſke* tjenlig ort. Det ena *Bethſaida* låg i *Galileen*, Joh. 12: 21, och väſter om *Genneſaret*; ty när *Jeſus*, på öſtra ſidan, ſpiſat 5000 män, befalte han Lärjungarna fara förut till *Bethſaida*, NB. *på andra ſtranden*, (εις το περαν) Marci 6: 45. Det andra låg öſter om *Genneſaret*, i någden der *Jeſus* ſpiſade 5000 män, Luc. 9: 10. — Det *väſtliga Bethſaida* utviſas vid en bäck, emellan *Tiberias* och *Capernaum* x). *Roger* utſtakar ſtället en Franſk, och *Myller* 3 Italienſka mil Norr om *Tiberias*. Hos *Dapper* utſättes detta afſtånd till en timmes väg y). Den förre berättar, att några Moriſka hushåll der nedſatt ſig år 1630, hvilka lefde af jordbruk och fiſke. Men i hans tid var orten ödelagd z). År 1667 var, enligt *Troilo*, alt ſå begrafvet under ruiner, att ſtället knapt kunde beſtämmas a). *Pocock* fann der qvarlefvor af en Kyrka och en *Ciſtern* b). *Cotovic* deremot träffade inga lämningar efter Kyrkan

t) *Voy.* III. 82.
u) *Rel. du Voy. à la Terre S.* ſ. 135.
v) *Binos.* a. ſt. II. 248.
x) *Buſching.* V. 380. *Monconys.* II. 57.
y) a. ſt. ſ. 94. z) *Terre S.* ſ. 63.
a) a. ſt. ſ. 432. b) *Voy.* III. 200.

kan, men kallar stället en liten af Morer bebodd by *c)*. Der funnos ock, i *Radzivils* tid, 15 hus *d)*. Sannolikt förblandas här särskilda ställen. — Det *östliga Bethsaida* låg vid *Gennesarets* nordöstra hörn, nära *Jordans* inlopp. Denna stad hörde icke till Galileen, utan till *Philippi Tetrarchi*; den utvidgades äfven af honom, och kallades *Julias*, *Augusti* dotter *Julia* till ära *e)*. *Josephus* nämner detta *Bethsaida*, hvars qvarlefvor *Pocock* trodt sig finna nordost om *Gennesarets* öfra spits, vid ett berg, som kallas *Telui*, det han anser vara ett illa uttaladt *Julias f)*.

BITHYNIEN, Βιθυνια; var fordom ett ansenligt Konungarike, och utgör nu varande *Natoliens* nordliga del. Det gränsade åt N. till *Svarta hafvet*, åt Ö. till *Paphlagonien*, åt S. till *Phrygien*. åt V. till *Mysien*, och en del af *mar di Marmora*. Dess äldre namn, *Bebrycia*, uphörde, då *Jupiters* Son, *Bithynus*, ditförde ett Thraciskt Nybygge, och kallade landet *Bithynien*. *Paulus* och *Silas* ärnade genom *Mysien* gå till *Bithynien*; men den högre ledning, som afmätte deras våg, fordrade, att Evangelii ljus först fördes öfver hafvet till *Macedonien*, Ap. G. 16 : 7. Denna välgörande klarhet uteblef dock icke länge, ty *Petri förra bref* är äfven ställdt till *Bithyniens Christna*.

CAE-

c) *Itin.* s. 358. *d)* *Per.* s. 44.
e) *Reland.* D. P. II. 654. *f)* *Voy.* II. 213.

CAESAREA, Καισαρεια; af de flera ſtåder, ſom, till ſmicker för Roms *Cæſarer*, ſå kallades, förekomma två i N. T.

1. *Cæſarea Palæſtina*, nu *Kaisſerie*, vid Medelhafvet, 8 Tyſka mil väſter om *Jeruſalem g)*, och 2 korta dagsreſor N. om Jaffa, Ap. G. 10: 24. 21: 8. Deſs åldſta namn, *Apollonia*, förvandlades till *Turris Stratonis h)*. *Herodes den Store* anlade der omſider en förträfflig ſtad, den han, till *Auguſti* åra, kallade *Cæſarea i)*. Med 12 års arbete och omåteliga ſummor låt han der bygga en ſtendam, ſom gick 20 Italienſka mil till hafs, och var 120 fot tjock, att ſkydda hamnen för Sunnanſtormar. Han förordnade ock, att hvart femte år Luſtſpel der ſkulle hållas till *Auguſti* åra. Romerſke Ståthållarne togo ſitt Reſidence i denna pragtfulla ſtad. Dit tog *Philippus* koſan från *Aſchdod*, Ap. G. 8: 40. Dit bragtes *Paulus* i ſäkerhet, Ap. 9: 13. Der låg *Cornelius* i Garniſon, Ap. G. 10: 1 *k)*. I detta *Cæſarea* afled *Agrippa den åldre* på ett ömkeligt ſätt *l)*. Der landſteg *Paulus* både vid ſin förſta

g) *Relandi.* D. P. II. 670.

h) Icke *Strabonis*, ſåſom hos *Schleusner*, utan *Stratonis*, efter *Straton*, en *Sidonier*, gunſtling hos Cyperns Konung *Neocles*.

i) *Joſephi Arch. L.* XII. c. 11.

k) Han var Capitain vid en Italienſk Legion, Proſelyt (ἐυσεβης), och välgörande mot *fattiga Judar* (τω λαω).

l) Han var *Herodis den Stores* Soneſon, och Ari-

ſta och andra ſegling från Grekland, Ap. G. 18: 22 *m)*, 21: 29. Vid den ſednare reſan bodde han hos en *Philippus* — icke Apoſtelen, utan en af dem, ſom förordnades till Allmoſoſkiftare, Ap. G. 6: 5. Denne kallas *Evangeliſt*, emedan han underviſade i Evangelii Låra, och hans fyra ogifte döttrar höllo, ſannolikt blott för ſitt kön, offenteliga upmuntringstal till tro och dygd (προφητευσαι). — Till detta *Cæſarea* fördes *Paulus* fångſlig, undan ſina mordiſka Landsmåns förſåt, Ap. G. 23: 23. Till hans bevakning nyttjades 200 Soldater, 70 Ryttare, och 200 *Dexiolaber*. Desſe ſiſtnåmnde anſes af ſomliga för *Lictorer* eller fångförare; men ſå månge *Lictorer* funnos viſt icke i *Jeruſalem*; af andra för *Lifdrabanter*; men ſådant inſtåmmer ej med ordets urſprung, emedan vakten icke blott intog högra ſidan; af andra för *Lantskaſtare*; men det år blott en enda

ſtobuli Son; kaſtades af *Tiberius* i fångelſe, men lösgafs af *Caligula;* hölls en tid ſåſom gunſtling vid Hofvet, och uphöjdes ſedan till Konung öfver nåſtan hela ſin Farfaders rike. Nu viſtades han i *Cæſarea*, att föranſtalta några luſtſpel till Kejſarens åra, *Joſ. Arch.* L. XIX. c. 17. *Tyrierne* och *Sidonierne*, ſom ådragit ſig hans miſsnöje, nyttjade tillfället, att gemenſamt (ὁμοθυμαδον) afböja ett krig. Dem gafs företråde; men *Agrippa*, ſom ville låta desſa Köpmanna-Ariſtocrater kånna tyngden af ſin magt, tog en ſå hög ton, att den tjuſta menigheten ropade: *hvilken Gudaröſt! Agrippa*, nog fåfång, att icke afböja ett ſå olåmpeligt bifall (ουκ εδωκε δοξαν Θεω), omkom kort derpå (σκωληκοβρωτος) tård af matkar, eller råttare af Convulſioner, Ap. G. 12: 19 f.

m) αναβας, nemligen: *till Jeruſalem.*

da handſkrift, ſom ſätter: δεξιοβόλους. Förmodeligen voro desſe en utvald tropp, lik våre Grenadierer, hvilken vid treffningar innehade högra flygelen. — I detta *Cæſarea* höll *Paulus* ſitt dråpliga förſvarstal inför *Agrippa* och Drottning *Berenice*, Ap. G. 26: 1 f. Denne *Agrippa* var Son af *Agrippa den äldre*, ſom omtalas, Ap. G. 12 Cap. Han regerade ſin Farbroders, *Philippi*, *Tetrarchie*. *Berenice* var *Agrippas* Syſter, och icke hans Gemål, utan förmäld med en annan *Agrippa*, ſom tros varit hennes Farbroder. Han ſtyrde ett litet Förſtendöme, *Chalcis*, vid *Antilibanon*. *Berenice* lefde ſkild från honom, och underhöll med ſin broder en bekantſkap, den blodsbandet bordt afböja. Men *Roms* laſter hade ſpridt ſitt gift till *Levanten*, och gifvit rum åt alla ſlags oſeder. *Cæſarea* bibehöll länge ſitt anſeende, och hade, äfven efter Korsfärderna, en Ärkebiſkop med 20 Lydbiſkopar *n)*. När de Chriſtne intagit *Palæſtina*, bygdes ett prägtigt Tempel, der *Cornelii* hus ſtådt *o)*. Men ſedan ſtaden, år 1240, förſtördes af Turkarna, har den icke kunnat upreſa ſig, helſt *Jaffa*, från den tiden, blef *Palæſtinas* egenteliga hamn. De pragtfulle bygnaderne förföllo ſnart tillika med hamnen. Staden kallas derföre af *Moquet*, toute ruinée år 1611 *p)*. År 1651 funnos der, utom ruiner, blott några fiſkarekojor *q)*, och 1621 en-

n) *Cotovic*. ſ. 129.   *o)* *Roger*. ſ. 76.
p) *Voy*. ſ. 407.   *q)* *Doubdan*. a. ſt. ſ. 35.

endast några grottor, i hvilka Morer bodde *r)*. I *Rogers* tid bodde der ungefår 100 Moriska, och 7 eller 8 Judiska hushåll, som gjort sig kojor emellan ortens marmorpelare; men då *Arvieux*, vid slutet af nästledna århundrade, besökte *Cæsarea*, fann han der blott några fattiga fiskare, som bodde i kållrarne och valfven af de infallna husen *s)*. Någdens roflystne Araber afskräcka resande från landstigning, så att de flåste endast anmårka ruinerna från skeppsbord, då de segla förbi *Cæsarea t)*. *Mariti*, den sednaste Europé, som der vågat gå i land, fann en ödelagd plats, och upsökte bland lämningarna qvarlefvor af det Tempel *Herodes* upbygt till *Augusti* åra. Han anmårker ock, att de flåste bygnader varit klåd-de med hvit marmor, som af åldren gulnat *u)*. Der ses åfven låmningar efter ett Castell. De murar, som ånnu stå, tros vara upförde af *Ludvig den helige v)*. Stadens öden beskrifvas omstån-deligen af *Doubdan x)*.

2 *Cæsarea Philippi* låg vid foten af *Antilibanon* (icke *Libanon*, såsom hos *Schleusner*) och kallades i G. T. *Lais*, sedan *Dan*, och omsider *Paneas* af det nårliggande berget *Paneus y)*. De, som sätta staden vid *Jordans* ursprung, böra anmårka, att denna flods förste kålla ligger fyra mil

r) D. C. a. st. s. 429. *s)* *Busching*. V. 369.
t) *Korte*. s. 293. *u)* *Resa*. s. 75.
v) *Pocock*. III. 173. *x)* a. st. Cap. 49.
y) *Rel*. D. P. II. 918.

mil högre; men att ådren löper under jorden, och framkommer vid *Paneas*. Detta är utrönt med halm, som blifvit kastad i källan, och updrifvits vid sistnämnde stad. *Philippus*, *Herodis den Stores* Son, som regerade öfver *Itureen*, utvidgade *Paneas*, prydde och kallade staden *Cæsarea*, Kejsar *Tiberius* till åra. Men till skilnad från *Cæsarea Palæstina*, kallas den *Cæsarea Philippi* på de twå ställen i N. T., som anföra denna stad, Math. 16: 3. Marci 8. 27. Den yngre *Agrippa* förändrade namnet till *Neronias* efter K *Nero*, och den ringa öfriga platsen heter nu *Bellena*, som är ett råbråkadt uttal af *Paneas z)*. Man bör icke låta *Bellonius* förleda sig, att bortblanda denna stad med *Balbee a)*. *Pocock* berättar, att detta *Cæsarea* åfven kallas *Panead b)*. *Roger* skrifver, att samma *Cæsarea* blott är en by, bebodd af Morer, och att i hans tid der hvarken funnos Christne eller Kyrka *c)*.

CANA, Κανα; en liten stad i *Galileen*, nordligare än *Capernaum d)* på en skön trakt *e)*. Namnet härleder sig icke från קנה (Rör); ty orten är torr och otjenlig för vatnväxter. *Cana* är ryktbart af *Jesu* första underverk, Joh. 2: 1 *f)*.

Af

z) *Busch. Erdb.* V. 285.
a) Obs. L. II. c. 95. b) Voy. III. 217.
c) *Terre Sainte.* s. 68. d) *Relandi.* D. P. II. 679.
e) *Neischitz.* a. st. s. 274.
f) Till uplysning bör märkas, att *Maria* sannolikt var *vårdinna* (ἦν ἐκεῖ). Jesus och Lärjungarne deremot *gäster* (κλητοι). *Marias* erinran var en vink

Af denna ſtad finnas ännu qvarlefvor 2½ mil NO. om *Nazaret* g). De ligga på fluttningen af en högd h). Orten år enligt *Troilo* en tämlig ſtor, men enligt *Doubdan* i) en uſel by, omgifven af fruktbärande åkrar, ſamt bebodd af Greker och Araber k). De förre hafva der en Kyrka och en Pråſt. Efter Templet, ſom af Kejſarinnan *Helena* bygdes öfver ſtället, der underverket ſkedt, ſes qvarlefvor, i ſynnerhet pelare l). Det år bygdt af Qvaderſten; beſkrifves af *Brocard* ſåſom ganſka förfallet, men af *Doubdan*, ſåſom i hans tid ſkåligen behållet. D. C. ſåg denna quarlefva m). Turkarna nytjade den till Moſkè, men, enligt *Troilo*, år 1667 till ſtall. I *Haſſelqviſts* tid ſtod Kyrkan utan tak, och Sacriſtian beboddes af fattiga bönder n). *Korte* drack der godt vatn ur en brunn, ſom,

för ſällſkapet att gå. *Jeſus* ſvarade, det hans tid att bortgå ej var inne. Sannolikt tillkännagaf han derjämte ſitt upſåt att afhjelpa briſten. Deri ligger grund till den lydnad *Maria* åſkade af tjenarne. Μετρητα: ett mått af ongefår 15 kannor. Ἀρχιτρικλινος, en med hufet befryndad gäſt, ſom intog förſta rummet på bordbänken (τρικλινιον). Han drack de öfriga till; ſmakade ſåledes förſt vinet; fann det (καλον) *ſtarkt*; det redan nyttjade var *ſvagare* (ἐλασσω) och hade bordt ſparas, till deſs gäſterne blifvit *förnöjde* (ὅταν μεθυσθωσι).

g) *Korte.* ſ. 306.
h) *Roger.* 48. *Van Egmont.* II. 29.
i) a. ſt. ſ. 539. k) *Schultz.* V. 212.
l) *Mariti.* 51. m) a. ſt. ſ. 440.
n) *Reſa.* 166.

ſom, enligt *Myrike*, har ömnig åder, och tros vara den, utur hvilken vatnet togs till *Jeſu* underverk. Detta år ej otroligt; ty brunnar underhållas ſorgfälligt i desſa länder. Samme brunn omtalas af *Neiſchitz*, *Pocock* o) och *Myller* p). Man viſade *Doubdan* en ſten, på hvilken tre krukor i bas relief voro graverade med en oläslig öfverſkrift. Man viſade *Hasſelqviſt* en ſtenbunke, ſom ſkall varit en af ſtenkrukorna; men *Schultz* ſåg der 6 ſådane, ſom, den föregifna åldren oaktad, voro få år förut gjorde q). I orten häromkring brukas ännu ſtora ſtenkrukor af ända till 200 kannors rymd, i hvilka vin förvaras r). Af detta ſlag äro de krukor, ſom både i Italien och Frankrike förvaras, ſåſom helgedomar från Cana.

CANANITES, Καναvιτης, ſå kallades Apoſtelen *Simon Zelotes* af ſin ſtamort, *Canan* (icke ſåſom Lutherus menar, af *Cana*). Detta namn ändrades till *Zelotes*, af Ebr. קנה (*Zelo exarſit*) ſannolikt af hans ifver i *Jeſu* tjenſt. Att han hört till *Zelotiſka* partiet, kan icke beviſas.

CAPERNAUM, Καπερναυμ, anſenlig ſtad i öfra *Galileen*, Luc. 4: 31, ſå kallad af ſin ſköna belägenhet vid nordväſtra ändan af *Genneſaret* s); der *Zebulon* och *Naphthali* ſammangränſade, Math.

o) *Voy.* III. 195. p) *Per.* 79.
q) a. ſt. V. 212. r) *Dapper.* a. ſt. ſ. 87.
s) *Relandi.* D. P. II. 682.

4: 13. Låget nära *Jacobs* brygga, öfver hvilken alle Indiſke Caravaner fårdades, var tjenligt för handel, och ſtaden följakteligen rik, Math. 11: 23. (*uphöjd till himmelen: longe celeberrima*). Emedan *Jeſus* der vanligen bodde, kallades *Capernaum* hans *egenteliga ſtad*, Math. 9: 1. *Herodes Antipas* höll der en *Cadi* eller Ståhållare (*Βασιλικος*) hvilkens ſjuke Son botades genom *Jeſu* allmagt, Joh. 4: 47 f.; ſamt en Garniſon, vid hvilken den Höfvitsmannen tjente, ſom anropade Frälſarens hjelp för en älſkad tjenare, Math. 8: 5 *t*). Desſe händelſer böra icke förblandas. Der återſtälde ock *Jeſus* en beſatt ſom ropade: *Jag känner dig, du Guds helige!* (Mesſiæ namn); men det ägnade icke *Jeſus* att emottaga ſådant intyg af en man, ſom, efter folkets öfvertygelſe, ſtyrdes af en oren ande, Marci 1: 24. Der botade *Jeſus Petri* ſvärmoder, i det han blott fattade hennes hand, Marci 1: 31. Äfven en förlamad, hvilken, då de, ſom honom boro, icke för trängſel kunde framkomma, nedhisſades antingen genom, eller från taket, öfver rummet der

t) Med *παραλυτικος* förſtås här icke en *vanligt förlamad*. Sådane ligga ej i plågor (*δεινως βασανιζομενοι*); utan bör här tänkas på en ſjukdom, ſom i heta länder angriper dem, hvilka ſofva i öpen luft, och beſtår af våldſammaſte uttömningar med hela underlifvets förlamning. Huru *Mathæi* berättelſe ſkall förenas med *Lucæ*, kan D. *Bälters Jeſu Chriſti Hiſtoria* jämföras. Υιοι βασιλειας äro *Judarne*; *σκοτος ἐξωτερον*, den *mörka rymden* utanför en uplyſt ſal; Κλαυθμος ſorg; *βρυγμος οδοντων afund*.

der *Jesus* lårde, Marci 2: 2 f. *u)*. I *Capernaum* blef *Petrus* af Templets upbördsmån tilltalad, emedan han och *Jesus* ej erlagt *Didrachma* (en mantals-skatt till Templet). *Jesus* förekom *Petrus* med en föreställning, som tillkånnagaf, det han icke var pligtig att erlägga denna afgift. De, som ej hörde till Kongliga huset (ἀλλοτριοι), beskattades. Tempelskatten kallades af Judarna en *skatt till Gud*, och kunde ej sträcka sig till *Jesum*, Guds Son. Att icke gifva anstöt, befalldes dock *Petrus* i *Gennesaret* utkasta sin krok. Den förste fisk han updrog, skulle i sin mun bära en *Stater*, (en dubbel *didrachma*, som svarade emot upbördsmännernas fordran för *Jesu* och *Petri* Personer *v)*. Man erinre sig härvid,

 att

u) Jesus undervisade folket på en af de efter Landets sätt kringbygde gårdstomter. De som framboro den borttagne, förde honom uppå husets flata tak, till hvilket uppgången, såsom i Levanten brukeligt är, fanns utan för ingångs-porten till gårdsrummet. Efter Mosaiska Lagen skulle alla tak förses med ett bröstvärn, på det de personer, som gemenligen samlades på taken, ej skulle förolyckas. Midt öfver stället der Jesus satt gjordes en öpning på denne takkrans, och så nedhissades den sjuka δια κεραμων. Man bör här märka, att: *förlåta synder* äfven kan förstås om *sjukdomars helande*, ty man härledde flera sjukor från visfa synder. I den sednare bemärkelsen synes *Jesus* sagt: *Dina synder skola dig förlåtas;* men då Phariseerne deröfver knotade, förklarade han sig äga magt att fullborda löftet, i bägge affeenden.

v) En nyare Philolog förklarar, att *Petrus* endast bordt fälja den första fisk han fick, så skulle han för

att denna händelse var endast för *Petri* öfvertygelse, till ett bevis, att *Jesus* var: υἱός, och icke: ἀλλότριος. Man vet nu mera icke för visso hvar denna ryktbara stad legat. *Thevenot* sätter *Capernaum* i någden af *Tiberias x)*. *Van Egmont* tror, att staden legat öster om *Gennesaret*, och att det stället, som utvisas, varit *Bethsaida y)*. De flästa utsätta dock läget vid sjöns nordvästra hörn, icke långt från *Jordans* inlopp. Der förekomma ruiner, som föregifvas vara efter *Capernaum z)*, fast *Pocock* tror dem vara efter det fordna *Tarichæa a)*. Man ser der förfallna stenbygnader, och såsom *Dapper* berättar *b)*, en instörtad Kyrka. I *Rogers* tid bodde der 20 Moriska hushåll i usla kojor *c)*. D. C. fann der 8 eller 10 *d)*, men *Cotovic* blott 4 eller 5 sådane kojor bebodde af Morer *e)*. *Brocard*, *Adrichonius* och *Breitenbach* omtala der 7 fiskarehyttor. Både *Roger* och *Korte f)* påstå, att inge ruiner der finnas; men den sednare anmärker, att han icke red fram till stället. *Troilo* kallar staden helt och hållet förstörd.

CAPPA-

den samma få en *Stater* εὑρίσκειν *comparare*). Att öpna fiskens mun, var att *uttaga kroken* m. m. Men i det fiskrika *Gennesaret* finnas ingen fisk af en *Staters* värde. Ofta svälja fiskar förlorade penningar och blanka saker.

x) *Voy*. I. II. c. 55. *y*) *Trav*. II. 36.
z) *Busching*. V. 376. *a*) *Voy*. III. 211.
b) a. st. s. 91. *c*) *Terre S*. s. 66.
d) a. st. s. 437. *e*) *Itin*. 360.
f) *Reise*. s. 309.

CAPPADOCIEN, Καππαδοκια; ett icke obetydligt landſkap i *mindre Aſien*, emellan *Taurus* och *Svarta Hafvet*. *Armenien* var deſs öſtra, och *Galatien* med *Lycaonien* deſs våſtra grâns. Invånarne kallades *Leuco-Syri*, emedan *Taurus* hindrade ſolen att brånna deras anſigten. De voro långſinte och kânde för elaka ſeder. Man ſkref öfver dem ett Epigramme, af innehåll, att ſjelfve *den giftige Cappadociſke Ormen ſkulle omkomma, ſå framt han ſög en droppa af Cappadocens ännu giftigare* blod. De lydde en tid under Perſien och ſkattade med håſtar, i briſt af penningar. Landet tros derföre varå det *Thogarma*, ſom förde håſtar till Tyri marknader. Heſ. 27: 14. 38: 6, Då *Lucullus* eröfrade landet, ſåldes en oxe för 2 ſkillingar, och en ſlaf för 8. Romarne tillbudo folket friheten; men det ville heldre ſtyras af en Konung, och valde *Ariobarſanes*, hvilkens ått utgick med hans Soneſons Son. *Cappadocien* hade ſitt namn af floden *Cappadox*, och innefattade någden omkring nu varande *Amaſia*. Namnet förekommer Ap. G. 2: 9. 1 Pet. 1: 1. Wid *Cara Hiſa* finnas pragtfulla ruiner, ſom tros tillhöra landets fordna hufvudſtad *g)*. På bergen deromkring fås en myckenhet mediciniſka våxter.

CENCHREÆ, Κεγχρεαν; *Corinthi* förſtad och öſtra hamn vid *Saroniſka viken*, nu varande *Golfo di Engia*, tros fått ſitt namn af orr-
tens

g) *Lucas. Reiſe in Klein Aſien.* ſ. 128, 129.

tens ömniga *Hirs*. Der låt Apostelen *Paulus* skåra sitt hår, i anledning af ett löfte, Ap. G. 18: 18 *h*). Stadens *Diaconissa*, *Phoebe*, förde Apostelens bref till *Rom*, Rom. 16: 1. Med staden *Corinthus* som låg 70 stadier från *Cenchreæ*, föllo ock dess förståder; hamnen bår ännu samma namn; besökes föga, och har, enligt *Chandler*, intet märkvärdt, utom en gammal flod.

CHALDEEN, Γη χαλδαιων; Ap. G. 7: 4 ett urgammalt Rike, nordost om *Mesopotamien*. Det förenades sedermera med *Babylonien*. Man känner icke dess grånsor; men sannolikt bör det sökas i någden af *Caspiska* hafvet.

CHANAAN, Χαναάν; så kallades hela det *Palæstina*, som skiftades emellan de 12 Israëls åtter. Namnet år af *Chams* Son, *Canaan*. Förekommer Ap. G. 7: 11. 13: 19. Landets invånare voro Hedningar, således uttrycker *Mathæus* Cap.

h) Några påstå, att icke *Paulus*, utan *Aquila*, var den, som låt skåra sitt hår; men texten tyckes tillkånna gifva, att Apostelen år hufvudpersonen. Då det icke år troligt, att *Paulus*, som så starkt ifrade emot Ceremonialiska Lagen, ålagt sig ett *Nazireats tvång*, torde man böra antaga, det han, stadd på återresan till sina Landsmån, låt skåra sitt hår efter *Judiska Costumen*, sedan han, under flera års vistande bland Greker, låtit det våxa. Löftet, som han sig ålagt, var då endast en förbindelse, att till nästa högtid vara i *Jerusalem*, och utdela Greklands sammanskott till *Judeens* fattiga Christna.

Cap 15: 22, en hedniſk qvinna med: Χαναναια. *Neiſchitz* omtalar en ort *Chana*, icke långt från *Sidon*, med ett fyrkantigt Capell öfver ſtället, der Chananeiſka quinnan anropade Frälſaren om hjelp *i)*.

CHARRAN, Χαῤῥαν; ſtad i *Meſopotamien*, ryktbar genom det nederlag *Craſſus* der led af *Partherna*. Förekommer Ap. G. 7: 2. Någden vatnas af en flod, och är fruktbärande *k)*. Bör icke, ſåſom af några ſker, förblandas med *Orfa*. År 1104 ledo de Chriſtne ett förfärligt nederlag vid *Charræ l)*. *Lucas* beſkrifver denna ſtad ſåſom liten och fyrkantig med dubla murar. Den är ſiſta ſtaden på vägen till Perſien. Invånarne kallas elake. Emellan *Aleppo* och *Charres* funnos dubbelt ſå månge Chriſtne ſom Mahometaner *m)*. *Tavernier* omtalar i någden en liten by, ſom heter *Cara*.

CHIO, Χιος; Ö i Archipelagen, några mil S. om *Lesbos*, kallas af Grekerna *Chio*, men af Turkarna: *Saki Adasſi* (Maſtix-ön). Den förekommer endaſt Ap. G. 20: 15. vid *Pauli* ſednare ſegling från Grekland. — Ön är 8 mil lång, och 4 mil bred, bergig och mager, men i ſynnerhet märkvärd af ſina *Maſtix-lefverantſer* till Turkiſke Kejſarens *Serail*. Denna kåda, ſom af Tur-

i) *Siebenjähr. Weltbeſchr.* ſ. 262.
k) *Wilhelm Tyrius de Bello Sancto*. L. 10. c. 29.
l) *Däppers Beſchreib. von Aſien*. ſ. 35 f.
m) a. ſt. ſ. 164.

Turkiſka Fruntimren flitigt tuggas, för att rena tänder och andedrägt *n)*, ſamlas till en viſs myckenhet af öns Chriſtna invånare, ſom till erſättning äro befriade från halfva mantalsſkatten. Samlingsſättet beſkrifves af *Tournefort*, *Bellonius*, *Thevenot o)*, *Monconys p)*, *Carreri q)*, *Pocock r)*, *Chandler* och flera. Endaſt de tråden, ſom växa på öns ſödra ſida, gifva *Maſtix*. De ſtickas i Junii eller Julii månader. Kådan ſamlas i lådor af 280 ſkålpunds rymd. Årligen hämtas 250 ſådane lådor, och de, ſom icke förbrukas i ſultans ſerail, förſäljas. År 1621 betalades en ſådan låda med 400 Livres. D. C. ſom berättar detta, tillägger, att öns fruktbärande dalar hafva härliga trägårdar med lundar af Citron- och Pomerantsträd, ſamt ſköna luſthus vid ſtranden *s)*. Ehuru ön har ſund luft, hemſökes den dock ofta af peſten. Invånarne, ſom ſtiga till ett antal af 100,000 ſjälar, äro rike genom ſin flit. Der viſas en gammal bygnad, ſom kallas *Homeri Skola*, men, enligt *Chandler* varit ett *Cybeles* Tempel. Ön beſkrifves vidlöftigt af *Myller t)*. Till 1529 blefvo öns Chriſtne mildt behandlade. Men de företogo då ett uppror, ſom miſslyckades.

n) *Chandler, Travels in Aſia Minor*. ſ. 52.
o) *Voy.* L. I. c. 62. *p)* *Voy.* II. 264.
q) Hos *Churchill*. IV. 49. *r)* *Voy.* IV. 318.
s) a. ſt. ſ. 345.
t) *Per.* ſ. 332. f. Den omtalas af Herr *von Aſp*. Reſa. ſ. 64 och af *Dallavay*. *Struys* kallar denna ö *Standio*.

des. Månge ſtraffades till lifvet. De öfrige underkaſtades ſedan hård medfart *u)*.

CHORAZIN, Χωραζιν, ſtad i *Galileen*, ſättes af ſomliga väſter, af ſomliga öſter om *Gennesaret*. Denna ſtad beſtraffades tillika med *Bethſaida*, Math. 11: 21; tros derföre med ſkål legat i *Bethſaidas* grannſkap. Då nu onekligt år, att det *våſtra Bethſaida* beſtraffas, borde *Chorazin* ſökas V. om *Gennesaret*. *Radzivil* ſätter det ock vid ſjöns N. våſtra hörn. I hans tid funnos der 50 ſmå hus *v)*. Men *Cotovic* lägger *Chorazin* Ö. om ſjön, och ſäger, att det blott beſtod af grus *x)*. *Roger* kallar *Chorazin* en uſel ort, Ö. om *Jordan*, 1 mil från *Capernaum*. Der bodde 20 Arabiſka hushåll. Han tillägger, att *Bethſaidas* ökn der vidtager *y)*. *Pocock* ſökte förgäfves upiysning om *Chorazins* läge *z)*.

CILICIEN, Κιλικια; utgjorde nu varande Provincen *Caramannien*, emellan *Taurus*, *Medelhafvet*, *Pamphylien* och *Syrien*. *Tarſus* var deſs hufvudſtad. Bland de Schismatiſka Judar, ſom tviſtade med *Stephanus*, voro några från *Cilicien*, Ap. G. 6: 9. Apoſtoliſka Kyrkomötets beſlut i Jeruſalem, var åfven ſtäldt till *Ciliciens Chriſtna*, Ap. G. 15: 23. *Paulus* åberopar ofta ſin börd från *Cilicien*, Ap. G. 21: 3, 9, 22: 3. 23: 34.

Då

u) D. C. a. ſt. ſ. 347.
v) *Per.* ſ. 45.
x) *Itin.* 360.
y) *Terre S.* 192.
z) *Voy.* III.

Då han första gången efter sin omvändelse besökte Jerusalem, for han derifrån till Syrien och Cilicien, Gal. 1: 21.

CLAUDE, Κλαυδη; en liten holme vid Södvästra ändan af *Candia*, Ap. G. 27: 16. Se *Adrias*; kallas nu *Porto Gabosa*.

CNIDUS, Κνιδος; ö, som låg framföre en i *Cariska* hafvet utskjutande udde, hvilken nu kallas *Cabo Crio*, på Asiens kust. Ön var ryktbar af dess utsvåfningar till *Veneris* dyrkan. Gudinnan hade der ett Tempel med en af *Praxiteles* förfärdigad bildstod, som föreställde henne i tjusande skönhet. Då *Paulus* seglade från *Myra* i *Lycien*, höll sig skeppet med möda upp under *Cnidus*, Ap. G. 27: 7.

COLOSSÆ, Κολοσσαι, eller, enligt de äldsta handskrifter, *Colassæ*, var en folkrik stad i *större Phrygien* vid floden *Lycus*, 5 timmars våg Ö. om *Laodicea*. Till dess invånare skref *Paulus* ett bref under sin första fångenskap i Rom, Col. 1: 2. Staden förstördes tillika med det närliggande *Laodicea*, A. C. 66, genom jordbäfning. Dess lämningar kallas nu *Chonos*, och bebos af några fattiga Christna utan Kyrka *a)*. Ett Castell har der stått på en klippa, och nägden var fordom genomskuren af Canaler *b)*. *Chandler* anmärker dock, att *Chonos* och *Colossæ* ej böra förblandas, och anser några lemningar, Ö. om *Chonos* för det fordna *Colossæ* *c)*.

CO-

a) *Busching. Erd.* V. 83. *b)* *Pocock.* V. 150.
c) *Travels.* Cap. 72.

CORINTHUS, Κοϱινθος; en urgammal ſtad på Näſet, ſom ſammanbinder öfra och nedra Grekland Deſs äldſta namn, *Ephyra*, förvandlades till *Corinthus*, efter *Corinthus*, Son af *Pelops*. Staden hade åt öſter *Sinus Saronicus* (*Golfo di Engia*), och åt våſter *Sinus Criſſeus* (*Golfo di Lepante*), ſamt följakteligen det bäſta läge att emottaga både Aſiens och Europas handel. *Corinthus* blef derföre en af ſin tids yppigaſte och rikaſte ſtäder. Der funnos de ſtörſte konſtnärer. Byggningskonſten förenade der ſmak med pragt. Regeringsſättet var förſt deſpotiſkt, ſedan Republicanſkt, till deſs ſtaden genom förräderi förſtördes af *Lucius Mummius*, då Invånarne dels nedgjordes, dels ſåldes till trälar. *Polybius*, ſåſom åſyna vitne, berättar, att de dråpeligaſte konſt-ſtycken, efter ſtadens plundring, vräktes på marken och bortſpelades af Romerſke Soldaterna med tärningskaſt. Roms ſtörſta prydnader voro af detta byte. *Cæſar* upbygde ſtaden åuyo. *Hadrianus* prydde den med vatuledningar och dråpliga bygnader. Men desſe herrligheter förſtördes af *Alaric*. År 1549 eröfrades *Corinthus* af *Mahometh* den andre. År 1698 blefvo *Venetianerne* deſs Herrar; men de afträdde både ſtad och land år 1715 till Porten. — *Paulus* kom från *Athen* till *Corinthus*, och uppehöll ſig der länge, Ap. G. 18: 1 f. *d*). Den förſamling han der grund-

lade

d) Han bodde hos *Aquila*, ſom var σκηνοποιος. Herr *J. D. Michaëlis* kallar det: *Inſtrumentmakare*; men ſnarare bör tänkas på de dyrbare Pauluner, i

lade, var orolig, och mycket ſkild från Evangelii rena fordringar. Af Ap. G. 20 Cap. kan ej bevisas, att *Paulus*, före sin fångenſkap i *Rom*, mer än en gång beſökt *Corinthus*. Staden kallas af Grekerna *Coranto*, och af Turkarna *Gereme*. Från berget *Acro-Corinthus*, ſom ännu har ett Caſtell, fann *Wheler* den ſkönaſte utſigt i verlden. I början af ſjuttonde århundradet hade Corinthus blott 20 hus *e)* och år 1675, 500 invånare *f)*. Af de fordna bygnader äro, enligt *Chandler*, endaſt 11 ſtoder öfrige i Stadens ſydvåſtra hörn, hvilka båra en *Architrave*. Desſe ſtoder äro enligt Herr *von Aſp* af Doriſka ordningen och qvarlefvor efter *Neptuni* tempel *g)*. Norr om *Bazar* eller Torget, ſåg han ock en tegelmasſa, ſom tros varit ett Bad eller Öfningshus. I öfrigt äro huſen bygde utan ordning emellan trågårdar och åkrar, ſå att ſtaden liknar en vacker landtby *h)*. *Scrofuni*, ſom 1794 var

hvilka ſtadens invånare tillbragte Somrarne på bergen. *Chandler* berättar, det ſådane utflyttningar ännu årligen ſke, att undvika ſtadens oſunda ſommarluft. *Travels in Greece*, ſ. 239. *Gallions* upförande bör ej lastas. Det var grundadt på lag. Judarne hade fri Religions öfning. Deras tviſt med *Paulus* angick icke Domſtolen, då ej fråga var om *ſvek* eller *våld*. *Soſthenes* ſynes med trotſighet hafva ådragit ſig prygling af *Lictorerna*. Det hörde till tidens ſätt att handtera oroliga Judar.

e) D. C. a. ſt. ſ. 471. *f)* *Spon*. a. ſt. ſ. 57.
g) a. ſt. ſ. 135.
h) *Buſchiugs Erdb.* 1 Th. 2 St. ſ. 1588.

var i *Corinthus*, ſkrifver, att ſtaden hade 4000 invånare i).

COUS, Κῶς; Ö i *Archipel*, af 80 Franſka mils omkrets, förekommer Ap. G. 21: 1; *Paulus* ſeglade *med fördlig vind* från *Miletus* till *Cous*. Ön heter nu *Stanchio*, men kallas ock af Grekerna: *Lango*. Den är en af de bördigaſte Öar i Archipelagen. Der växa Citroner och Pomeranſer till otrolig myckenhet *k*). Deſs Muſcateller-vin bibehåller ännu ſitt värde *l*). Reſande anmärka der en ovanlig *Lönn*, *Platanus Orientalis*, ſom kan ſkygga 2000 perſoner. Grenarne underſtödjas af ſten- och tråd-pelare, emellan hvilka man ſer Caffehus, bodar m. m. Herr *von Aſp* ſåg på Corinthiſka Näſet en ſådan Lönn, 6 famnar tjock *m*). *Hippocrates* och *Apelles* föddes på denna ö *n*).

CRETA, Κρήτη; nu *Candia*, den födligaſte af *Cycladerna*; *Jupiters* och *Minois* fordna rike, ryktbart af ſina hundrade ſtäder *o*). Invånarne voro kände för ſläta ſeder, låttja, trolöshet och utſväfningar. *Epimenides* målar dem i en hexameter, åberopad af *Paulus*, Tit. 1: 12 *p*). I öfrigt

i) *Reiſe in Griechland*. ſ. 155.
k) D. C. a. ſt. 353.
l) *Buſchings Erdb.* V. 121.
m) a. ſt. ſ. 162. *n*) *Thevenot*. L. I. c. 71.
o) Jfr. *Myllers* Pereg. 321. f.
p) Med: κακὰ θηρία förſtås ſannolikt det giftiga inſectet: *Phalangium Aranæoides*, ſom ömnigt finnes på *Creta*.

synnerhet skola Öns qvinnor vara illsinnade *q)*. För öfrigt skrifva de gamle, att Gästfrihet var öns enda dygd. *Pauli bref till Titus* angår Cretensiska Kyrkans ärender, som troligt blifvit grundlagd efter Apostelens första fångenskap i *Rom*. Om de orter, som nämnas på *Cretas* södra kust, Ap. G. 28 Cap. har man inga underrättelser. Ön hörer nu under Turkarna, som enligt *Sauveboeuf*, slått underhålla dess fästningsverk. Grekerna lefva der tryckte, men nögde. Öns luftstrek och fruktbarhet uphöjes *s)*. Deremot försäkrar D. C. att ön är ofruktbar och vistandet der så obehagligt, att Venetianerne, öns då varande ägare, med möda kunde förmå Soldater att gå dit. De förlorade årligen 100,000 ducater på denna besittning *t)*. Man visar der *Labyrinthen*, hvarest *Theseus* ombragte *Minotaurus*. Den består af underjordiska gångar, hvilka Vulcanisk eld sannolikt tilldanat *u)*.

CYPERN, Κυπρος; stor och herrlig Ö under Syriens kust, söder om *Carmannien*. Fordom ett egit Rike. Der föddes *Venus* och njöt trägna offer. Ön eröfrades af Egyptier; kom sedan

q) *Neischitz. Siebenjähr. Veltbeschaung.* s. 134.
r) a. st. s. 219.
s) *Strauss. Reise*, s. 57. *Myller. Per.* 32 s. *Neischiz* a. st. s. 135.
t) a. st. s. 449.
u) Det bästa vi hafve om *Creta*, är *Savarys Bref om Grekland*. De angå endast *Candia*. Jfr. *Pocock Voy.* IV. 212 s.

ſedan under Perſer, Greker, Romare och *Sara-cener*; återtogs af Korsfarare, ågdes länge af Venedig, men lyder nu under Porten, ſom ſtyr Ön med en Paſcha. Öns fruktbarhet uphöjes af *Breitenbach v)* och af *Troilo* i deſs Orient. Reiſeb. *x)*. *Cypern* förekommer Ap. G. 11: 19. 13: 14. 15: 39. 21: 3. 27: 4 *y)*. Cypern ſom gaf Venetianerna flere millioners årlig inkomſt, gifver knapt 2 åt Turken *z)*.

CYRENE, Κυρηνη; om *Libyen vid Cyrene*, ſe *Libya*. En *Simon från Cyrene* blef tvungen att bära *Jeſu* kors, Math. 27: 32. Några hålla före, att han varit från en ſtad, *Cyrene*, ſom ſkall legat i *Palæſtina*, och hört till *Decapolis*. Otroligt är dock icke, att denne *Simon* varit från Africas Cyrene, och då viſtats i *Jeruſalem*, emedan deſſe Schismatiſke Judar der hade en egen Synagoga, Ap. G. 6: 9.

DALMANUTHA, Δαλμανυθα; en trakt Öſter om *Genneſaret*, Marci 8: 10. Se *Magdala*.

DALMATIEN, Δαλματια; ett landſkap vid *Adriatiſka viken*; utgjorde en del af det fordna *Illy-*

v) *S. Peregrin.* ſ. 44. *x)* ſ. 26. f.
y) Det bäſta vi äge om Cypern, är *Maritis* omſtändeliga beſkrifning, lagd ſåſom bihang till hans Reſa. Jämföras kunna deſsutom *Pocock* Voy. IV. ſ. 126 f. och *Cotovic. Itin* ſ. 107 f. Jfr. *Campbells* Landreiſe nach Indien ſ. 123 f.
z) *Sauveboeuf. Reiſen.* ſ. 196.

Illyrium, jämte ſtranden emellan floderna *Kerka* och *Lisſus*. Invånarne, ſom lefde af rof och omſider kufvades af *Auguſtus*, kallades *Dalmater* af ſtaden *Delminium*. Förekommer 2 Tim. 4: 10.

DAMASCUS, Δαμασκος; en af jordens äldſta ſtäder, omtalas redan i *Abrahams* tid, intogs af *David*, förlorades af *Salomo*, eröfrades och brändes af *Teglatphalaſar*, förſtördes å nyo af *Babylonier*, återfick ſitt anſeende genom *Ptolomæerna*, lades under Rom af *Marcellus*, vid *Pompeji* krig med *Tigranes*, intogs af *Saracenerna* år 636, eröfrades af *Tatarerna* år 1262, ödelades år 1400 af *Tamerlan*, upbygdes å nyo och hörde länge under *Egyptiſka Sultaner*, men lades år 1517 under Turkiſka väldet af *Selim* II. På vägen, icke långt från *Damaſcus*, ſkedde *Pauli* omvändelſe, Ap. G. 9: 1 f. *a*). Man viſar ännu ſtället, en liten timmes väg S. om ſtaden *b*). Efter ſin förſta ämbetsreſa till Öde-Arabien, återkom Apoſtelen till *Damaſcus*. Arabiſke Konungen *Aretas* hade då öfverrumplat ſtaden, och hans Ståthållare var af Judarne köpt, att bevaka Portarne, på det Apoſtelen ej ſkulle undkomma; men han räddades af några Chriſtna, ſom nedhisſade honom genom muren i en korg, 2 Cor. 11: 3. Ap. G. 9: 25. *Damas*, ſom nu kallas *Dåmåſch* och *Scham*, är Syriens främ-

a) Om denna händelſe, på annat ſtälle.
b) *Schultz*. V. 430. *Radzivil* 38. *Roger*. 198. *Schweigger* Reiſeb. ſ. 819.

främsta handelsstad näst *Aleppo*, och har det förträffligaste läge vid en gren af floden *Barady*, (fordom *Chrysorrhoas)*, som delar sig i flere rånnillar, och gör någden till ett Paradis *c)*. Stadens frukter äro utropade, och förskrifvas från långväga orter. Den egenteliga Staden kan kringgås på fem fjerdedels timmar, men förstäderne äro dubbelt större *d)*. *Moquet* jämför stadens storlek med *Orleans e)*. Husen, af svart, soltorkadt tegel, synas åt gatan pansenlige, men innantill äro de oftast prågtige *f)*. *Schultz* såg der ett Köpmanshus, som kostat 100,000 ducater. Staden har 200 Mosquèer, af hvilka den fordna *Johannis Kyrkan* är den heligaste. Den har förgylda metallportar, springbrunnar och pelaregångar. Dess västra ingång öfverträffar, enligt *Schultz*, sjelfva hufvudporten till S. *Petri* Kyrka i *Rom*. Den *råta gatan* Ap. G. 9: 15, en half mil lång, genomskär Staden i Ö. och V. *g)*. Den är förvandlad till en täkt gång *(Bazar)*, med rika handelsbodar, och flera afdelningar. Stadens befästning består af dubbla murar med Torn. Citadellet ligger utan för staden, men omgifves af förståderna *h)*. Jämte en af stadens portar ses Franska vapnet *i)*. Ingen Christen tillåtes inrida genom stadens portar, och Mosqueerne hållas, enligt *Thevenot*, så helige,

F att

c) *Busching, Erdbeschr.* V. 275.
d) *Belonius.* L. II. c. 93. e) *Voy.* s. 378.
f) *Roger.* 194. *Maundrel.* 211.
g). *Maundrel.* 224. h) *Belonius.* a. st.
i) *Monconys.* II. 85.

att en Christen, som der ingår, endast har val emellan lifsstraff och affall. Stadens förnämsta Caffehus, *Rosendalen,* är en bygnad, 400 fot lång, och omgifven med *Rosenstäckar*, hopflätade till lefvande häckar, under hvilka gästerne samlas. *Ananiæ* föregifna hus, ett underjordiskt valf, är nu förvandladt till Mosquee *k)*, och hans föregifna graf visas vid muren af en fordom ansenlig Kyrka, som har jernport *l)*. Utan för stadens östra port besökes S. *Gregorii* graf, öfver hvilken de Christne underhålla en ständigt brinnande lampa. Denne *Gregorius* skall hafva befordrat *Pauli* flykt, och på detta ställe blifvit stenad af Judarna. Turkarne sjelfve tro underverk ske vid hans grift. Höger om detta ställe visas på muren en Arabisk skrift, af innehåll, att *Paulus* blifvit der nedhissad *m)*. Der är ock en tillmurad Port, som tros vara den enda, genom hvilken *Damas* kan intagas af de Christna. Utan för staden ligger den *gröna Mosqueen*, täckt med gröna tegel, samt bygd på det ställe, der *Mahomet* först åskådade *Damascus* och vände tillbaka, af fruktan att icke kunna lämna en så skön stad, om han vågat sig innom dess portar. Från detta håll är ock, enligt *Maundrel*, utsigten Paradisisk. Stadens öfriga pragt, Palats, Hospitaler, Sjukhus för Spetälska, Vatnkonster, med mera, beskrifvas vidlöftigt af *Pocock n)*. Invå-

k) *Radzivil.* 35 *Della Valle*, 167. *Maundrel.* 217.
l) *Thevenot* T. II. c. 4 och 5. beskrifver *Damas.*
m) *Schultz.* V. 430. n) *Voy.* III. 438.

vånarne åro de liderligaste och öfverdådigaste af alla Muselmån o). Man har, enligt *Schultz*, ett ordspråk: *Schami Schumi* (Damascener åro Spitsbofvar). Fruntimren utropas såsom de skönaste i verlden. Grekernas antal stiger till 20,000 själar. De berömmas just icke af *Pocock*. Stadens vin, samt sidentyger och sabelklingor, hållas i högt vårde. Under Patriarchen af *Antiochia*, som bor i *Damas*, lyda 42 Årke-Biskopar och Lyd-Biskopar. Hans lön stiger till 40 pungar. Om *Damas* kan *Lucas* vidare låsas p) och *Troilo* q).

DECAPOLIS, Δεκαπολις; en landsträcka åfvan och Ö. om *Gennesaret*, så kallad af sina 10 ståder, som hos *Dapper* olika upgifvas. Af Math. 4: 25 ses, att *Decapolis* icke bör förblandas med *Galileen*. Af Marci 5: 20, år klart, att *Decapolis* låg Ö. om sjön; ty den vid *Gadara* botade mannen, som förböds följa *Jesum* till våstra sidan, utbredde ryktet om sin rådning i *Decapolis*. Af Marci 7: 31, ses, att *Jesus*, från *Tyrus* och *Sidon*, gådt *jåmte* (δια) grånsen af *Decapolis*, till det stålle, der han spisade 4000 mån, V. om *Gennesaret*. Desse ståder kunde således icke, såsom *Roger* skrifver, ligga emellan *Capernaum* och *Jacobs brygga* r), utan måste hafva börjats i den någden, och sedan sträckt sig åt Öster, samt vidare åt Söder, ned till *Gadara*.

F 2 DER-

o) *Cotovic* och hans sållskap blefvo der mishandlade.
p) a. st. s. 136 f. q) a. st. s. 439. f.
r) *Terre Sainte*, s. 66

DERBE, Δερβη; låg på grånsen emellan *Lycaonien* och *Isaurien* eller nu varande *Sauba* i *Caramannien*, vid foten af *Taurus*. *Lucas* förer *Derbe* till *Lycaoniens* ståder, Ap. G. 14: 6. *Paulus* flydde dit från *Iconium*, Ap. G. 14: 5, 20, besökte ock denna stad å nyo, Ap. G. 15: 41. 16: 1

EGYPTEN, Ἀιγυπτος; grånsar åt V. til *Libyens* öknar, åt S. till *Sennaar* och *Röda Hafvet*, åt Ö. till *Petræiske Arabien*, och åt N. till *Medelhafvet*. Dess långd, från *Nilens* öfre fall till utloppet, utgör 80, och dess bredd på några ställen 50 Svenska mil. Nedra Egypten, från hafvet till *Cairo*, år högst fruktbårande, emedan det, under sommarmånaderna, öfversvåmmas af *Nilen*, och gödes af flodens qvarlåmnade gytja. Det öfre Egypten består måst af sandöknar och berg, som ofta på flera år ej upfriskas af en enda regndroppa *s)*; år således endast bebodt jåmte floden. Egyptierne anse sig vara det åldsta folk i verlden. Hos dem upkommo de första vetenskaper och konster. Afguderi och vidskepelse hade ock der sin näring. Man dyrkade i synnerhet *Crocodilen*, *Ichneumon* och *Ibis-foglen*, på hvilka tre djur *Paulus* Rom. 1: 23, synes syfta med ἑρπετα, τετραποδα och πετεινα. Egyptierna dyrkade ock sina *lökarter*, hvaröfver *Juvenalis* skåmtade, att de voro et folk, hvars Gu-

s) *Bruce* anför ett exempel, att regn uteblifvit 12 år.

Gudar våxte i trågårdarna. Man ſade, att i Egypten var alt Gud, utom Gud ſjelf. De Egyptiſke Pyramiderne, ſom åro noggrannaſt beſkrefne af *Maillet*, beundras af alla åſkådare. Landets afvelſamhet ſtråcker ſig både till månniſkor och hjordar. Egyptens åldſta hiſtoria ſvåfvar i mörker, men uplyſes af *Moſes* och *Konungaböckerna*. Tidigt infunno ſig der Asſyriſke inkråktare, ſom följdes af Perſer (*Cambyſes*) och Greker. Efter *Alexanders* död ſtyrdes landet långe af *Ptolomæerna*; blef omſider Romerſk Province under *Auguſtus*; ſkildes från öſtra Kejſaredömet af *Saracener*, och eröfrades vidare af *Mamelucker* ſamt Turkar, ſom der, genom en Paſcha, fört en ſvag ſtyrelſe, till deſs Franſke Generalen *Buonaparte* nyligen ſatt ſig i beſittning af detta herrliga Rike. — Frålſarens flykt till Egypten beſkrifves Matth. 2: 13 *t*). *Moſes* berömmes Ebr. 11: 24, emedan han, efter *Chriſti* exempel, heldre blottſtålde ſig för ſitt folks otackſamhet *u*), ån nytjade ſina förmånliga utſigter vid *Pharaos* Hof. I Upp. B. 11: 8. kallas den ſtora ſtaden, der

t) Denna flykt, ſom ej nåmnes af *Lucas*, bör fåttas efter den tid, då *Jeſus* frambars i Templet. Vid återreſan tog *Joſeph* våſtliga vågen öfver *Aſcalon*, och *Cæſarea* till *Nazareth*. Hvad *Oſeas* Cap. 11: 1, egenteligen yttrar ſig om Iſraëlitiſka folkets råddning utur Egypten, fann *Matthæus* ånyo upfyldt på den unge *Jeſus*, ſom, i ett ånnu högre förſtånd, var *Guds Son*, Matth. 2: 15.

u) ὀνειδισμὸς Χριστοῦ.

der *Christus* korsfästes, ett *Egypten*, Symbolice, för det förtryck der öfvergick hans bekännare *v)*.

EMMAUS, Εμμαους; en by, 60 stadiers, eller 2 timmars våg, *SV.* från *Jerusalem* höger om vågen från Rama *x)*, bör icke förblandas med det *Emmaus* eller *Ammaus*, som ligger vid *Tiberias* och har varma bad. Orten är, i N. T., känd deraf, att *Jesus*, på sin upståndelse-dag, der uppenbarade sig för två Lärjungar, Luc. 24: 13. *Emmaus* brändes af *Varus*, i början af Judiska kriget; förstördes vidare af jordbäfningar, A. C. 131, men upbygdes och kallades *Nicopolis*, i anledning af en seger, som der vanns af Romarne. *Reland* tror dock, att detta bör förstås om ett annat *Emmaus y)*. Enligt *Della Valle*, kallas *Emmaus* af Turkarna *Cubeibi z)* Ruinerne, som ligga på en kulle, 3 a 4 Franska mil från *Jerusalem*, vitna om stadens fordna pragt. Öfver stället, der *Jesus* låt sig igenkännas, ses ruiner efter en Kyrka *a)*. Stadens läge har varit förträffligt, och vägen dit är ännu den skönaste i *Palästina*. Af Kyrkan, som är öfvervåxt med törnen, fann *Cotovic* endast Choret öfrigt *b)*. *Thevenot* såg der ock en förstörd skants *c)*. År 1631 fann

v) Om Egypten kunna Svenske Läsare på modersmålet jämföra *Beskrifning om Egypten* af *Bruns*, *Savarys bref*, samt *Hasselquists*, *Niebuhrs* och *Bruces Resor*.

x) *Breitenbach.* a. st. s. 46.

y) *Descr. Pal.* I. L. 2. c. 6. *z)* *Reise.* s. 138.

a) *Pocock.* III. 142. *Monconys.* II. 39.

b) *Itin.* s. 315. *c)* *Voy.* L. II. c. 51.

fann *Velschen* der 25 hus *d)*. Men 1666 var der, enligt *Troilo*, intet att se utom en infallen mur. *Della Valle* skrifver, att der endast funnos några herdahyddor, som, enligt *Roger*, beboddes af *Morer e)*, dem *Myller* kallar Arabiska rôfvare *f)*. De ofredade dock icke *Doubdan* och hans sällskap *). Från stora vägen upptäckte *Radzivil* der 10 eller 12 hus *g)*. Öfver stället, der *Jesus* först träffade Lärjungarne, lät K. *Helena* bygga en Kyrka och ett Kloster, som bägge, enligt *Doubdan*, äro förstörde. *Troilo* berättar, att man dit gjort en årlig valfart Påskmåndagen, emot betalning, som delades emellan Gouverneuren och Cadi uti Jerusalem *h)*.

EPHESUS, Ἔφεσος; stad på *mindre Asiens* kust, i det fordna *Jonien*, jämte floden *Cayster*, emellan *Smyrna* och *Miletus*. Dess grundläggning återgår till fabelåldren. Under sin resa till *Attica*, landstego *Amazonerne* der, och lämnade efter sig *Dianas* ryktbara bild, ståld under ett träd, men sedermera ansedd att vara nedsänd från himmelen. *Codri* Son, *Androclus*, utvidgade derefter *Ephesus*, som tillväxte, i folkmängd af inflyttningar, och af handel i rikedom. *Attalus Philadelphus* ville förbättra hamnen med en dam, hvilken han så obetänkt anlade, att den instängde all gytja, som ditfördes af floden *Cayster*

d) *Reiseb.* s. 180. e) *Terre* S. s. 161.
f) *Per.* 186. *) *Doubdan*, a. st. s. 95.
g) *Pereg.* 127. h) a. st. s. 290.

ster. Hela hamnen förvandlades deraf till ett moras som nu är öfverväxt med rör *i)*. Staden och de närliggande riken upbygde åt *Diana* ett Tempel, af utmärktaste pragt. Men denna dråpeliga bygnad, som skonades af *Xerxes*, ödelades på en natt genom mordbrand af *Herostratus*, hvilken dermed endast ville förvärfva sig ett odödligt rykte. Hela Asien förbödes derföre vid lifsstraff att nämna hans namn; icke desto mindre vann han sitt ändamål. *Alexander den Store* erböd sig, att på egen bekostnad, upföra ett nytt Tempel, endast med förbehåll, att uti det samma låta rista sitt namn; men *Ephesi* invånare afböjde sådant med den smickrande utlåtelsen, att *den ena Gudomligheten icke borde bygga tempel åt den andra.* Det nya Templet upfördes med vida större prakt. Der funnos 127 pelare af 60 fots högd, med förträffligaste arbete af lika många Förstar. För Templet inköptes en *Alexander* med blixt i sin hand, målad af *Apelles*, och betalades med 20 Talenter guld *k)*. *Dianas bild*, (το Διοπετες) af måttelig storlek, groft utskuren i träd, af en vinstäck, med sammanhängande fötter, var stäld under en prägtig Thronhimmel, och höljd af dyrbara förhängen. Presterne, som henne upvaktade, borde alle vara Snöpingar. Detta Tempel stod i *Pauli* tid, men blef sannolikt med tiden förvandladt till en Christen Kyrka. I *Ephesus* rådslog *Hannibal* med *Antiochus* emot Rom.

i) *Dallaway.*
k) *Plinius.* Hist. nat. L. 35. Cap. 10.

Rom. Der tilstålde *Mithridates* en *Siciliansk Aftonsång*, som kostade tusendtals Romare lifvet. *Scipio*, *Pompeji* Svårfader, bortförde Templets omåteliga skatter. *Lucullus* anstålde der sina pragtfulla högtidligheter. Der bygdes Tempel, åt *Jupiter*, *Cæsar* och *Rom*. *Tiberius* förbättrade staden, som sedermera plundrades af *Perser* och *Scyther*. *Constantinus II* förde derifrån till *Constantinopel* de prågtiga pelare, som ännu pryda denna stad. *Ephesus* föll i grus, och ett nytt *Ephesus*, nu *Ajasaluk*, anlades i någden, emedan det gamla låg på en sänk ort, den likvål Byggmåstaren af *Dianæ* Tempel sjelf valt, såsom mindre blottstäld för jordbäfningar. Ephesi förändringar beskrifvas omständeligen af *Dallavay l)*. *Pauli* första besök i *Ephesus* var kort, Ap. G. 18: 19. Han återkom sedan från *Jerusalem* genom ἀνωτερικα μερη eller *Höglandet*, *Phrygien* och *Galatien*, samt tillbragte der nära tre år. Detta vistande beskrifves, Ap. G. 19: 1 f. Apostelen träffade der några Christna (μαθηται), af hvilkas ringa uplysning, han fann sig befogad att fråga, om de, då de öfvergingo till Christendomen (πιϛευσαντες), erfarit någon utomordentelig kraft i sina hjertan (πνευμα ἁγιον). De svarade sig icke ens hafva hört något dylikt omtalas. Han underrättade sig då om deras dop, och förnam, att de endast undfått *Johannis* Döpelse. Derpå svarade han det *Johannes*, med sitt dop, förband sina Lärjungar att aflägga deras syndiga vandel, och för *Messias* antaga *Jesus Christus*,

l) Reise s. 248. f.

ſtus, ſom i hans ſtälle ſkulle upträda. De antogo derpå Chriſtna dopet, och då *Paulus*, med händernas påläggning, välſignat dem, upſteg ljus och öfvertygelſe i deras ſjälar, ſå att de på ſärſkilda ſpråk offenteligen förklarade den ſällhet, de njöto under denna högre uplysning. — Judarnes hårdhet, motſtånd och ſmädelſer föranläto Apoſtelen, att icke längre fortſätta ſin undervisning i ſtadens Synagoga. Han frånſkilde derföre ſina Lärjungar och fortfor att arbeta på Evangelii framgång hos en viſs *Rhetor*, *Tyrannus*, ſom handledde ſtadens ungdom i philoſophie och Vitterhet; ſamt öpnade honom ſin Lärofal. Derigenom ſpridde ſig Evangelium till hela någdens (*Aſiens*) invånare. Gud låt ock ſin almagt verka, genom *Pauli* hand, med underbara krafter, ſå att folket, i förtröſtan till den *Jeſus*, ſom af honom predikades, låt hämta hufvudbindlar eller Turbanter (σȣδαρια) och gördlar (ἡμικινθια) dem Apoſtelen burit (απο τȣ χρωτος αυτȣ) för att genom dem befrias, ſå från kropps ſom ſinnes-ſjukdomar. *Exorciſmen*, var den tiden ett vidſkepligt näringsfång. Sju Söner af en Judiſk Prelat — icke Öfverſte Präſt, utan Ledamot af *Sanhedrin* — befattade ſig med detta yrke. De företogo ſig det öfverdåd, att i ſina beſvärjningar nyttja *Jeſu* namn, men blefvo vederbörligen ſtraffade, och ſönderſlitne af en raſande. på hvilken de utöfvade ſin konſt. Detta väckte allmän upmärkſamhet, och fruktan för ſådant miſsbruk. Flere af dem, ſom antagit Chriſtendomen, bekände

kände sina fordna vidskepelser (πϱαξεις). Månge af dem framburo och förbrände offenteligen de *Amuleter* eller förvaringssedlar (βιβλȣς), dem de såldt till en okunnig menighet. Värdet af dessa sedlar hade, om de blisvit sålde, stigit till 50,000 Attiska drachmer, = 3000 Riksdaler. — Genom Evangelii framsteg minskades *Dianas* vidskepliga dyrkan. De, som gjorde valfarter till hennes Tempel, plägade upköpa små modeller i silfver så väl af Gudinnans bild, som af hennes boning, på samma sätt, som Catholske och Österlänske Pelegrimer inhandla och förvara modeller, af Christi Graf i Jerusalem, förfärdigade af Bethlehems Araber. Genom större uplysning föll denna handel. En *Demetrius*, som hos vissa Konstnärer beställde särskilda delar af dessa helgedomar, dem han sammansatte och föryttrade, kallade sina arbetare tillsammans (τεχνιται) förestälde huru deras välmåga (ευποϱια) genom *Pauli* prädikan undergräfdes, samt upviglade dem till ett upror emot Evangelii Lärare. Bullret blef förskräckligt, emedan man föregaf, att *Dianas* dyrkan var smädad och trampad. Alla strömmade till *Circus*, en offentelig plats, der de viggigaste ärender afgjordes och af hvilkens Colonnader ännu lemningar finnas *m)*. *Paulus* hade velat der infinna sig, men afstyrdes derifrån af några *Asiarcher*, eller *Theatrens föreståndare*, som voro hans vänner. Emedlertid ropades från alla håll: *Stor är Ephesianernas Diana!* *Gajus*, en Cantzler,

m) *Dallaway*. a. st. s. 256.

ler, ſom emottog och förvarade ſtällets handlingar, ſtillade dock menigheten med den förnuftiga föreſtällning, att ingen ofredat Gudinnans åra. Om *Demetrius* och hans arbetare hade något klagomål emot *Paulus* och hans medlärare, hörde ſådant till en ordentelig råttegång. — När Apoſtelen, vid ſin andra reſa från *Macedonien*, for till Jeruſalem, ſeglade han förbi *Epheſus*, och landſteg vid det ſödligare *Miletus*, ſamt nedkallade ſtadens åldſta, till hvilka han höll ett ömt afſkedstal *n)*. Vid detta tillfälle qvarlåmnade han hos dem *Timotheus*, enligt träffad öfverenskommelſe i *Macedonien*, 1 Tim. 1: 4. Under ſin fångenſkap i *Rom*, ſkref Apoſtelen ett bref till Epheſinſka Förſamlingen. Hans förra bref till *Timotheus* angår ſamma Kyrkas ärender. Det tros ock, att *Timotheus* varit den Epheſinſka Förſamlingens Ångel eller Lårare, ſom i Upp. B. 2, får en lindrig beſtraffning *o)*. Det åldſta

n) Ap. G. 20: 18 f. ταπεινοφροσυνη v. 19. *förſakelſe*; πειρασμος, *förföljelſe*; δȣλευειν κυριω *uppfylla ſitt kall*; δεδεμενος πνευματι v. 22 *viſs att kaſtas i bojor*; ȣ̉κετι παντες, v. 25. *non omnes*, icke: *nemo*; ποιμαινειν, *vårda*, λυκοι βαρεις. v. 29. *Nicolaiterne*. Upp. B. 2: 6. I v. 35. förekommer ett efter Frålſaren munteligen fortplantadt Sedeſpråk, ſom ej träffas hos Evangeliſterna.

o) Jag känner din vandel, din möda, din ſtåndaktighet, din oöfvervinneliga afſky för dem, ſom ondt åſtadkomma. Du pröfvade dem, ſom ſig för Lårare utgofvo, men voro det icke. Du utrönte deras flärd. Du ådrog dig lidande, men bar det ſtåndaktigt. För min dyrkan arbetade du och ſvigtade icke. Det ogil-

åldsta *Ephesus* är aldeles förstördt, och dess låmningar ses jämte *Nya Ephesus*, en förfallen by, som af Turkarna kallas *Ajasaluk*. Man träffar dessa ruiner, treton timmars våg SO. från *Smyrna*, på ånden af ett fält, vid foten af två berg. *Smith* fann, under södra berget, pragtfulla qvarlefvor, i synnerhet stoder af hvit och mångfärgad marmor, 40 fot långa, 7 fot tjocka, med fina baser af 11 fots fyrkant. Han tror, att desse hört till *Dianas* fordna Tempel, som hade sin Port åt NO. *p)*. För öfrigt äro ruinerne så hopstaplade, att *Van Egmont* icke kunde göra sig något begrepp om Templets bygnad *q)*. Sannolikt upfördes en Christen Kyrka på Templets grundvalar, som ännu finnas, och bestå af underjordiska valf, i hvilka man med lifsfara nedstiger vid skenet af en vaxfakla. Desse valf voro endast inråttade, att styrka grundvalen emot Templets ofantliga tyngd. *Van Egmout* fann de flästa fulla af vatn, och bebodda af flådermöss. Icke långt från *Dianæ Tempel* står en funt af *Porphyr*, 15 fot bred, 2 fot djup, nedsunken jämt med bråddarna, och, enligt resandes

lar jag dock, att din första ifver kallnat (πρωτη ἀγαπη). Påminn dig den vårma, som nu mer hos dig icke finnes. (ποθεν ἐκπέπτωκας). Återkom till din fordna nitålskan (μετανοησον), den driftighet, som prydde dina första Embetsår (πρωτα εργα annars flyttas det ljus, din församliug njuter, till en annan ort. — Med frukt af lifvets tråd, syftas på 1 Mos. B. 2: 9. 3: 22. och förstås hår *evig Salighet*.

p) Op. O. s. 44 f. *q) Trav.* I. 106.

des intyg, nyttjad till vatnho för hästar. Man föregifver, att *Johannes*, i detta käril döpt 5000 människor. Men *Spon* anmärker riktigt, att funtens skapnad icke inslämmer med tidens dopsätt. Pelegrimerna bemöda sig förgäfves, att af detta hårda käril slå några bitar lösa, dem de önskade förvara såsom en helgedom *r)*. Lika fruktlöst har man ock erbudit stora summor för tillåtelsen, att öfverföra detta käril till Europa. Efter *Amphiteatren*, förmodeligen den samma, som omtalas vid Demetrianska ovåsendet, ses ock lämningar. *S. Pauli* Kyrka låg redan för 100 år sedan i grus, och återstoden af *Marci Kyrka* hotade då falla. *Johannis-Kyrkan*, som, enligt *Van Egmont*, varit prågtig, är förvandlad till *Mosqué*, i hvilken man icke ens ville gifva *Spon* inträde, På nya Castellet såg *Smith* ett hufvud af marmor. Ansigtet liknade en halfmåne, omgifven af två ormar. Detta är helt visst en lämning från hedendomen, af *Dianas dyrkan*. År 1765, då *Chandler* besåg *Ephesus*, bodde några Turkiska hushåll bland ruinerna. Castellet och Vatnledningen, som varit ganska pragtfull, hade bäst bibehållit sig. På Castellet sågs ett skönt arbete, som i *bas-relief* föreställde *Patrocli* död. Detta omtalas jämvål af *Dallaway s)*. Invånarnes hjordar sökte skugga emellan det fordna *Ephesi* ruiner. Bland stenhoparne hördes Rapphöns pipa *t)*. *Pocock* försäkrar, att i hela någden

r) *Dappens Beschr. von Asien.* 244.
s) Reise s. 261.
t) *Travels in Asia Minor.* I. 129. *Spon.* s. 68

den icke finnes en enda Christen, så att ljusstaken nu år flyttad från sitt rum *u)*. *Van Egmont* tillågger, att stenhoparne åro öfvervåxte af tistlar, som der våxa till ovanlig högd, och bortskymma många synvårda stycken. *Monconys* har ock omståndeligen beskrifvit dessa fornlefvor *v)*, samt nyligast *Dallaway*. — Till *Ephesi* grannskap hörer ock Legenden om de sju sofvare, som under *Decii* förföljelse, insomnat i en grotta och 200 år derefter, under *Theodosius* upvaknat. Mahomet fann beråttelsen så upbyggelig, att han införde den i Coran med tillåggning, att deras hund var den åttonde sofvaren. En Biskop skref 230 homilier till detta sållskaps åra. Håndelsen tros ån i dag af ortens Greker.

EPHRAIM, Ἐφραιμ; Joh. 11: 54. en obebodd trakt, i någden af berget *Ephraim*, som, enligt *Roger*, låg 12000 steg från *Samarien x)*. Sannolikt begaf sig *Jesus* derifrån till *Galileen*, innan han gjorde sin sista resa till *Jerusalem*. *Johannes* kan, utan denna förmodan, ej förenas med de öfriga Evangelisterna.

EUPHRAT, Ἐυφρατης; ryktbar flod i *Asien;* förenar sig vid *Korne*, nedanom *Bagdad*, med *Tigerströmen;* skiljer sedan *Öde Arabien* från *Persien*, och faller, nedanom *Bassora*, i Persiska viken. Förekommer Upp. B. 9: 14. 16: 12, kallas

u) Voy. V. 43. v) Voy. II. 237 f.
x) *Terre S.* 81.

kallas af Araberna: *Fara*, af Turkarna: *Morad y)*. Dess vatn är rödaktigt *z)*.

GABBATHA. Se *Lithostrotos*.

GADARENER, Γαδαρηνοι; hade sitt namn af *Peræens* hufvudstad, *Gadara Palæstinæ Secundæ a)*, som låg Ö. om *Gennesaret* midt emot *Tiberias* och af *Josephus* kallas *Gadaris*. Den bör icke förblandas med *Strabos Gadaris*, som låg i Arabiska öknen emellan *Pelusium* och berget *Casius*. Staden förstördes först af *Alexander Jannæus*, men upbygdes sedan ånyo af *Pompejus*. *Pompejus* förenade *Gadara* med *Coele-Syrien*; *Antonius* skänkte staden åt *Cleopatra*, och *Augustus* åt *Herodes*. *Gadara* var ock den första stad, som eröfrades af *Vespasianus*. Dess varma Bad höllos i värde lika med Neapolitanska Baden vid *Bayæ*. Afståndet emellan *Gadara* och *Gerasa* eller *Gergesa*, var blott 60 stadier. Bergen emellan dem voro sannolikt gemensamme betesplatser; derföre sätta Marcus Cap. 5: 1, och Lucas 8: 26, der en händelse, som af Mathæus Cap. 8: föres till *Gergesa*. *Vespasianus* lätt i *Gadara* ombringa alt stridbart manskap, och sålde de öfriga invånarne till trälar. Man vet icke, om några qvarlefvor finnas efter *Gadara b)*, ty inge resande våga sig Ö. om *Gennesaret*. *Cotovic* be-

y) Pocock. III. 467. *z) Tavernier*. a. st. s. 74.
a) Relandi D. P. II. 773
b) Buschings Erdb. V. 388.

berättar endast efter sägn, att *Gadara*, i hans tid, var aldeles förstördt *c)*.

GALATIEN, Γαλατια, Province i *Natolien*; grånsade åt öster till *Pontus* och *Cappadocien*; åt väster till *Phrygien* och *Bithynien*, åt söder till *Lycaonien*, och norrut till *Paphlagonien*. Lan det beboddes af *Phryger* och *Paphlagonesare* då en tropp *Galler*, icke de, som under *Brenni* anförande plundrade Rom, utan en annan Hord, som gick att plundra Grekland, men blef slagen, och sedan af *Bithyniens* Konung *Nicomedes*, kallades till hjelp emot hans fiender, efter erhållen seger, tillegnade sig en del af det eröfrade landet. Af dem kallades ock denna trakt *Callo-Græcia*. Snart blefo desse Gallo-Greker så mägtige, att de gofvo lagar åt dem, som bodde på andra si dan om *Taurus*; men sjelfve kufvades de af det alt slukande *Rom*, som låt dem en tid styras af egna *Tetrarcher*, till dess de omsider, under *Augustus*, gjordes till Rommerska undersåtare — Apostelen *Paulus* besökte två gånger *Galatien*, i sällskap med *Timotheus* och *Silas*, Ap. G. 16: 6. 18: 23. De der varande Judar, som öfvergådt till Christendomen, ifrade så häftigt för omskärelsens nödvändighet, att Apostelen nödgades från *Ephesus* till dem skrifva ett skarpt bref *d)*. — Det fordna *Galatien* kallas nu *Chiangare*, och

G *An-*

c) *Itin.* s. 369.

d) Strödde försök öfven N. T. stocken 1.

Ancyra, dess hufvudstad, *Anguri*. Se mera derom hos *Pocock e)*.

GALILEEN, Γαλιλαια; utgjorde Nordliga delen af Palæstina. *Samarien* var dess Södliga gräns. Derifrån sträckte sig landet, emellan *Medelhafvet* samt *Gennesaret* och *Jordan*, up till *Syriens* bergstrakter, åt Norden. *Öfra Galileen* var en del af *Naphthalis* fordna område, från *Antilibanon* österut, till *Jordan*. Det nedra, som utgjordes af flacka landet från *Carmel* till *Gennesaret*, tillhörde fordom *Sebulon* och *Isaschar*. Någon del af *öfra Galileen* gick äfven, såsom en kil, *öster om Jordan*, äfvanföre *Gennesaret*. Alt detta innefattar *Mathæus* Cap. 4: 15. sålunda utur *Esaias*: *Zebulons* land (nedra Galileen) *Naphthalims* land (östra delen af öfra Galileen), *Hafstrakten* (οδος θαλασσης västra delen af öfra Galileen), *hvad, som på andra sidan af Jordan ligger* (περαν Ιωρδανε d. ä. Kilen, som der skjuter åt Öster, till äfventyrs *Decapolis*), hela detta land beskrålas af det Gudomliga ljuset. Såsom *Galileens* invånare bodde längre från Jerusalem, Religionens hufvudsäte, voro de mera okunnige om Gudalårans sanningar, än de egentelige Judar, och kunde således kallas ett *i mörker* boende folk. *Mathæus* använder således på dem *Esaiæ* ord, Cap. 9: 1, 2, och kallar dem stadda *uti tjockaste mörker* (σκια θανατε — בצלמות, en tolkning, som härleder sig från sättet att läsa detta

e) Voy. V. 178. f.

detta uttryck, icke såsom plurale, utan såsom 2 särskilda ord). Dertill kommer att ännu i *Esaiæ* tid öfra Galileen beboddes af flere hedniska folkstammar. *Josephus* berättar äfven, att Galileerne voro mindre höfsade, samt mera stråfve och färdige till resningar. Detta oroliga upförande kunde ock herröra deraf, att enligt samme författare, den minsta by i Galileen hade 1500 stridbara invånare. Efter *Herodis den Stores* död, tillåt väl *Augustus* hans Son, *Herodes Antipas*, tillträda Galileen såsom Lydkonung. Men invånarne voro dock missnögde med det främmande herraväldet, och en *Judas Galilæus* är i synnerhet känd för sin Patriotiska ifver at gripa till vapn, då *Judeen* ordenteligt skattlades, 12 år efter *Christi födelse*. Sannolikt voro ock de Galileer, hvilka *Pilatus* lått afrätta, då de i Jerusalem anstålde sin offring, af detta parti, Luc. 13: 1. I Galileen upfostrades *Jesus*; der tilbragte han sin måsta tid, och gjorde der sina flästa underverk. Judarne anförde ock detta till skäl för sin otro, att aldrig Galileen varit nämndt, såsom ryktbart att frambringa Lärare Joh. 7: 22. Till äfventyrs ville man säga, att icke *Messias skulle framträda utur Galileen.* Man talade der en hårdare dialect af Syro-Chaldaiskan, hvilken röjde *Petri* person, Marci 14: 70. *Jesus* hade lofvat sina Lärjungar, att, efter sin upståndelse, möta dem i *Galileen*, och *Mathæus* skrifver att *ett vist berg* (sannolikt *Thabor*), dertill var utnämndt, Math. 28: 16. Derifrån förde han dem sedan

 till

till Jerusalem, att se hans högtidliga återgång till fadren. — *Galileen* kallas nu *Beled el Beschara*, *Evangelii land*; hörer till Lånet *Saphet*; bebos dels af Araber, dels af Grekiska Christna, och lyder under Paschan af *Sidon*. Dess fruktbarhet uphöjes oändeligen *f)*, fårdeles af *Josephus g)*. *Galilé* var ett smådenamn, som gafs ej allenast åt *Christi* bekännare, utan ock af *Julianus Apostata*, i hans förtviflan, åt Christus sjelf.

GAZA, Γαζα; Judeens gränsstad emot Egypten, har sitt namn, ej af Persiska ordet: *Gaza* (*skatt*), utan af Ebr. עז (*styrka*). Orten ansågs nästan ointagelig. Staden låg 60 stadier från Medelhafvet, och 11 Tyska mil från *Jerusalem*. När *Cambyses* gick att intaga Egypten, gjorde han *Gaza* till sin nederlagsplats, och *Darius Codomannus* nedsatte der de skatter han hämtade från samma Rike. Hans General *Bætis* gjorde *Alexander den Store* så starkt motstånd, att *Gazas* eröfring kostade 2 månaders tid. *Alexander* sjelf fick der två farliga sår, hvaraf han så upretades, att han ej allenast låt nedsabla den återstående besättningen, som var 10,000 man stark, samt sälja stadens invånare till slafvar, utan ock genombåra den tappre Generalens fotsålor, samt med ett, genom dem draget tåg, släpa honom till döds på stadens gator. *Alexander Jannæus*, kunde efter ett helt års belägring, icke eröfra *Gaza*; utan genom förräderi. — Det gamla *Gaza*,

f) Radzivil. s. 43. g) *De bello Jud.* L. 3. c. 2.

za, som förekommer i Ap. G. 8: 26, låg vid hafvet. Det år förstördt, och man ser nu endast dess förstörda marmorlämningar, af hvilka dock *Baumgarten* i sin tid fann några byggnader stående *h)*. *Troilo* berättar, att han der sett blykistor, i hvilka förmultnade kroppar legat. Desse hade af en Turkisk Pascha blifvit upgråfne, tillika med pragtfulla marmorstoder samt ett förträffligt hufvud af Porphyr. Ögonen voro af skönaste Chrystall med folium af silfver, glänsande såsom spegelglas *i)*. Det *nya Gaza*, som ligger ⅛ Tysk mil från det fordna, beskrifves såsom en medelmåttig stad, hvilken likvål af *Myller* kallas den största i någden *k)*, och af *Baumgarten* säges vara större än *Jerusalem*. Den ligger 2 Franska mil från medelhafvet, på en fruktbärande och med de herrligaste trägårdar omgifven slätt *l)*. År 1666 hade Paschan låtit omkring staden plantera alleer af 15000 mulbärsträd. Turkarne hafva der 7 Mosqueer, samt Grekerne och Armenianerne hvar sin Kyrka *m)*. De förstnämnde hafva, enligt *della Valle*, gjort prågtiga grifvårder af gamla stadens ruiner. Castellet, som år rundt, har 4 Torn och 2 jernportar *n)*. Stadens Pascha styr ett Lån af 60 Italienska mil *o)*. Resande bese der berget, till hvars topp *Simson* bar stadens portar *p)*, samt

h) Trav. L. II. c. 3. *i)* a. st. s. 352
k) Per. 287 *l) Troilo.* a. st. s. 353
m) Busching. V. 353. *n) Reise* s. 136.
o) Myller. 287
p) Thevenot. Voy. L. II. c. 36.

högden, der *Dagons* Tempel ſtådt. *Baumgarten* fann der några pelare, dem han orått anſer för lämningar at detta Tempel. *Arvieux* uphöjer någdens bete. Staden bibehåller ſig af handel, emedan alle Egyptiſke Caravaner der hålla en hvilotid, efter den mödoſamma reſan genom öknen. År 1799 eröfrades *Gaza* af Fransmännerna. Staden hade då ett cirkelrundt Slott i godt ſtånd, med en *pentagon*. Tre Köpmän nödgades erlägga 100,000 Livres, hvilket vitnar om handelns flor *q*).

GEHENNA, Γεεννα, ett namn, ſammanſatt af två ord, ſom betekna *Hinnoms dal*. Denne dal låg Söder om Jeruſalem, och ſkilde berget *Sion* från *Hinnoms berg*. Der uppſattes *Moloks* bild af Koppar, med oxhufvud och männiſko-armar. Kroppen upeldades och offren inkaſtades, dels uti en öpning med lucka på Afgudens mage, dels på bildens upglödgade armar, att lefvande brännas. Att hämma intrycket af de på få grymt ſått upoffrade barnens ſkri, rördes trummor, hvaraf ock ſtället kallades: *Tophet*. När *Joſias* afſkaffade denna omänſkliga dyrkan, förvandlades dalen till en ſamlingsplats för ſtadens orenlighet, ſom ditbragtes genom den ſå kallade och ännu ſtående *dyngporten*. Dit kaſtades ock miſsdådares kroppar, ſom ej anſågos värde begrafning, ſamt ſjelfdöde kreaturs as. Att förekomma ſtank, underhölls der ſåledes ſtändig eld,

åfven

q) *Bonapartes Exped. till Syrien.* ſ. 25 och 74.

åfven ſom i dalen funnos öfver allt krållande matkar, hvilka förtårde hvad lågorne ej förſtört. Ett ſå ohyggligt rum nyttjades derföre till bild, att föreſtålla evighetens plågor *r)*.

GENNESARET, Γεννησαρετ; en inſjö i *Palæſtina*, vanligen kallad *Galileens ſjö*, hade ſitt namn af våſtra ſtranden, hvilken egentligen kallades *Genneſaret s)*. Denna landſtråcka, ſom för deſs bördighet uphöjes af *Joſephus*, beråknas till 30 ſtadiers långd och 20 ſtadiers bredd, ſamt hörde till *Naphthalims* fordna lott. En del af ſjöns Södvåſtra trakt kallades ock: *Sjön vid Tiberias*, Joh. 6: 1., åfvenſom den ännu af Araberna kallas: *Bahar Tabaria*. Af *Joſephus* upgifves Sjöns långd till 100 ſtadier, och bredden till 40; och af *Plinius* till 16000 ſtegs långd ſamt 6000 ſtegs bredd. De fleſte reſande beråkna ſtorleken efter ögnemått: *Van Egmont* till 5 timmars långd och 2 timmars bredd *t)*; *Monconnys* till 17 à 20 Franſka mils omkrets; *Roger* till 6 mils långd, och 2 eller 3 mils bredd; *Myller* till

r) Mth. 5: 29: 18: 9. Marci 9: 43. Den, ſom offenteligen och utan ſkäl förklarade en medmänniſka för *Gudlös* och *bof* (μωρος): begick, enligt *Jeſu* högre Sedolåra, ett brott jåmförligt med dem, för hvilka Samhållets Lagar ej kunde beſtåmma nog hårdt ſtraff, Math. 5: 22. I en bildlig målning af tungans farliga verkningar, ſåger *Jacob*, att tungan tånder *odödeliga fiendſkaper*, *ſjelf tånd af afgrundens outſlåckliga* lågor, Cap. 3: 6.

s) *Roger*. ſ. 63. *t)* *Trav*. ſ. 32.

till 18 Italienſka mils långd, 8 mils bredd, och 60 mils omkrets; *Schweigger* till 12 Italienſka eller 4 Tyſka mils långd och 5 Italienſka mils bredd; D. C. till 11 Franſka mils långd och 6 mils bredd; *Troilo* till 3 Tyſka mils långd och en dryg mils bredd; *Thevenot* till 12 eller 13 Franſka mils långd, och 5 eller 6 mils bredd; *Radzivil* till 10 Pålſka mils långd, och 2 mils bredd. Man kan, ſåſom medeltal, antaga fyra Svenſka mils långd, och till det högſta halfannan mils bredd. Till ſkapnaden år ſjön ägg-rund, och bör egentligen anſes ſåſom en utvidgning af *Jordans flod*, hvilken från Norden der infaller, och åt Söder har ſitt utlopp, fyra Engelſka mil nedanom *Tiberias*. Åt vånſter grånſar ſjön till *nedra Galileen*; åt öſter till de höge bergen i *Peræen u)*. Flere regnbäckar tillflyta å bägge ſidor. Vatnet år, enligt *Van Egmont*, ſött, enligt *Neiſchitz* klart och ſmakligt *v)*, enligt *Mariti x)* och *Cotovic y)* lättdrucket, men, enligt *Haſſelquiſt z)*, icke ſårdeles kallt. *Roger* beråtter, att det, enligt en Öſterlåndſk ſägn, tros öfverträffa alla ſjöar i verlden. Sjön beſkrifves ännu ſåſom mycket fiſkrik *a)*. *Pocock* metade der. *Myrike* fångade en Karp (förmodeligen *Sparus*), med blotta handen.

Della

u) *Pocock*. III. 204.
v) a. ſt. ſ. 279. *x)* *Reſa*. ſ. 53.
y) *Itin*. 358. *z)* *Reſa*. ſ. 164.
a) Af *Cotovic*. 359. *Van Egmont*. II. 33. *Thevenot*. L. II. c. 55. *Radizivil*. ſ. 144. *Troilo*. a. ſt. ſ. 428.

Della Valle tror sig der åtit samma slags fiskar, som vankade vid det stora fånget *b)*. *Roger* anmärker, att denne sjös fiskar äro de smakligaste i verlden, och till arten skilde från andra sjöars *c)*. Det sistnämnde bestyrker ock *Hasselquist*, som i *Gennesaret* funnit *Nilens* fiskarter *d)*. Dock är *Neischitz's* upgift, att der finnas Crocodiler, osann. Nu mera idkas der intet fiske. *Korte* blef från ett berg varse blott en enda båt på hela sjön *e)*, och *Van Egmont* såg der aldeles ingen. I Frälsarens tid voro deremot sjöns grannar flitige fiskare. Fyra af *Jesu* Lärjungar voro sysselsatte med fiske, då de kallades till ett vigtigare värf, Math. 4: 18. Luc. 5: 20. Desse berättelser angå en och samma händelse *f)*. I de kring *Gennesaret* belägna städer, tillbragte *Jesus* största delen af sin Åmbetstid. Sjön förekommer derföre ofta i Evangeliska Historien. De på östra sidan belägna berg, som afbrytas med dälder, bidraga dertill, att detta farvatn blottställes

b) *Reise*. s. 166. *c)* *Terre* S. s. 63.
d) s. 164. *e)* *Reise*. 311.

f) *Simon* och *Andreas* öfvertygades vid *Jordan*, att *Jesus* var *Messias*, Joh. 1: 41, 42. Derpå återgingo de till *Galileen*, fortsatte sitt fiske och kallades, Math. 4. *Lucas* berrättar detta omständeligen, Cap. 5. 20. f. Man nyttjade *stötnot*, (ἀμφίβληστρον) som ros med 2 båtar. *Simon* och *Andreas* rodde ena armen; deras κοινωνοι, *Jacob* och *Johannes*, den andra. Då *Petrus* märkte, att redskapet ville brista af fiskmängden, vinkade han till sina kamrater, att de skulle nalkas till *örning* (συλλαβέσθαι).

les för Orcaner, ſärdeles då öſtanvinden framruſar emellan bergens öpningar. Både *Nau* och *Mariti* beſkrifva *Genneſaret*, ſåſom en ſtormig ſjö *g)*. Vid en dylik ſtorm gick ock *Jeſus* på *Genneſarets* böljor *h)*.

GERGESENER, Γεργεσηνοι; invånare af ſtaden *Gergeſa* eller *Geraſa*, öſter om *Genneſaret*, midt emot *nedra Galileen*, 60 ſtadier från *Peræens* huſvudſtad *Gadara*. Deromkring funnos månge bergkulor, ſom ej allenaſt nyttjades till grifter, utan ock till näſten af röfvare, ſå att, enligt *Joſephus*, dylike ogerningsmän i *Peræen* med möda utrotades. I ſådane grottor uppehöll ſig *Joſephus* ſjelf, under ſin ungdom, hela tre år, att afhöra föreläsningar af en viſs *Bane*, ſom lärde i öknen. Härtill bör läggas att *Bataneens* och *Peræens* berg voro klädde med ſkogar af öſter-

g) En ſådan λαιλαψ ανεμου öfverföll Frälſaren ſofvande i båten, och ſtillades på hans Allmagts bud, Marci 4: 37. Math. 8: 24.

h) Math. 14. Marci 6. och Joh. 6 Capitel. En af Tyſklands ſkarpſinnigaſte Skrifttolkare, har velat förklara denna händelſe dermed, att *Jeſus* ej verkeligen *gådt på Sjön*, utan *jämte* (ἐπι) den ſamma på ſtranden. Han förutſätter, att *Jeſus* gått omkring ſjön, och mött Lärjungarna, ſom i dimman tyckt ſig ſe honom gå på vatnet. D. *Storr* har uptäckt ſvårigheten, att förena denna upgift med texten, och *Petri* fara att drunkna. Här bör tilläggas en Geographiſk uplysning, att, från ſtället, der *Jeſus* ſpiſade 5000 män öſter om *Genneſaret*, till *Capernaum*, der Lärjungarne landſtego, är en Phyſiſk omöjlighet att gå, på den korta tid Evangeliſterne utſtaka.

Østerländska Eken (Quercus Orientalis, Linn.) som, med sina ållon, gaf svinkreatur en begärlig föda. I nägden af denna stad, tilldrog sig den så olika förklarade händelsen, då *Jesus* på en gång visade sin välgörande magt på tvenne besatta, och sin straffande rättvisa på några Judiske Lagens öfverträdare, som der af egennytta höllo svinhjordar, Math. 8: 29 f. Luc. 8: 26 f. *i)*. Enligt sin Lag ägde Judar icke rätt att upföda svin. Under Maccabeerna gjorde vinsten af fläskförsäljning till Hedningar, skilnad emellan förbudet *att äta svinkött*, och *uppföda svinafvel*. Men sextio år före *Christi* tid uphäfdes denna jämkning, antingen under *Hyrcanus II.* eller *Aristobulus*. Likväl fortforo Judarne, att på desa aflägse berg i mjugg drifva en oloflig näring. Händelsens ändamål var att väcka dels förtröstan, dels upmärksamhet på pligter.

GETHSEMANE, Γεθσεμανη; en på västra sidan af Oljoberget belägen trakt, som så kallades af de derstädes anlagda Oliveträds planteringar. Namnet betyder en *Oljopräss*. Der fanns en särskild, instängd plats (Κηπος), hvaråst Frälsaren vanligt samlades med sina Lärjungar. Det var således lätt för *Judas*, att gifva anvisning på detta ställe, då han utförde sitt förräderi, Joh. 18: 1 f. — Man utvisar ännu en plats, 171 fot i fyrkant, som skall varit det fordna *Gethsemane*.

i) om detta ämne, på annat ställe.

ne, och af *Binos* upgifves till 60 steg *k*). Der fann *Maundrel* en myckenhet Olivetråd, som voro urgamla, och föregofvos hafva stådt sedan Frälsarens tid *l*). Men denna Munkdikt vederlägges af *Josephi* berättelse, att *Titus*, under Jerusalems belägring, låt nedhugga alla träd omkring staden *m*). *Van Egmont* beskrifver *Gethsemane* såsom ett Latinerna tillhörigt, plöjdt åkerfält *n*). Af de 90 Olivetråd, som, enligt *Roger*, der stått *o*), funno *Doubdan*, D. C. *Troilo* och *Monconys* endast 9, *Van Egmont* och *Binos* 8, och *Hasselquist* 6 öfriga *p*). Denne sistnämnde beskrifver stället såsom en liten, men vacker plats, på sluttningen af Oljoberget, och *Van Egmont* berättar, att Araben, som den vaktade, erhöll hälften af, så åkrens som trädens afkastning. *Pocock* såg på Oljoberget en grotta, uthuggen i hårda klippan, med en terrasse åt Norden. Han håller detta ställe för *Gethsemane*, fastän der icke fanns ett enda träd *q*); men det är klart, att han bortblandar det egenteliga stället. Efter byn *Gethsemane* visade man *Radzivil* lämningar i en dal. Der stodo några Ekar; men han anmärker, att trågården låg höger om denna plats *r*). Stället, der Lärjungarne insomnade, utmärkes af en stor sten, och på rummet, der *Jesus* bad, har man huggit en grot-

k) a. st. II. s. 254. *l*) *Voy.* s. 177.
m) De *Bello Jud.* L. VII. c. 15.
n) *Travels.* I. s. 389 *o*) *Terre S.* s. 98.
p) *Resa.* s. 148. *q*) *Voy.* T. III. 67.
r) *Peregrin.* s. 61 f.

grotta, till hvilken man nedstiger genom en smal gång *s)*. I denna grotta utvisas stället, der *Jesus* legat, med ett altare, och på rummet, der Ångelen visat sig, står en pelare, som uppehåller grottans valf *t)*. Der ses ock en sten med påskrift: *Hic Rex Christus sudavit sanguinem.* Dagsljuset nedfaller genom en öpning på valfvet, som fordom varit måladt med blå stjernor *u)*. I *Monconys* tid tillhörde platsen, der *Jesus* greps, en beskedlig Turk, som af aktning låtit instänga den, och tillåt Pelegrimer der förrätta sin andakt *v)*. År 1681 köptes denne plats af de Christna. År 1777 innehades denna plats af en *Santon* eller Turkisk Munk, som sålde frukten åt Christna, hvilke af Olivernas kärnor svarfvade radband *x)*. *Maundrel* berättar ock, att Turkarna låtit instånga den stigen, der *Judas* framkom. De anse denne plats förbannad, och ovärd att trampas af människor.

GOG, Γὼγ; ett Symboliskt namn, Upp. B. 20: 8, hvarom intet kan sägas med vishet.

GOLGATHA, Γολγοθα; detta namn härledes från Syriska ordet: *Gylgaltha*, hufvudskål, men af *Stephan Schultz* från två ord, *Gul* och *Gatha*, af hvilka det förra i Syriskan betyder *en Kulle*, det sednare *en hufvudskål.* Detta instäm-

s) *Della Valle.* Reise. I. 144. t) *Radzivil.* s. 60.
u) *Myller.* Peregr. s. 132. v) *Voy.* II. 22.
x) *Binos* a. st. II. s. 254.

ståmmer således med Evangelisternas öfversåttning: τοπος κρανιȣ. *Golgatha*, som enligt *Doubdan*, år en liten kulle af berget Gihon *y)*, låg N. V., utan för stadsmuren. Nu varande *Golgatha*, inneslutet af samma murar, som den H. Grafven, ligger deremot inuti Jerusalem, på något afstånd från Stadens nordvåstra hörn, såsom *Doubdan z)*, D. C. *a)* och *Moquet b)* berått̨a. Deraf har *Korte* tagit sig anledning att sluta, det platsen år misskånd och updiktad. De skål han anför, åro af vigt, och hafva förmått D. *Busching*, åfvenså Hof-R. *Michaëlis*, att inståmma. Det år dock icke omöjeligt, att, på Jerusalems fordna våstra mur, ett knå eller inböjning kunnat utesluta denna plats, men att, vid stadens sednare utstickning, som mycket afviker från dess åldsta låge, muren blifvit förd rått fram åt Norden, såsom grundteckningen på *d'Anvilles* Charta utvisar. Med vishet kan ej denna fråga afgöras; men det synes svårt, att en så mårkelig plats kunnat misskånnas. Till nu varande *Golgatha* upstiges på en trappa af 30 steg *c)*. Se *Jerusalem.*

GOMORRHA, Γωμοῤῥα; en af de ståder, som, enligt 1 Mos. 19: 44, förstördes, antingen af åskeld, eller snarare af ett antåndt svafvelregn *d)*. Detta outplånliga exempel anförde Frålsaren,

y) a. st. s. 89. *z)* a. st. s. 89.
a) a. st. s. 393. *b)* *Voy.* L. v. s. 405.
c) *Rel. du Voy. de la Terre Sainte.* s. 128.
d) Strödde Samlingar af Nat. Hist. Flock. 3. s. 104.

faren, då han betygade, att en ännu förfärligare hämnd skulle drabba dem, som föraktade hans sändebud, Matth. 10: 15. Då, vid Sodoms och Gomorrhas förstöring, ingen räddades utom *Loth* och hans döttrar, nyttjar *Paulus* Esaiæ ord, att uttrycka sin sorg öfver Judarnas förblindelse, som hardt nära uteslöt hela Nationen från Mesiæ rike, Rom. 9: 29. Om icke Herren förvarat sig en ringa qvarlefva (σπεϱμα, fröfäde till ny stam), hade Hedningarne ensamt fått fägna sig af Evangelii sällhet.

HAGAR, Ἀγαϱ; *Abrahams* Egyptiska Slafvinna. Namnet betyder en *främling*, och förekommer, Gal. 4: 25, hvarest Apostelen använder det till en allegorisk målning. De till Christendomen omvände Judar tillegnade sig Messianiska Rikets sällhet. i stöd af sin lydnad för Ceremonialiska Lagen, och påstodo, det Hedningarne icke borde deltaga i samma fördelar, så framt de ej, genom omskärelse, åtogo sig samma Lags pligter. *Paulus* nyttjar derföre flera skäl att bevisa, det Hedningarne, utan detta beting, voro berättigade till den välsignelse Gud genom *Abraham* lofvat *hela menniskoslägtet*, 430 år förrän Lagen på *Sinai* utgafs. Här föreställer han således de till Christendomen omvände Hedningar såsom deltagare af Guds i Christo friskänkta nåd, grundad på löfte utan Lags-beting. Denna föreställning kläder han, efter Judarnes smak, i följande bild. *Abraham* hade två söner; en af

Hagar

Hagar (Ismael), en af *Sara* (Isac). Den förre föddes utom åkta fång (κατα σαρκα), den sednare att fullborda löftet. Dervid fäger han, kan en *högre tillämpning* göras (αλληγορεμενα) på Guds färskilda författningar med *Judiska* och *Christna* Kyrkan. Den förra fick sin egentliga inråttning på *Sinai*, förband nåden med tunga pligter, och hade likhet med *Hagar*: som var och förblef Slafvinna med en Arflös Son. Med henne kunde således *Judiska* Kyrkan i Apostelens tid jämföras (συςοιχει τω νυν Ιερυσαλεμ); ty Synagogans medlemmar trålade ännu under Ceremoniernas ok, utan att dermed tillträda Messianska Rikets förmåner. De *Christne* deremot, ehvad de varit Judar eller Hedningar; hörde till den *Ante-Mosaiska Kyrkan* (το ανω Ιερυσαλεμ); det är, till dem, som i *Abraham* fingo löfte om välsignelse, förrån Cermonialiska Lagen gjorde skilnad emellan Judar och Hedningar, Rom. 4. 16. Denna Kyrka säger han, kan jämföras med *Sara;* som, sjelf fri, födde en fri Son, och vi Christne äro denna Kyrkas medlemmar. Det synes, som skulle uti *Pauli* tid *Sinai* äfven kallats *Hagar*, och att Apostelen deraf tagit sig anledning till Allegorien. Enligt *Harants* intyg, anfördt af *Busching*, gifva Araberna ännu detta berg namn af *Hadsiar* (klippan).

HEBRÆER Ἑβραιοι; så kallades Judarne af *Eber*, från hvilken *Abraham*, i fjerde led, herstammade, Luc. 3: 34, 35. *Abraham* var ock den förste, som bar detta namn. I N. T. anta-

ger detta ord åtſkilliga bemärkelſer. I ſynnerhet kallas de Judar ſå, ſom bodde innom *Palæſtina*, och talade en Syro-Chaldeiſk dialect af gamla Hebreiſkan. För ſådana omvända Judar är *brefvet till de Hebreer* egenteligen författadt. De Judar, ſom boſatt ſig utom *Palæſtina*, kallades *Helleniſter*. För Handelsärender och andra värf viſtades de likväl långa tider innom fädernesländet, åfvenſom de oftaſt hemflyttade på ålderdomen. Några ſådane *Helleniſter* hade tillika med *Hebreer* öfvergått till Chriſtna Läran, och ſammanſlagit ſin förmögenhet till gemenſamt uppehålle, Ap. G. 4: 34. Men de förres Änkor blefvo, vid den dagliga utdelningen (διακονια), lidande, (παρεθεωρεντω), ſå att man knotade öfver *Hebreernas* enſidighet, och förordnade Syſlomän, Ap. G. 6: 1. f. Så ofta Ebreiſka ſpråket nämnes i N. T. (Ἑβραιςι), beteknas dermed en Syro-Chaldeiſk dialect, åfven ſom med *Hebreiſka bokſtåfver* förſtås *Chaldeiſka Alphabetet*. Ibland de inkaſt man gjorde mot *Pauli* anſeende, åberopades åfven, att han var född utom Palæſtina, i *Tarſus*, och iklädt ſig Romersk medborgares rätt. Han anför derföre flera gångor, att han icke deſtomindre var *Hebrè af Hebreer*, Phil. 3: 5, d. ä. *både till fäderne och möderne*, herſtammande från Hebreer. Så betyder: δουλος ἐκ δουλων, *utroque parente ſervo natus*. I 2 Cor. 11, uttrycker han ſig ännu omſtändeligare, *Tyka*, ſäger han, *mine motſtåndare, att de äro Hebræer, ſå är jag det ock. Iſraeliter — åfvenſå!*

så! — *Abrahams afkomlingar* — *så ock jag.* Några äro af den tanken, att med *Hebreer* här syftas på Judiska Religionen. Men Apostelen hade, då han detta skref, redan upsagt all förbindelse med Ceremonialiska författningen. Han synes derföre endast tillkänna gifva sin *Härkomst* från *Eber*, *Abraham* och *Jacob* (Israel).

HELLAS, Ἑλλας; Greklands namn, af *Deucalions* och *Pyrrhas* Son, *Hellen.* Det synes först hafva tillhört *Thessalien*; men, i den mån *Hellens* afkomma utbredde sig, utvidgades äfven detta namn till *nedra Grekland.* Det egentliga *Hellas* utgjordes dock af *öfra Grekland* eller nu varande *Livadien*, och i sin inskränktaste bemärkelse förstås dermed *Attica* eller landet omkring *Athen.* Under detta begrep måste *Hellas* tagas i Ap. G. 20: 2, 3. *Paulus* reste från *Ephesus* genom *Macedonien* till *Hellas*, men kom icke fram till *Corinthus.* Han vände ock tillbaka från *Hellas* genom *Macedonien* till *Syrien.* Om någon mer Södlig del af Grekland här varit i fråga, hade *Lucas* helt visst satt: *Achæen.*

HELLENES, Ἑλληνες; Grekernas äldsta namn af *Hellen.* Se *Hellas.* *Hellens* afkomma utbredde sig ej allenast öfver hela Grekland, utan gick ock öfver Hafvet till *mindre Asien*, och införde der Grekiska språket. Judarne hade sin mästa gemenskap med dessa Greker. De tycktes indela hela människoslägtet i *Judar* och *Hellener.* I

N. T.

N. T. betydde således Ἑλλην en Hedning, som talade Grekiska språket, och antagit Grekernas lefnadssätt. På alla ställen, der *Judar* och *Hellener* sättas emot hvarandra, beteknas med sistnämnde ord *Hedningar*, Ap. G. 14: 1. 20: 21. Rom. 1: 16. 2: 9. Gal. 3: 20. Med διασπορα ἑλληνων, Joh. 7: 33, förstås dock Judar, som lefde spridde bland Greker. Judinnor ingingo stundom gifte med *Hellener*. *Timothei* fader var en Grekisk Hedning, men hans moder Judinna, Ap. G. 16: 1. *Paulus* låt derföre omskåra denne förträfflige yngling, på det han bland Judar måtte kunna med desto större framgång nyttjas. *Titus* var Ἑλλην och oomskoren. Honom brukade således Apostelen bland omvända Hedningar, Gal. 2: 3. I Jerusalem ägde väl Ἑλληνες rättighet att ingå i Hedningarnas förgård; men man beskylde *Paulus* att hafva fört *Trophimus*, en Ephesier, uti de inre rummen der Ceremonialiska reningar förrättades, och detta falska ryckte upväkte det förfärliga bullret, Ap. G. 21: 28. *Marcus* kallar Cananeiska qvinnan: Ἑλληνις, *Hednisk*, Cap. 7: 26. De Greker, som öfvergått till Judiska Religionen, utmärktes med tilläggning af σεβομενοι, Ap. G. 17: 4. Dermed beteknades, att de dyrkade den enda Guden. Sådane voro de *Hellener*, som upkommit till Jerusalem, att fira Påskhögtiden, Joh. 12: 20.

HELLENISTER, Ἑλληνισται; dermed förstås altid i N. T. sådane Judar, som antingen voro födde

fődde utom Palæstina eller af andra anledningar lefde bland Hedningár, talade Grekiska språket, samt, fårdeles i Egypten, betjenade sig af Alexandrinska Öfversätningen. Stundom hemflyttade de till sitt fåderneslånd, sedan de förvårfvat någon förmögenhet. Sådane *Hellenister* voro de, på hvilkas omvändelse *Paulus* arbetade i Jerusalem, Ap. G. 9: 29. I Ap. G. 11: 20, sågas några Christne flyktingar hafva om Evangelium talat med *Hellenisterna* i Antiochien; men de båste Codices, *Alexandrinus* och *Cantabriensis*, samt de åldste Versioner, *Syrus* och *Vulgatus*, såtta: *Greker*. Hvarföre ock ej allenast *Grotius* och *Bengel*, utan åfven *Griesbach*, *Morus* och de båste Skrifttolkare antaga denna Låse-art.

HIERAPOLIS, Ἱεράπολις; stad i *Phrygien* N. om *Mæander*, midt emot det, S. om samma flod, belägna *Laodicea*; kallas till skillnad från andra ståder af samma namn: *Hierapolis ad Mæandrum*. *Paulus* hålsar de Christna i denna stad, Col. 4. Dess fornlämningar, som beskrifvas af *Chandler e)*, kallas af Turkarne *Pambuk kulasi* (Bomulls-torn), af några nårliggande hvita klippor *f)*. Der tråffas grafvar fullskrefne med Grekiska personalier, Arcader, valf, fallna Tempel; i synnerhet en Theater af marmor, och enligt *Spon g)*, ett pråktigt badhus med underjordiska Canaler, hvilket alt visar, att *Hierapolis* varit en an-

e) *Travels into Asia Minor.* Cap. 68.
f) *Dapper*, a. st. s. 275. *g)* a. st. s. 73.

anſenlig ſtad. Ortens varme *mineral-kållor* uphöjas. Vatnet fanns i ſynnerhet tjenligt till ulls fårgning. Utur en underjordiſk kula, kallad *Plutonium*, framkom ett förſtenande vatn, hvars verkningar af *Chandler* med beundran omtalas. I ſamma kula upſtego ock dunſter af lika verkan med dem, ſom föſekomma i den bekanta *Grotta del Cani* vid *Neapel*.

ICONIUM Ἰκόνιον; ſtad i mindre Aſien, ſåttes af de åldſta Geographer ånn i *Phrygien*, ånn i *Lycaonien*, ånn på grånſen emellan *Cappadocien* och *Cilicien*. I *Pauli* tid ſynes den hafva hört till *Piſidien*. Sådan ſkilnad låter ſig förklara af tåta förändringar under den tidens krig, och af Ländernas obeſtåmda grånſor. När *Paulus* och *Barnabas* förföljdes i *Antiochien* (Piſidiæ), foro de till *Iconium*, Ap. G. 13: 51. De nödgades ock derifrån fly till *Lycaonien*, Cap. 14: 2, 6. Åfven i *Lyſtra* blottſtåldes de för Judar från *Iconium*. Apoſtelen åberopar derföre ſitt lidande i *Iconium*, 2 Tim. 4: 12. Jfr. Ap. G. 14: 5. Staden heter nu *Cogni*, och ligger jemte en bergſtråcka, från hvilken båckar ſtrömma, och vatna någden. I *Belonii* tid hade *Cogni* murar med några få torn i behåll. Han fann i murarne ſtenar inpackade, ſom tillhört Chriſtna Kyrkor, och hade Grekiſka påſkrifter. En *Herculis* marmorſtod, utan för ſtaden, var beröfvad ſitt hufvud. Orten beboddes af Turkar, Greker, Araber och Arme-

Armenianer. Der fanns godt vin, förträfflige Fabriker, ſtora Mosqueer och badhus, ſamt ett handelstorg med vålfda gångar *h)*. *Lucas*, ſom der åfven ſett *Herculis* hufvudlösa ſtod, tillägger det han, för att rida omkring ſtaden, användt en half timmes ſkåligen ſtark ridt, ſamt att muren har ett torn på hvart trettionde ſteg *i)*. Grekerne hafva der ännu en Kyrka och ett Kloſter. Armenianerne åfven en Kyrka. Grekiſka Metropoliten lyder under Patriarchen i Conſtantinopel *k)*.

IDUMÆEN, Ἰδουμαία; det gamla *Idumæen* eller *Edoms land*, kallades ſå, emedan det beboddes af *Eſaus* eller *Edoms* efterkommande. Det låg mellan Arabiſka viken och Döda hafvet, ſamt beſtod af idel bergſträckor, med mellanliggande dalar, tjenliga till bete. När Judarne bortfördes till *Babel*, nedkommo Edomeerne från ſina berg, och inkräktade Södligaſte delen af *Judas* lott, ſom ſedan kallades *Idumæen*. Detta är det *Idumæen*, ſom omtalas Marci 3: 8. Det ligger ſåledes icke på andra ſidan om Jordan, ſåſom af miſsſkrifning ſåges hos *Schleusner*, utan går från Döda hafvet åt väſter till Medelhafvet, ty *Hebron*, ſom ligger ſöder om *Bethlehem*, var deſs hufvudſtad, och *Gaza* räknades till ſamma land. Efter återkomſten från *Babel*, ville Judarne återtaga ſina fordna beſittningar, och råkade ſåledes i krig med *Idumæerne*, ſom lån-

h) *Obſ.* L. II. c. 113. *i)* a. ſt. ſ. 134 f.
k) *Buſching*. V. 92.

långe förſvarade ſig, men omſider af *Hyrcanus den Andre* öſvervunnos, och nödgades låta omſkåra ſig. Under detta vilkor införlifvades de med Judarne, och anſågos för trosförvandter. *Herodes den Store* var till börden *Idumé*.

JERICHO, Ιεριχω; en urgammal ſtad, redan ryckrbar i *Joſuas* tid. Den låg 150 ſtadier, eller 4 dryga Tyſka mil Ö. om Jeruſalem, och 60 ſtadier V. om *Jordans* flod, på en angenäm och fruktbärande ſlätt, ſom beſkrifves af *Dapper*. Detta fält är enligt *Belonius* omgifvet af berg; får ſin bördighet från *Eliſæ* ſå kallade *brunn*, men har, ſåſom *Joſephus* berättar, under ſommartiden, oſund luft *l)*. Vägen emellan *Jeruſalem* och *Jericho*, gick genom *Judeens ökn*, der ödeberg funnos, ſom äro tjenliga tillhåll för ſtråtröfvare. Det var ſåledes enligt med ortens beſkaffenhet, då Frälſaren i ſin liknelſe Luc. 10: 20 f. låt en reſande der falla i röfvarehänder *m)*. Dock

l) Jfr. *Dapper*. a. ſt. ſ. 135. f.

m) Anledning gaf en Laglärd (Litterat), ſom begärte anviſning att blifva evigt lyckſalig. Frälſaren ſynes med ſitt ſvar: *Huru låſer du din Lag?* likſom förebrå honom, att han gjorde en ſå elementariſk fråga. Mannen ſvarade ſig ganſka väl veta Lagens föreſkrift, att älſka Gud öfveralt, och näſtan ſåſom ſig ſjelf. *Godt*, tillade Frälſaren. *Följ denna regel, ſå vinner du din önſkan.* Men mannen ville då *urſäkta ſin fråga* (δικαιων ἑαυτον). Lagens föreſkrift vore icke klar, ſå länge den ej beſtämde dem, ſom borde innefattas under namn af näſta. *Jeſus*, ſom

Dock ehuru denna föreſtällning endaſt är en bild, upviſar man ännu för enfaldiga Pelegrimer ſtället, der denna händelſe ſkall ſig tilldragit *n)*. I *Jericho* föreföll *Jeſu* märkvårda belök hos *Zachæus*, Luc. 19: 1 f. *o)*. Det trädet, hvaruti *Zachæus*

kände Judiſka national-hatet emot alla bekännare af annan Religion, framſtälde derföre en Samaritan, en af Judar med högſta affky anſedd man, den der förbarmade ſig öfver en plundrad och ſårad Jude. *Der ſer du*, fortfor han, *pligt upfyld emot nåſtan, och alt national-hat åſido ſatt. Följ detta exempel, då tvekan hos dig upſtår om begrepp af nåſta.*

n) *Hasſelquiſt.* ſ. 134.

o) Denne *Zachæus*, ſom af namnet igenkännes för Jude, var ett ſlags förman för *Jerichos* Tullbetjening. Åfven Judar nedlåto ſig till denna näringsgren (ſåſom t. e. *Mathæus*), men de voro ock derföre ytterſt föraktade af ſina landsmän. Då hela ſtaden ſtrömmade *Jeſus* till möte, förde nyfikenheten *Zachæus* åt ſamma håll. Men för ſin låga växt nödgades han upſtiga i en *Sycomor*, att deſto båttre kunna urſkilja *Jeſum* bland folken. *Jeſus* ſtadnade och förklarade ſig erna taga ſitt herberge i *Zachæi* hus. Folket knotade, att en ſådan heder vederfors denne illa beryktade mannen (ἁμαρτωλος). Men *Zachæus* emottog med ſtörſta fägnad ſin höga gäſt. När *Zachæus*, ſtående (ϛαθεις), betjente *Jeſus* under måltiden, blef han af *Jeſu* tal ſå rörd till ånger öfver den orättviſa, han vid ſin Syſla begått, att han förklarade ſig vilja gifva åt ſtadens fattiga hälften af ſin förmögenhet, och deſsutom fyrdubbelt erſätta hvar och en, ſom kunde viſa ſig varit lidande af hans pråſsningar (ει τι εσυκωφαντησα). Då *Zachæus* ej kunde erinra ſig alla, var ingen annan erſättning möjelig, än att, enligt *Moſis* Lag, godtgöra dem, ſom kunde upgifva ſin förluſt, med fyradubbelt värde, likſom hade

chæus upklef, var en *Sycomor (Ficus Sycomorus)*, och aldeles icke, såsom det på stället föregifves, ett *vildt Oljoträd (Elæagnus angustifolia)*. Detta träd har svaga och med taggar fullsatta grenar; är således icke tjenligt att här påtänka, ehuru man i *Palæstina* gifver den af trädets frukt pråssade oljan namn af *Zachæus*. Fastån *Sycomorer* nu mera icke växa vid *Jericho p)*, är dock ingen tvifvel, att de kunnat fordom der finnas. Luftstreket är lika mildt med Egyptens. I *Josephi* tid funnos der *Dadelträd*. *Roger* försäkrar, att der växte *Dadelträd*, då han besökte *Jericho*. Desse hafva äfven nu utgått, i brist af skötsel. — Vid samma besök i Jericho återstälde *Jesus* flera blinda sin syn *q)*. *Herodes den Store* bebodde någon tid Jericho, som den tiden, med sin Rännareban och Amphitheater, kunde gifva ett Förstéligt Hof värdiga nöjen. Ännu under korsfärderna var staden af den vigt, att, då de Christne eröfrat Landet, Jericho årligen till den H. Grafvens Kyrka erlade en skatt af 5000 Franska Ecus *r)*. Men Morerne förstörde staden i grund.

de blifvit bestulne. Detta beslut var en tilfridsställelse för *Jesu* hjerta. Han lyckönskade huset till en sådan dag. Här är, sade han en förvillad *Abrahams* afkomling återförd till sin stamfaders värdiga tänkesätt. Att söka och rädda sådane, är ändamålet af min beskickning.

p) Hasselqvist s. 137.

q) Evangelisternas olika berättelser om detta underverk, förklaras deraf, att den ene är omständeligare än den andre.

r) Wilhelm Tyrius. L. II. c. 13.

grund. Nu varande *Jericho* år en ödelagd ort, som af Araberna kallas *Geruch*, förbi hvilken Påskpelegrimerne årligen göra sin valfart till *Jordan*. Dess starke fästningsvårk, som anlades af *Bacchides*, äro i grund förstörde. Efter en stad, som, enligt *Reland*, haft 20 stadiers omkrets *s*), ses blott en ringa qvarlefva af en stenbygnad, hvilken föregifves vara *Zachæi* fordna hus *t*). I *Radzivils* tid, funnos dock grushögar, der de fordne Tornen stådt; men af alla murar fanns ingen alnshög lämning *u*). Dock ses, att staden varit ansenlig *v*). Sannolikt år *Zachæi* föregifna hus lämning efter ett af Stadens Torn *x*). *Baumgarten*, som med sitt sällskap der tog nattherberge, beskrifver det såsom fyrkantigt, och försedt med ett litet Torn i hvartdera hörnet, samt utan tak *y*). *Van Egmont* berättar, att det hade två våningar, och i hans tid nyttjades till stall *z*); men år 1754 var det så förfallet, att ingen kunde gå derin *a*). På något afstånd bo utfattige Araber *b*), hvilke enligt *Doubdan*, lefde såsom boskap i riskojor *c*). I *Baumgartens* tid hade de gjort instängningar för sin boskap af törnhäckar, innom hvilka de sjelfve bodde i tält.

Men

s) *Descr. Pal.* II. 829.
t) *Hasselqvist*. 137 *Maundrel*. 135.
u) *Peregrinat*. 106.
v) *Roger*. 154. *x*) *Myller* 194.
y) Lib. II. c. 11.
z) *Trav* I. 332. Jfr. *Troilo* a. st. s. 340.
a) *Schultz*. V. 86. *b*) *Mariti*. 108.
c) a. st. s. 325.

Men desse boningar äro med tiden förvandlade till lerkojor eller hyttor, af hvilka *Doubdan* och *Thevenot* räknade 30 eller 40 *d)*, *Troilo* 20 men *Myller* blott 15. Någden, som består af ett herrligt fält, det Jordan genomskär och gör bördigt, uphöjes af *Josephus* och alle resande. Sjelfve *Herodes den Store* förpaktade detta fält af *Cleopatra*, som fått det till skänk af *Antonius*. De af alla resande nämde *Jerichos Roser*, äro *von Linnés* Anastatica Hierochuntina, som har den synnerliga egenskap att om sommaren aldeles förtorkas men, då de sättas i vatn, å nyo slå blad och blommor. Af höstregnet vid Jultiden upfriskas de. Munkarne föregifva att sådant skjer till fägnebetyg öfver Jesu födelse.

JERUSALEM, Ἱερουσαλήμ; det fordna Judiska Rikets hufvudstad, på gränsen emellan *Juda* och *Benjamin*, eröfrade från *Jebuserna* af *David*, och förskantsades; utvidgades och pryddes af *Salomo*; var sedan länge Juda Konungars säte; förstördes af *Nebucadnezar*; upbygdes å nyo efter hemkomsten från *Babel*; led mycket under krigen med *Syriens* Konungar, återställdes af *Maccabeerna*; höjdes till sin fordna pragt af *Herodes den Store*; ödelades af *Titus*; upbygdes till någon del af *Hadrianus*, och kallades *Ælia*; renades från Hednisk vanhelgd af Kejsarinnan *Helena*; eröfrades år 615 af Persiske Konungen *Cosroës*, återkom 629 under *Heraclii* välde, intogs af

d) *Voy.* L. II. c. 41.

af *Saracenerna* år 636; återvanns år 1099, af *Godofrid*, Hertig af *Bouillon;* eröfrades 80 år derefter af *Saladin;* afträddes 1228 till *Fredric II;* eröfrades år 1239 af Egyptiska Sultanen *Ismael*, och lades omsider år 1517 under Turkarna af *Selim* II, som gifvit nuvarande *Jerusalem* dess skick och utstickning. — Bland Stadens märkvärdigheter fordrar *Templet* främsta rummet. Det var bygdt på berget *Moriah*, och beskrifves vidlöftigt i G. T. historiska böcker. Det sednare Templet, som upfördes af *Serubabel* på samma plats, efter Salomoneiska Templets mönster, vanhelgades af *Antiochus Epiphanes*, men återställdes och renades af *Judas Maccabæus*, samt förskantsades af hans efterträdare *e)*. Dess pragt ökades af *Herodes den Store f)*, och var i *Christi* tid bragt till den högd, att Lärjungarne trodde en så stark och dyrbar bygnad böra trottsa förgängligheten, och endast finna sin undergång i sällskap med hela naturen, Math. 24: 3. Sjelfva Templet hade en inre afdelning, som kallades det *Aldraheligaste* och med en silkestapet, skildes från yttre rummet eller det *heliga*. Denne tapet brast vid *Christi* död, Math. 27: 51. Uti det *Aldraheligaste* saknades nu Arken,

e) Till minne af denna rening, firades årligen en högtid: ἐγκαίνιον, Joh. 10: 22. Den inföll efter medlet af December. Andre hitföra en minnesdag af Templets nybygnad. Den borde då firas i Februarius.

f) Af Joh. 2: 20, sluta några, att Templet ännu i *Christi* tid stod under arbete.

ken, Lagens taflor, Manna-krukan och *Arons* ſtaf, hvilke helgedomar förſtördes, då Templet ödelades af *Nebucadnezar*. Dit ingick endaſt Öfverſte Pråſten, och det blott en gång om året, på den ſtora renings-dagen. Uti det *Heliga* ſtod Rökaltaret på gaflen, Skådebrödsbordet till höger, och Ljuſaſtaken till vånſter. Der förråttade Pråſterne ſin dageliga tjenſt med rökelſes afbrånning, m. m. Luc. 1: 9. Framföre templet låg en Borggård, ſom kallades: *den inre*. Der ſtod *Brånne-offers Altaret*, midt emot Templet, och det var på denna gård, ſom *Zacharias* mördades emellan Templet och Altaret, Math. 23: 35. Detta våld måſte ſkjedt vid en Högtid; ty menigheten tillåts icke, på andra tider, der uptråda. Från denna plan, ſom var 6 alnar lågre ån Templets grundval, gick man tre trappſteg utföre till *Judiſka menighetens gård*. Der ſtadnade folket, och afbidade vålſignelſen, Luc. 1: 10. Sannolikt höll *Jeſus* der till en ſtor del ſina Tal för Judiſka folket; och ſåſom Templet i hans tid ånnu icke var tillfullo fårdigt, lågo der bland flera bygningsåmnen, de ſtenar, hvilka Judarne uptogo, då de ville ſtena honom, Joh. 8: 59. Omkring denna borggård voro flere byggnader anlagde, ſåſom det ſtora Rådets Domſal, rum för undervisnings-verket och hvarjehanda förrådshus. I en af desſa byggnader tog *Simeon Jeſus* på ſina armar; der tilldrog ſig ock håndelſen, då *Jeſus*, vid 12 års ålder, lårde i Templet m. m. Omkring denna gård gick ſannolikt den

den så kallade *Salomos pelaregång* (στοα), Joh. 10: 23. Ap. G. 3: 11. 5: 2. Sådane *Hallar* äro mycket älskade i *Levanten*, och bestå af utbyggen, som framtill hvila på pelare, oftast af utmärkt prakt. Man njuter der skugga emot hettan, och skygd emot oväder. Ännu längre bort vidtog en gård, som hade bygnader, der *Spetälskes* reningsbetyg utfärdades, *Nazareas* löften fullgjordes, m. m. I ett af dessa rum var *Paulus* sysselsatt med sin Renings-Ceremoni, då några Asiatiske Judar öfver honom samkade sorl, i tankan att han der infört Hedningar, Ap. G. 21: 27 f. På samma gård stodo *Offerkistorna*, Luc. 21: 1. Joh. 8: 20. Der suto ock växlare, som, för oskälig upgäld, inväxlade det då gångbara, men till Tempelafgift ogiltiga, Romerska myntet emot Judiska Siklar, Joh. 2: 15. Mah. 21, 5. Utomkring allt detta gick en stor och bred gård, som var ännu 6 alnar lägre, och vanligt kallades, *Tempelberget*, men är mera känd under namn af *Hedningarnes förgård*. En mur af en half alns högd utmärkte gränsen, der de oomskorne, vid lifvets förlust, borde stadna. Det är i anledning deraf, som *Paulus* kallar Hedningarna: *οἱ ὀντες μακϱαν*, Eph. 2: 17. Der såldes de offerdjur och dufvor, hvilka *Christus*, med deras ägare förjagade från en plats, som annars var så helig, att ingen vågade der ingå med skor. Alle desse bygnader och gårdar kallades *το ἱεϱον*. För att gifva dem ordenteligt läge och och trygghet, var toppen af *Moria* berg jämnad, och

och bergets ſidor, genom tillſats af murverk, gjorde lodråte. Till ſåkerhet fór det gående folket, var utmed bergkranſen, rundtomkring hela Templet, ett ſkrank anlagdt, hvilket ſannolikt var *πτεϱυγιον τȣ ἱεϱȣ*, der Chriſtus freſtades, Math. 4: 5. Från detta ſkrank hade man en rysſlig utſigt åt Öſter, ned i *Joſaphats dal*, der *Kedron* framlóper, och åt Sóder i *Hinnoms barns dal*, ſom var ånnu djupare. — Till Templets nordvåſtra hórn ſtótte Fåſtningen *Antonia*. Den anlades af *Simon*, men fullbordades af hans Son *Hyrcanus* till Templets ſåkerhet, och kallades *Baris*, hvilket namn, ſedan *Herodes den Store* ytterligare fórſkantſat ſamma plats, *Antonius* till åra, fórbyttes till *Antonia*. Denne fåſtning låg hógre ån Templet, ſå att man derifrån kunde ſe hvad på Templets borggårdar fóregick. Fór att góra den ointagelig hade *Herodes* låtit klåda bergets ſidor med polerad marmor; och på det han ſkulle derifrån kunna med haſt ſtilla de oredor, ſom voro att befara af en i Templet ſamlad menighet, hade han låtit fórena *Antonia* med Templet genom en trappa. Då Romarne intagit Judeen, fórlades altid beſåttningen på denna fåſtning, och det var utfóre nåmnde trappa, ſom *Lyſias* med ſina Soldater, ſkyndade, att rådda *Pauli* lif, Ap. G. 21: 31 f. Når *Florus* från *Antonia* ville öfverraſka Templet, nedrefvo Judarna denna trappa *g)*. — Nuvarande Jeruſalem kallas af Turkarna *Elkods* (den Heliga), åfven

g) *Joſephus de Bello Jud.* Lib 2: c. 21.

Sherifal Beraka (den förträfflige och välsignade) staden. Dess omkrets upgifves af *Maundrel* till 4630 steg. Herrar *Carleson* och *von Höpken* redo omkring staden på en half timmes tid. Det fordna Jerusalem låg på flera berg, och var af naturen skyddadt för fiender, åt Öster med *Josaphats dal*, åt Söder med *Hinnoms barns dal*, och åt väster med dalen: *Gihon*. Åt Norden, der alla anfall skedde, hade man förskantsat staden med tre murar, samt med åtskilliga torn och fästningar, anlagde på bergen *Acra* och *Bezetha*. Men stadens nyare murar, som, enligt *Brownes*, blifvit upförde af en rödaktig stenart, äro 12 fot höga och 3 fot tjocka. De äro annorlunda utstuckne och på dem läses årtalet 1534. Hela berget *Sion* åt Söder ligger utom staden, samt största delen af *Bezetha* åt Norr, tillika med alla de fordna åt samma håll belägna förstäderna. Deremot är stadens utstickning åt väster, så att *Golgatha*, som fordom låg utom muren, nu har sitt läge nästan midt uti staden. Ehuru *Jerusalem* är anlagdt på flera högar, synes det likväl, i anseende till någdens högre berg, ligga i en dal. Ett förfallet Castell, bygdt af *Pisanerne*, efter gamla förskantsningssättet, gifver staden åt NV. ett svagt försvar. Gatorne äro mycket ojemne och oordentelige, dock stenlagde. Enligt *Schweigger* utgjorde stadens folkmängd år 1621 ongefär 11,000 personer af hvilka 500 hushåll voro Christna. Men för år 1797 upgifves invånarnes antal af *Brownes* från 18 till 20 tusende Själar

Desse invånare bestå af Mahometaner, Christna Catholiker, Armenianer, Greker, Copter, Maroniter samt Judar, som på sin ålderdom dit flytta för att begrafvas i Josophats dal, der de tro Upståndelsen skola skje. Dessutom fann *Brownes* staden upfyld af Tiggaremunkar och tillägger, att Christna Fruntimmer till skiljeteken båra hvita flöjor. Staden styrdes af en Aga, som tillsättes af Paschan i Damas; men besättningen är svag, och staden synes vara lemnad åt Arabernas godtycko. Husen, som ligga spridde, med toma mellanrum, utan ordning, åro dels af ler, dels af sten, oansenlige och förfallne. Staden har 7 Portar. Åt öster *Får-porten* eller S. *Stephans-port*, hvilken är tillmurad, emedan Turkarne tro en sägn, att de Christne, någon Fredag, skola genom denne port inträga och eröfra staden. Åt norr, *Herodis-porten* och *Damas-porten*, genom hvilken alle Pelegrimer måste inresa. Af misstag reste *Mariti* inn genom *Bethlehems porten* men fick anvisning att strax fara tillbaka och anmåla sig vid *Damas porten*. Åt väster, *Hebrons-Porten*, samt åt Söder *Sions-porten*, och *Dyng-porten*, genom hvilken stadens orenlighet utföres. Staden har ringa handel, men drager otrolig vinst af de oräkneliga Pelegrimerna. Den märkligaste platsen, till hvilken valfarter anställas, är *den H. grafvens Kyrka*. Om denna stora och oregelbundna bygnad, med alla sina Capell, gångar och trappor, är icke möjligt att utan ritning meddela något fulständigt begrep. Man vil endast anmärka, att

 den

den år upförd i *Göthiſk* ſtil med två *Domer*, den ena öfver *Chriſti* graf, ſom utgör Choret, den andra öfver *Golgatha*, der *Chriſtus* korsfäſtes. Ingången år på Södra ſidan, och har 2 pragtfulla portar, af hvilka blott den ene öpnas af en vakt, ſom der emottager betalning för *Paſchans* råkning. Midt för ingången tråffas en, med hvit marmor, klådd ſten, på hvilken *Chriſtus* ſkall blifvit balſamerad. Den ſtår innom ett jerngaller och ſtållet uplyſes af 12 ſtåndigt brinnande lampor. Derifrån går en våg till höger åt *Golgatha*, ſamt en annan till vånſter åt *Frålſarens graf*. Till *Calvaria* eller *Golgathas* ſpits upſtiger man på 21 trappſteg. Der tråffas två vålfda Capell med golf, ſtenlagde i Moſaik. Uti det ena viſes ſtållet, der *Chriſtus* faſtnaglades vid korſet, framföre ett i klippan hugget altare, på hvilket man ſer ett Crucifix. Detta Capell ſkiljes, med en ſilkes gardin, från det andra, hvareſt man tråffar ett altare af ſten, åfven hugget i klippan. Midt på detta altare ſes ett hål, af en half alns djup, beſlaget med ſilfver, hvaruti *Chriſti* kors ſkall ſtått. På bågge ſidor ſes hål för röfvarenas kors. Emellan *Chriſti* och den till vånſter korsfåſte röfvarens kors viſas, i klippan, en remna, ſom ſkall ſkett vid jordbäfningen efter *Chriſti* död. Under detta Capell i ett valf, ligga Konungarne *Godofrid* och *Balduin* begrafne. Rundtomkring tråffas en myckenhet platſer med Capell, tillhörige ſårſkilde trosförvandter. Då man från ſtora Porten åt vånſter

ſter går upp till *Chriſti grafs Capell*, kommer man i ett ſtort, rundt, med pelare och Portiker omgifvet Chor, uti hvilket nämnde Capell ſtår. Man ingår uti ett litet förhus, ſom upplyſes genom fenſter. Der ſes endaſt ſtenen, på hvilken Ängelen ſutit, till vänſter om inre dörren, genom hvilken man vidare lutande ingår i Grafvens Capell. Der träffas till vänſter en lång, med hvit marmor, klädd ſten, på hvilken Frälſarens kropp varit lagd. Detta rum är uthugget i klippan, och uplyſes af 30 ſtändigt brinnande lampor, hvilkas rök utgår genom tre öpningar på taket. Yttre ſidorne af Capellet äro ſirade med pelare och bågar; framgaflen rund och taket prydt med en Cuppel. Rundtomkring träffas ſmå Capeller öfver flere orter, ſom förekomma i *Chriſti* upſtåndelſes Hiſtoria. Antalet af de helgade platſer, ſom inneſlutas af Templets murar, upgifves af *Schultz* till 77, hvilke föreſtällas på den ſköna grundritning han fått af en kunnig Munk, och låtit ſticka till ſin Reſebeſkrifning. Hela Bygnaden förpaktas af Turkiſke Kejſaren till Chriſtna, för anſenliga ſummor, och de andaktsöfningar, ſom der anſtällas, äro en outtömelig guldgrufva för Stadens Ståthållare. År 1797 var denna bygnad få förfallen att den hotade inſtörta, och ſnö alleſtädes föll in genom taket *h)*. Näſt den *H. Grafvens Kyrka* bör det ſtora kloſtret *S. Salvador* nämnas. Der emottagas

h) *Brownes*, a. ſt. ſ. 502.

gas alle Catholske Pelegrimer och Europeiske Resande. Det tillhörer *Franciscaner-Orden. Pater Guardian* är altid Italienare, och ombytes hvart tredje år; *Vicarien* är Fransman och *Procuratoren*, genom hvilkens händer årligen en million Livres ut-och ingår, Spanjor. Armenianiska klostret är ännu större. Der finnas rum för 1000 Pelegrimer. Om den H. Grafvens rikedom, och de andaktsförråttningar der skje, kunna *Doubdans D. C. Binos* samt *Hasselqvists* och *Maritis* Resor jämföras. — På *Moria* står en åttkantig Mosquee, som, näst *Meccas* och *Medinas*, af Turkarna hålles för den heligaste i verlden. Ingen Christen vågar, vid lifvets förlust, rikta sina ögonkast åt denna helgedom. Dessutom hafva Turkarne i Jerusalem flera Mosqueer och Judarne några Synagogor, äfven som de flåste Christne Secter der köpt sig rått att äga särskilde Kyrkor. Bland stadens märkvårdigheter, som antecknas, är den så kallade *Via dolorosa*, eller gatan, der *Jesus* framgick till *Golgatha*. M n visar der en gammal *Arcad*, som kallas *Ecce homo!* och skall varit en del af *Pilati* hus; stället der *Simon af Cyrene* träffades, m. m. som alt beror af opåliteliga sägner, till en del så falska, att äfven Rika mannens och *Lazari* hus visas, då likvål desse personer blott utgöra en bild i Frälsarens föreställningssätt. I Jerusalem nyttjas Arabiska Språket *i)*.

ILLY-

i) Brownes. a. st. s. 505. Om stadens äldre öden läses vidlöftigt hos *Doubdan.* a. st. Cap. 45. Samt om des nyare tillstånd *Binos* a. st. II. s. 175 f.

ILLYRICUM, Ἰλλυρικον; ſom innefattade *Croatien*, *Dalmatien*, *Servien*, *Slavonien*, en del af *Öſterrike*, *Steyermark*, *Ungern* m. m., tros fått ſitt namn af *Cadmi* Son, *Illyricus*. Invånarne voro tappre röfvare till ſjös från *Adriatiſka vikens* öar, men odlade föga ſitt land. Dryckenſkap var deras hufvudlaſt. *Paulus* hade predikat Evangelium intill *Illyriens* gräns, Rom. 15: 19. Denne gräns var *Macedonien*.

JOPPE, Ἰοππη; urgammal ſtad i *Judeen*, nämnd redan i *Jonæ* tid; låg vid Medelhafvet; förſtördes förſt af *Judas Maccabæus*, emedan 200 Judar blifvit der ombragte. Den led anſenligt under Judiſka kriget och förſtördes omſider af *Titus*, ſom der låt nedſabla 1200 Judar. Araber upråttade ſtaden, men utdrefvos af *Godofrid*, Hertig af *Bouillon*. Derefter förſtördes *Jaffa* af *Saladin*, återſtäldes af Engelſka Konungen *Richard*, men återtogs af *Saracenerna*, ſom utdrefvos af K. *Fredric Barbaroſſa*. Stadens öfriga äldre öden beſkrifvas af *Doubdan*. Den hörer nu under Porten. I N. T. är ſtaden märkvärd deraf att *Tabitha* der upväcktes, Ap. G. 9: 36, och att *Petrus* der hade en ſyn, ſom tillkännagaf, Judars och Hedningars förening till ett gemenſamt Chriſteligt Samfund, Ap. G. 10: 9 f. Heter nu *Jaffa* har blott en öpen redd, men är dock, ſedan *Cæſarea* förſtördes, Judeens egenteliga ſjöſtad. År 1581 hade Jaffa enligt *Schweigger* endaſt 2 hus i hvilka en liten Garniſon låg. Han nödgades

des der taga nattqvarter under öppen himmel utan mat *k)*. År 1611 såg *Moquet* der endast tre torn och några få hus *l)*. År 1621 inqvarterade sig de resande i de toma hvalfven *m)*. Omkring 1630 var, enligt *Neischitz Joppe* aldeles öde. *Jaffa* var ännu 1666, enligt *Troilo*, aldeles förstördt, men blef omsider en måttelig by på en högd jämte hafvet. Man kan på en half timme gå från ena ändan af staden till den andra *n)*. Castellet, anlagdt af *Ludvig den Helige*, har förfallade, insunkna Canoner *o)*. De få husen bebos af Greker och Armenianer, som der hafva hvar sitt kloster, och af fattige Araber, som i *Van Egmonts* tid gingo nakne, så qvinnor, som män *p)*. I Latinska Conventet, som skall ligga der Garfvaren *Simon* bodt *q)*, emottagas Västerländske Pelegrimer, samt förtskaffas emot viss afgift till och från de Heliga orter *r)*. Europeer anlägga der Österländsk drägt *s)*. Ortens handel är betydlig; särdeles utföres såpa och bomull; risgryn införas från Egypten *t)*. Skeppen ankra en half mil från stranden *u)* på en botn, som, enligt *Schultz*, är besådd med förlorade Ankare. Stadens inkomst är, enligt *Pocock*, anslagen för *Kislar Aga*, Chefen för Sultans svarta Snöpingar

k) Reiseb. s. 283.
l) a. st. s. 407.
m) D. C. a. st. s. 368.
n) Schultz V. 64.
o) Hasselquist. 126.
p) Travels. I: 298.
q) Myller. 107. *Korte:* 292.
r) Mariti. 76.
s) Hasselquist. 126.
t) Busching V. 356.
u) Van Egmont. I. 296.

gar *v)*. Man viſar der de klippor, vid hvilka *Andromeda* ſkall blifvit ſmidd *x)*. Öfver ſtället der *Tabitha* upväcktes, äro, enligt *Monconys*, lämningar efter en Kyrka, ett ſkotthåll utom ſtaden, *y)*. De nyaſte Underrättelſer gifva Jaffa förmånligare utſeende. År 1797 hade ſtaden, enligt *Brownes*, en god ſtrandbrygga. De ojämna gatorne voro förſedde med trappſteg. Moraſen voro utdikade och luften ſund. Huſen voro vackre af ſten, och folkmängden ſteg till 6 a 7000 perſoner. Staden, ſom var omgifven af mur, hade tre kloſter, ett Catholſkt, ett Grekiſkt, ett Armenianſkt. År 1799, d. 3 Mars intogs Jaffa af Fransmännerne med ſtorm. Staden hade ſtarka torn och ſkantsverk, ſom ſprängdes vid återtåget från Acre. Stadens Köpmän beſkattades med 150,000 Livres. I hamnen lågo då 15 ſkepp. Det är märkligt, att en ſtad, ſom ſå mycket lidit under *Ali Beys* Krig med Porten, och, enligt *Binos*, år 1777 endaſt hade 1000 invånare, kunna i ſådan haſt upreſa ſig.

JORDAN, Ἰωρδάνης; Palæſtinas enda flod, har ſitt namn af två källor, *Jor* och *Dan*, hvilkas rännilar förena ſig icke långt från *Antilibanon* i en liten ſjö, *Phiala*. Vatnet går ſedan under jorden till *Paneas*, hvareſt *Jordan* egenteligen börjas. Förſtärkt af flera bäckar vidgar

v) Voy. III. 7. x) *Cotovic.* 136.
y) Voy. II. 6.

gar sig snart floden i en dal, och utgör ett träsk, *Samochonitis* (G. T. *Merom*) som, under torra årstiden, blott har 500 fots omkrets, men, under flödet, öfversvämmar nägden. *Jordan* löper sedan genom stenbundna trakter, under *Jacobs brygga*. Under vårflödet i April fann *Moquet* floden der hafva ganska stridt lopp *z*). Men i Maji var Jordan der endast 5 steg bred. Vatnet räckte ock då, såsom *Schveigger* berättar blott till hans knå. *a*). Sednare på Året kan floden der öfvervadas. Fordom plågade Araberne der gifva hvarje 'Pelegrim en kåppslång, till minne deraf, att han öfverfarit en så märkvärdig bro. Jordan fortsätter sedan sitt lopp och faller 1000 steg derifrån i *Gennesaret b*). Nedan om samma sjö har fordom varit en brygga, efter hvilken *Radzivil c*), *Roger d*) och *Myller e*) sett lämningar. År 1799 var denna brygga uplagad icke långt från *Tiberias*. Jordan var der så djup, att Arabiske Ryttare, som undan fransmännerna togo flykten, drunknade *f*); ehuru *Roger* berättar, att Jordan nedom Gennesarets sjö endast har 6 eller 7 fots djup. Sedan floden i flera krokar genomskurit en fruktbärande dåld, gör den vid *Jericho* ett knå, och förlorar sig omsider i *Döda Hafvet*, som icke har något kändt utlopp. I N. T. är *Jordan* i synnerhet märkvärd deraf, att *Johan-*

nes

z) a. st. s. 382.
a) Reiseb. s. 319.
b) *Cotovic.* 362
c) *Peregrin.* 104
d) *Terre.* S. 74.
e) *Peregrin.* 92.
f) *Bonapartes Expedition till Syrien.* s. 45 och 51.

nes der gjorde förberedelse till Messianiska Rikets utbredande, med bättrings predikan och dop *g)*; af de högtideliga intyg han der gaf åt *Jesu* person och högre kall, Joh. 1: 19 f. af de stora händelser, som der inträffade *h)*. Derjämte bör märkas, att περιχωρος Ἰορδανε, Math. 3: 5. är dalen emellan *Gennesaret* och *Jericho*, den floden genomskär; att περαν τε Ἰορδανε kan betyda flodens både Östra och Våstra sida. I Math. 4: 15, beteknas dermed den åt öster framskjutande kilen af öfra Galileen, och i famma Capitels 25 vers, *Peræens södra del.* Af Math. 19: 1, jämfördt med Marci 10: 1, ses, att *Jesus* gått en Våstlig våg från *Galileen* till *Jericho* jämte Jordan. *Maundrel* beråttar: att lämningar efter en Kyrka, skola utvisa rätta platsen der *Jesus* döptes. Han tillägger, att den 13 Mars, under flödestiden, vatnet icke fyllt rännan, utan stod 9 fot från högsta brädden *i)*. Samma brådd fann *Hasfelqvist* 9 fot högre än vatnytan. I April fann *Doubdan* floden djup och ganska strid; den hade dock icke öfverstigit sin brådd

g) Math. 3: 1. f. Luc. 3: 5 f. *Johannes yrkade en vandel, som vittnade om förädlade tänkesätt: att öfverflödet borde räcka hand åt torftigheten, Upbördsmannen icke öfverskrida Regeringens taxor, Soldaten ej sprida krigets elände till värnlösa, icke med pråssningar fördubbla betingade gärder, utan inrätta sina behof efter Statens aflöningssätt.* Se Luc. 3: 11, 13, 14.

h) Math. 3: 13 f. *ὡσει περιστεραν, med en Dufvas lena fart.*

i) Voy. f. 137.

brädd *k)*. Pelegrimernas Påſkreſa till *Jordan* beſkrifves omſtåndeligen af *Mariti l)*. Man fórer qvinkönet i korgar *m)*; månnerne deremot rida. Andakten, ſom förråttas vid Jordan, beſtår deruti, att måſſor låſas vid altaren, dem man förer med ſig, och i haſt upſåtter. Derjåmte drifves af de Öſterlåndſka Chriſtna mycken vidſkepelſe. Ehuru kallt vatnet år vid denna årstid, bada dock både Greker och Copter i Jordan. Grekinnorne afklåda ſig nakna och bada utan förſyn med mankönet *n)*. *Doubdan*, ſom dermed inſtåmmer, tillågger dock, det månge åtnöja ſig att två anſigte, hånder och fötter, ſamt att barnen jåmvål neddoppas. Coptiſke fruntimren bada deremot i ſina linntyg. De, ſom ej våga ſig ut i den ſtrida floden, lågga ſig på ſtranden, och låta ſig begjutas af månnerna. Man håmtar vatn i Bouteiller, och förvarar det ſåſom en helgedom. *Thevenot* ſkrifver, att ehuru *Jordans* vatn år grumligt, tager det likvål icke röta *o)*. Så beråttar ock Doubdan, att det vatn han i April håmtade grumligt och hemförde till Frankrike, höls flera år klart. *Radzivil* förſåkrar af egen erfarenhet, att ſå förhåller ſig *p)*. *Van Egmont* ſkrifver, att några Bouteiler deraf årligen ſåndes till Konungen af Pålen, ſåſom en dyrbar ſkånk *q)*, och

k) a. ſt. ſ. 298. Om Jordans bredd vid Jericho låſas de flåſte Reſandes Upgifter uti Commin. *P. Wallinders* åfvan åberopade Gradual Diſputation.

l) Reſa. ſ. 101. *m)* *Van Egmont* I. 327.

n) *Della Valle*. ſ. 152. *o)* *Voy*. L. 2. c. 41.

p) *Per*. ſ. 104. *q)* *Trav*. I. 327.

och *Myller*, att, i de flaskor han håmtade, vatnet i långden alt mer klarnade, och omsider antog lukt af Rosenvaten *r)*. Så skrifver ock *Troilo*, att ehuru vatnet år grumligt, har det likvål god smak och luktar såsom Rosenvatn. Protestanterne hafva deremot icke få hög tanka derom. *Schultz* fann vatnet godt, men icke förträffligt *s)*. *Van Egmont* försåkrar, att det ej år båttre ån vanligt åvatn, och *Hasselqvist*, att det på långt når ej upnår Nilens godhet *t)*. Vid Jordan såg *Van Egmont* mycket rör. Strånderne åro ock omgifvne med tråd, af hvilka man, enligt *Doubdan*, skår kåppar, flere Kammellaster, och bortför såsom helgedomar. Sjelfva gyttjan njuter samma heder *u)*. Under sommaren kan Jordan på några ftållen öfrervadas *v)*. Hela Jordans lopp med alla des krokar beråknas af *Adrichonius* till 150 Tyska mil, men af *Doubdan* i råt linea till hålften mindre. Från Gennesaret till Döda hafvet beråknar *Wilhelm Tyrius* alla krokar till 25 Tyska mil. Vid inloppet i Döda hafvet ses, på en hel timmes våg, Jordans vatn af sårskild fårg.

ISKARIOT, Ἰσκαριώτης; *Judæ* namn, synes tillkånnagifva orten, från hvilken han herstammade.

ISRA-

r) *Per.* s. 194.
s) *Leit.* V. 90.
t) *Resa.* s. 138.
u) *Thevenot* och *Myller.*
v) *Roger.* s. 138.

ISRAELS LAND, Γη Ἰσραηλ; dermed förstås hela *Palæstina*, Math. 2: 20. *Joseph* kom till *Israels land*, d. å. *grånsen af Palæstina.*

ITALIEN, Ἰταλια; var först en liten landsträcka af *Italien*, styrd af en Konung *Italus*, men innefattade sedan alt, som låg S. om *Alperna.* Den σπειρα Ἰταλικη, vid hvilken *Cornelius* var Capitain, Ap. G. 10: 1, anses med skål för den *Italienska Legionen*, om hvilken *Tacitus* skrifver. Den låg i *Orienten*, och en del hade vakthållningen i *Cæsarea.* I sitt bref till de Hebreer, hälsar *Paulus* från *Italienare*, Ebr. 13: 24. Italien nämnes för öfrigt Ap. G. 18. 2. 27: 1, 6.

ITUREEN, Ἰτȣραια; så kalladt af *Ismaels* Son *Jethur*, kan tilll sina grånsor ej beståmmas. Det *Itureen*, öfver hvilket *Philippus* var *Tetrarch*, Luc. 3: 1, såttes vanligt NO. om *Gennesaret*, men gick helt vist långre åt S., och intog måst halfva *Manassis* lott, eller hela det *Norra Pereen.* Landet eröfrades från Hedningarna af *Aristobulus*, och gafs af *Augustus* till *Herodes*, emot årlig skatt af frivilliga skånker. De gamle *Itureer* voro starke bågskyttar. *Josephus* skrifver, att de hvarken hade ståder eller åker bruk, utan lefde i bergkulor, såsom oskåliga kreatur.

JUDEEN, Ἰȣδαια; egenteligen blott *Judas* och *Benjamins* lott, som förblef unnder Konungar-

garna af *Davids* hus, var en måttelig landstråcka emelan Medelhafvet åt V., *Samarien* åt N., *Jordan* och *Döda hafvet* åt Ö., samt *Idumeens* berg åt S. Men då *Herodes* kallas Konung öfver *Judeen*, förstås nästan hela *Palæstina*, som föll under hans styrelse genom den ynnest han, med sitt låga smicker, köpt af *Antonius* och *Augustus*. Enligt *Herodis* från Rom bekräftade Testamente, delades detta *Judeen* emellan hans tre Söner. *Archelaus* erhöll det egenteliga *Judeen* med *Samarien*, och *Idumeen*: *Antipas öfra* och *nedra Galileen* samt *Peræen*; *Philippus Itureen* (*Auranitis*) *Trachonitis*, *Paneas* och *Bataneen* (*Basan*). *Archelai* Tetrarchie kallas och *Judeen*, Math. 2: 26, och *Roms* Ståthållare, som, efter *Archelai* fall, styrde samma lott, kallas *Judeens Höfdingar*, Luc. 3: 1. Då Frälsaren förmanar dem, som *äro i Judeen*, *att fly på bergen*, Math. 24: 16, beteknas dermed *Judeens slättbygd*, hvilkens invånare, undan Romerska hären, borde söka sin räddning på *Södra Judeens berg* i öknarna S. *Saba* och S. *Johan*. De κατοικουντες Ἰουδαιαν, som omtalas Ap. G. 2: 9, synes varit Proselyter af flera språk, som nedsatt sig i Judeen, efter des vidsträktaste bemärkelse, så att *Itureen* och *Bataneen* tillika innebegripas. *Judeen* stöter då till *Mesopotamien*, och Luce upräkning blir Geographisk, äfven utan ändring af Läsarten, som befästes af alla goda Codices.

KEDRON, Κεδρων; en regnbäck, som vårtiden frambröt genom *Josaphats dal* och öknen S. *Saba* till

till Döda Hafvet. Tros hafva ſitt namn af Ebr. קדר *ſvart.* Dit leddes offerblod och orenlighet genom en underjordiſk Canal. Båcken förekommer Joh. 18: 1, der låsarten: *των* bör åndras till *τȣ Κεδρων.* — Når man genom *Bethlehems portar* reſer till S. *Saba kloſter*, far man öfver *Kedron x)* på en ſtenbro, underſtödd af bågar *y).* Denna bro år dock, ſtörſta delen af året, umbårlig, ty båcken, ſom vål år djup, har dock blott få fots bredd, och vatn endaſt efter regnfall *z).* Dermed inſtåmmer *Doubdan a).* Under ſjelfva regntiden kan man vada öfver *Kedron b). Roger* ſkrifver, att *Kedron* år 6 månader torr och, enligt *Myller*, år han få mäſt hela året *c).* I April och Maji funno *Maundrel*, *Korte* och *Van Egmont* der ingen droppa vatn; Ån mindre D. C. i September *d)*; men om vintren går det upp till grundmuren af *S. Sabas* kloſter *e).*

LAODICEA, *Λαοδικεια*; hufvudſtaden i *Phrygia Pacatiana*, ſannolikt på grånſen emellan *Phrygien*, *Lydien* och *Carien*, S. om *Mæander*, jemte floden *Lycus.* Den anlades af *Antiochus*, *Stratonices* Son, på ett ſtålle, der ſtaden *Dioſpolis* ſtått, och kallades efter hans Gemål *Laodice*, men

x) *Mariti.* 173.
y) *Roger.* 98. *Troilo* nåmner två. a. ſt. ſ. 248.
z) *Pocock.* III. 59.
a) a. ſt. ſ. 251. Jfr. *Rel. du Voy. de la Terre S.* ſ. 107.
b) *Della Valle.*
c) *Per.* 134.
d) a. ſt. ſ. 407.
e) *Mariti.* 175.

men skiljes från andra städer af samma namn med tillägg: *ad Lycum;* var länge en ringa ort, men upreste sig till anseende vid *Cæsars* tid. Någdens fruktbarhet, och ett slags får, hvilkas svarta glänsande ull var ganska högt aktad, bidrogo äfven till invånarnas välmåga. Men *Laodicea* led mycket af jordbäfningar, särdeles år 66, och föll omsider i grus, sedan staden af de Romerske Kejsarnes frikostighet ej mera understöddes. Omkring år 1097 eröfrades *Laodicea* af Turkarna, men återtogs af *Alexis;* förstördes år 1120 af Turkarna, men återvanns och befästades af *Johan Comnenus.* År 1161 ödelades staden ånyo af Turkarne, som nedsablade en del af invånarne, samt bortförde de öfriga tillika med stadens Biskop i slafveri. År 1190 blef *Fridric Barbarossa,* på sitt korståg, så vänligt emottagen i *Laodicea,* att han på knä gjorde bön till Gud för invånarnes väl. År 1196 undergick hela någden af Turkarne, den rysligaste ödeläggelse. År 1255, då Tatarerne öfversvämmade Turkiska länderna, skänkte Sultan *Laodicea* åt Västerländska Kejsarne; men staden återkom snart under Turkiskt välde. Christendomen infördes i *Laodicea* före *Pauli* första fångenskap i *Rom,* dock icke af Apostelen sjelf, Col. 2: 1. Af Col. 4: 16 ses, att Apostelen skrifvit ett bref till de Christna i *Laodicea,* det Colossensiska Församlingen borde låta afhämta, och hos sig upläsa *f).* För

f) Strödde Försök öfver N. T. I Flocken.

Församlingens Lärare i *Laodicea*, får och en svår förebråelse, Upp. B. 3: 15 f. *g)*. *Laodicäa* kallas af *Spon* en aldeles *förstörd stad h)*. Stadens qvarlefvor, som vidlöftigt beskrifvas af *Smith*, *Pocock i)* och *Chandler k)*, kallas af Turkarna *Eski Hissar* (gamla Skantsen). Bland dem räknas i synnerhet en till *Titi* ära, upförd *Amphitheater*, som kunnat emottaga 30,000 personer; en stor qvarlefva af fordna Rådhuset, med sina valfbågar; utom flere dyrbare marmor bygnader, som nu ligga i grus. *Chandler* såg der ingen enda lefvande varelse, utom en råf, som framtittade öfver en grushög. *Lucas* skrifver, att ruinerne synas vitna, det staden blifvit förstörd af jordbäfning *l)*.

LASÆA, Λασαια, stad på Creta; dess läge okändt, Ap. G. 27: 8.

LIB-

g) Läraren bestraffas för sin *ljumhet*, v. 16. sin *egenkärlek*, sitt *högmod* och sin *okunnighet*. v. 17. Med *Guld*, renadt i eld v. 18, förstås sanna kunskaper. Bilden hämtad af det guld, som af *Pactols*-floden fördes blandadt med stoft, det digelen frånskilde. Med *hvita kläder* åsyftas *hjertats oskuld*, och med κολλεριον, en af blyerts, mandelolja och ambra sammansatt smörjelse, betecknas här *andelig Vishet*. Denna smörjelse påstrykes med en kafvel, svärtar ögonläcket och tros styrka Synen. *Russels Hist. Nat. of Aleppo*. I. 108. *Arabernas Seder*. s. 147.

h) a. st. s. 71. *i) Voy.* V. 132.

k) Travels in Asia Minor. s. 224. f.

l) a. st. s. 213.

LIBERTINER, Διβεǫτινοι; i Ap. G. 6: 9, omtalas *Libertinernas*, *Cyreneernas* och *Alexandrinernas* Synagoga. Allmånnaste tanken år, att *Libertiner* antingen varit Judar, som, under krigen blifvit fångna, och af Romare frigifne, (*Liberti-Libertini*) eller ock Romerske slafvar, som återfått sin frihet, och gådt öfver till Judiska Religionen. Med *Libertini* beteknades dock, enligt *Svetonius*, endast barn af frigjorda: *Liberti.* Till bevis af det senare anföres utur *Tacitus*, att 4000 frigjorde (*Libertini*), som funnos smittade af Judendomens vidskepelse, blifvit öfverförde till *Sardinien.* Dervid bör mårkas, att den af *Tacitus* anförde håndelsen år vida yngre ån *Libertinernas* tvist med *Stephanus*, Ap. G. 6. och att hvad *Tacitus* kallar *Judisk vidskepelse*, helt vist angår Christna Låran, hvilken desse frigjorde antagit, och Roms styrande altid förblandade med Judiska Religonen. Desse *Libertiner* kunna således icke påsyftas af *Lucas.* Ej heller år sannolikt, att de i Jerusalem haft någon Synagoga; aldraminst hafva de kunnat råka i strid med en Christendomens förfvarare. Då det heter hos *Lucas*, att Synagogan tillhörde *Libertinerne*, samt invånarne af *Cyrene*, *Alexandria*, *Cilicien* (Caramannien) och *Asien*, (d. å. trackten omkring *Ephesus*) år klart, att *Libertiner* snarare bordt håmta sitt namn från någon ort, ån från tillfålligheten af en skånkt frihet. Sannolikt tillhörde Synagogan de Judar, som betjente sig af *Alexandrinska Tolkningen*, dels från Africa, dels från norra Asien,

och afhörde ſina *Sabbaths-paraſcher* på Grekiſka. Då nu derjämte *Libertiner* nämnas tillika med med Judar från *Cyrene* och *Alexandria*, kunna de med ſkäl tagas för Judar från *Libyen;* icke ſå, att man efter ſomligas förmodan, läſer *Libyſtini*, hvilket icke låter ſig ſtyrka af handſkrifter, utan ſå, att man med Superintendenten *Moldenhaver* herleder dem från en på *Libyens* kuſt belägen, nu aldeles förſtörd ſtad, *Libertine.*]

LIBYEN, Λιβυα; ſå kalladt, antingen efter *Jupiters* Sondotter, *Libya*, eller efter en Mauritaniſk inkråktare, *Libes*, var ett ganſka obeſtämdt land. Man innefattade under detta namn hela landſtråckan från Egypten till våſtra Oceanen, och från Æthiopien till Medelhafvet. Inre Libyen utgjorde öknen *(Saarah)*, *Nigritien* och *Guinea;* det yttre deremot *Biledulgerid* och *Barbariet*. Med tiden inſkränktes bemärkelſen ännu mera, ſå att *Lybien* blott beteknade kuſten vid Medelhafvet, eller *Mamaricum*, *Cyrene* och öknen *Barca*. Omſider gafs detta namn endaſt åt den delen af *Barca*, ſom öſterut gränſar till *Egypten*, och åt våſter till *Cyrene*. I denna bemärkelſe förekommer *Libyen*, Ap. G. 2: 10, med tillägg: Κατα κυρηνην. *Herodotus* beråttar, att då man icke kunde förena ſig om gränſen emellan Egypten och Libyen, gaf *Jupiter Ammons* Orakel det utſlag, att till Egypten ſkulle höra alt, ſom öferſvämmades af Nilen.

LI-

LIMEN KALOS, *Skönhamn;* på *Creta* eller *Candia.* Förekommer Ap. G. 27: 9. *Paulus* ville vintra der, men blef icke åtlydd. Hamnen låg ej långt från *Lasea,* och är aldeles okånd i nyare Jordbeskrifningen.

LITHOSTROTOS, Λιθοςρωτος; namnet tillkännagifver en, efter Österländska sättet med stenar klädd plats, och förekommer Joh. 19: 13, der *Pilatus* säges hafva fört *Jesum* utur *Prætorium* och satt sig på sin domstol, som var ställd på en plats, Λιθοςρωτος hvilken i den då brukeliga Aramæiska dialecten af sin uphöjning eller ock af stenarnas glans kallades: *Gabbatha.* Redan i de äldre tider hörde till Österländningarnas smak och pragt, att belägga sina gårdstomter, hallar och andra rum, med polerade marmorstenar af åtskillig färg, hvilka utgjorde rutor, eller ett slags gröfre Mosaik. *Svetonius* berättar, att *Julius Cæsar* förde ett sådant golf med sig i fält. Det upsattes vid sina omständigheter, och Fältherren satte sin stol på detta golf, når han afgjorde förekommande tvister. Man har således funnit sannolikt, att *Pilatus* varit försedd med en sådan grundval för sin domstol (βημα). Hvar denna plats i Jerusalem legat år mycket tvistigt. Prof. *Faber,* som med mycken lärdom och skarpsinnighet skrifvit om *Lithostrotos,* är af den tanke, att dermed förstås den af *Josephus* anförde *Xystus*, hvilken låg framför Tempelberget *m).* Denna mening har för sig ganska

m) Arch. d. Hebreer. I. 310. f.

ſka gällande ſkäl. Viſt är åtminſtone, att *Lithoſtrotos* icke låg innom *Prætorium*; men den kunde ock varit någon utbygnad eller *Balcon*, på hvilken *Pilatus*, efter Romerſka plägſeden, under öpen himmel afdömde de tviſter, ſom till honom hänſkötos. Vid *Prætorium* bör märkas, att dermed icke endaſt förſtås *Ståthållarens Reſidence*, utan ock den delen deraf, hvareſt vakten viſtades, eller hvad vi kalle *Corps de Garde*.

LYCAONIEN, Λυκαονια; ett litet flackt landſkap i mindre Aſien, emellan *Phrygien*, *Pamphylien*, *Piſidien* och *Cappadocien*, ſå kalladt efter en viſs *Lycaon*. Deſs förſte invånare tros varit en Asſyriſk Coloni, ſom, äfven ſedan Grekerne nedſatte ſig i Aſien, bibehållit ſitt ſpråk jämte Grekiſkan. På detta egna tungomål ſynes *Lucas* ſyfta, då han. Ap. G. 14: 11, anför en utlåtelſe, den *Lyſtras* invånare uttalat: Λυκαονιςι. Perſiſke Monarkerna ägde *Lycaonien*, då det eröfrades af *Alexander den Store*. Landet deltog ſedan i Norra Aſiens vålfningar; kom förſt under *Seleuciderna*, derpå under *Rom*, vidare under öſtra Kejſaredömet, ſamt äges nu af Turkarna, och räknas under Provincen *Anadoli*. Deſs förnämſta ſtäder voro *Lyſtra* och *Derbe*, Ap. G. 14: 6. *Paulus* begaf ſig dit, då han förföljdes uti *Iconium*. Detta *Lycaoniens* invånare böra ej förblandas med en Grekiſk utflyttning, ſom ock kallades *Lycaonier*, men ſedan *Oenotrier*, efter *Lycaon den Andres* Son, *Oenotrius*.

LYCI-

LYCIEN, Λυκια; en landſträcka i mindre Aſien, ſom på landſidan omgifves af *Carien* åt NV., af *Phrygien* åt N. och af *Pamphylien* åt NO.; men på de öfriga ſidor grånſar till Archipelagen, ej långt från *Rhodus;* var fordom en mägtig Republik, hade 33 ſtåder, och ſtyrdes efter viſa lagar. *Lycierne*, kånde för goda ſeder, idkade icke ſjöröfveri, men gjorde ſin handelsflagga aktad. Romarne inkråktade *Lycien*, och ſkånkte folket ſin frihet; frågor om krig och frid undantagna *n)*. I *Lyciens* ſtad *Myra*, gick *Paulus* om bord, Ap. G. 27: 5.

LYDDA, Λυδδα *o)*; ſtad eller by 4 mil NV. eller ſåſom *Joſephus* ſkrifver, 50 ſtadier från *Jeruſalem*, och en half N. om *Ramla p)*, hörde till *Samarien*, men lades, i Maccabeernas tid, under *Judeen*, och år i N. T. kåndt af *Petri* undervårk på *Æneas*, Ap. G. 9: 33, heter nu *Loddo*, och år, enligt *Pocock*, en ringa ort. Ruinerne vitna dock, att der ſtått en anſenlig ſtad *q)*. År 1666 var Lydda blott en elåndig by med få hus. Kyrkorne vore förfallne, dock bodde der några Grekiſka Pråſter, ſom förråttade Gudstjenſten *r)*. *Juſtinianus* bygde der en Kyrka, helgad åt S. *Göran*. *Schveigger* omtalar ett *Hadlid*, emellan Cæſarea och Acre, hvilket hanoråt anſer för Lyd-

n) *Savarys Bref om Grekland*. ſ. 27. f.
o) *Reland*. D. P. II. 877.
p) *Roger*. 81. *q)* *Voy*. III. 11,
r) *Troilo*. a. ſt. ſ. 86.

Lydda. *Breitenback* kallar stället *Lidia;* men namnet skrifves orätt *Seyde s).* I *Rogers* tid voro Grekerne ensamne ägare af detta Tempel, som nu mera är deladt emellan dem och Mahometanerna, så att de förre fira sin Gudstjenst i den ena, och de sednare sin, i den andra hälften. Utom denna Kyrka fann *Van Egmont* alt förstördt i *Lydda t)*: I början af detta århundrade hade Franciscanerne der ett Kloster. Der uppehöllo sig ock några Franske Köpmän, som inhandlade bomull och såpa *u).* Stadens skatt användes dels på *Mecca-Caravanen*, dels på ett Hospital i *Jerusalem.* Mahometanerne hafva en sägn, att *Jesus* der skall dräpa *Antichrist.* I *Bonapartes* Expedition till Syrien omtalas en stor by Ledda *v)* som kan vara *Lydda.*

LYSTRA, Λυςρα; stad i *Lycaonien.* Besöktes af *Paulus* och *Barnabas*, Ap. G. 14: 6. Genom Guds allmagt återställdes der en född krympling. *Paulus* befallte honom upresa sig. Han lydde och vardt återställd. Folket, såsom Hedningar, vant att höra Gudars besök omtalas, ropade af förundran på sitt språk (Λυκαονιςι se Lycaonien): *Gudar äro till oss nedstigne i menniskors skepnad. Barnabas*, såsom äldre, ansågs vara *Jupiter* (Διος) och *Paulus*, såsom Talare, togs för *Mercurius* (Ἑρμης). Prästen vid ett utan för

s) *Rel. du Voy. de la Terre S.* s. 64.
t) *Trav.* 304. u) *Laloir* hos *Busching.*
v) s. 26.

för staden beläget Tempel, der *Jupiters* bild dyrkades, skyndade med krönta oxar (*ταυροι και στεμματα*) till huset, hvarest *Paulus* och *Barnabas* vistades. Menigheten ville offra åt sina höga gäster, och hindrades derifrån med möda. Sedan *Paulus* och *Barnabas* sönderrifvit en flik af sina mantlar, till bevis af sin afsky för denna dyrkan, sade de: *Vi äre blott menniskor, äfven som I, underkastade alt, hvad en lidande menskl ighet drabba kan* (*ὁμοιοπαθεις*). *Långt ifrån att här söka en dyrkan, som tillhör det Högsta Väsendet, förkunne vi eder en Lära, hvilkens föremål är att föra Eder från afguderiets villor till kännedom af den evige Guden, himmelens, jordens, hafvets och alla varelsers Alsmägtige Skapare. Hittills har hans kännedom varit förvarad åt ett enda folk; likväl, och ehuru han tillåtit Hedningarna fortfara i sin vantro, har han åtminstone med välgerningar ådagalagt sin varelse,* (*ἐκ ἀναμαρτυρον ἀφηκεν ἑαυτον*), *i det han låtit sin himmel, på bestämda tider, gifva arla- och serla-regn, och dermed beredt eder rika skördar af åkrar ach vinberg* (*τροφη και ἐυφροσυνη*). På några främmande Judars anstiftan, gingo snart *Lystras* invånare till en annan ytterlighet. i det de. sannolikt föranlätne af Apostelens predikan mot *Jupiters* dyrkan, öfverföllo honom med stenar. Apostelen bars liflös utur staden. Ortens Christne satte sig sörjande omkring hans kropp, som småningom återkom till sansning. På denna händelse syftar *Paulus* 2 Tim. 3: 11. *Timo-*

motheus var född i Lystra, och således borde denna erinran falla honom särdeles vigtig, såsom rörande en känd sak.

MACEDONIEN, Μακεδονια; ett ryktbart rike i *Europa*, gränsade åt N. till *Thracien*, åt Ö. till *Archipel*, åt S. till *Grekland*, åt V. till *Epirus*. Dess gränsor hafva varit olika från grundläggarens *Carani* tid, till dess *Philippus Macedo* utvidgade dem med eröfring af *Thessalien* och en del af *Thracien*. *Carani* afkomma styrde riket till *Alexander den Stores* död. Invånarne voro stridbare, men föga kände, förrän de, under *Philippus*, segrade öfver sina grannar, och, under hans Son, förde sina oemotståndliga vapn till *Gangens* stränder. Den *Macedoniska Phalanx* gaf sin tids tactik en ny våndning. *Perseus*, Macedoniens fyrationde och siste Monark, nödgades omsider gifva vika för det alt upslukande Rom. Landet tillhörer nu Turkarna. I Apostlarnas tid var *Macedonien* deladt i tvånne Provincer, af hvilka den Nordliga kallades *Proconsularis*, emedan den styrdes af *Viri Consulares*, som tillsattes af Romerska Rådet, och utöfvade en *Consuls* magt; men den södliga, *Cæsarea*, emedan dess Styresman eller Procurator förordnades omedelbart af Kejsarne. De Macedoniens städer, som i N. T. förekomma, äro *Philippis*, *Apollonia*, *Amphipolis*, *Berrhoea* och *Thessalonica*. Apostelen *Paulus* grundlade der Christna Församlingar, och berömmer

på

på flera ſtällen Macedonernas tro, vandel och frikoſtighet; men af landets Judar led han ſvåra förföljelſer. Om *Pauli* Reſor i *Macedonien* bör märkas, att Apoſtelen förſt, genom en högre tillſkyndelſe, lämnade Aſien, och gick öfver till *Macedonien*, Ap. G. 16: 9 f. Han for då genom *Philippis* och flere landets ſtäder till *Corinthus*, Ap. G. 16 och 17 Cap. Sedan han derifrån ſeglat till Jeruſalem, genomvandrat öfra Aſien, och en tid uppehållit ſig i *Epheſus*, ernade han ſig å nyo till *Corinthus*, ſjöledes från *Troas*, men ändrade ſitt beſlut, emedan han icke erhöll tillfridsſtällande tidningar, och tog å nyo koſan genom *Macedonien* till *Hellas* eller *Attica*. Der förnam han, att förſåt af Judarne i *Corinthus* lades för hans lif; vände ſåledes tillbaka genom *Macedonien* öfver *Philippis* till *Troas*. Då han företog denna ſiſta reſa, tillſade han *Timotheus*, ſom ſjöledes gick förut till *Troas*, Ap. G. 20, att ſtadna i *Epheſus*. Utom denna anmärkning kan 1 Tim. 1: 3, icke förſtås. Efter all ſannolikhet beſökte Apoſtelen *Macedonien* efter ſin frigifvelſe i Rom. Se *Troas*.

MADJAM, Μαδιαμ, eller *Madjan*; i Ap. G. 7: 29 ſäges, att *Moſes från Egypten flydde till landet Madjam*. Det är oneklig, att en trakt vid floden *Arnon*, Ö. om *Döda Hafvet*, haft detta namn; men deruti felar Prof. *Schleusner* helt viſt, då han påſtår, att *Moſis* Svärfader, *Jethro*, bodt ſå långt åt öſter, och att *Moſes* der vallat

vallat hans får. Det *Madjam*, fom hår bör påtånkas, låg vid *Röda Hafvet* omkring nu varande *Tor*, der en udde framfkjuter, fom delar *Röda Hafvets* norra Vik från *Bahar el Kaba*. Detta år tydeligt af 2 Mof. B. 3: 1. Då *Mofe* dref fin Svårfaders hjordar långre inn åt öknen, (det år öfterut), kom han till *Horeb* eller *Sinai*. Detta hade ej kunnat fke, om *Madjan* legat öfter om nåmnde berg. Af 2 Mof B. 18: 5 fes ock, att *Jethro* infann fig hos *Mofe*, ftrax efter Ifraëliternas ankomft till *Sinai*. Till någden af *Arnon* hade förmodeligen ryktet om tåget utur Egypten icke kunnat få haftigt utbreda fig.

MAGDALA, Μαγδαλα *x)*; en föga kånd ort, fannolikt få kallad af ett, till defs fåkerhet, anlagdt torn eller fkantsverk (מגדול). Når *Jefus*, på våftra fidan om *Gennefaret*, fpifat 4000 mån, for han öfver till *Magdala*, och tog derpå kofan till *Cæfarea Philippi*, fom låg vid fjöns Nordöftra ånda, Math. 15: 39. 16: 13. *Magdala* låg fåledes öfter om *Gennefaret*; och icke, fåfom hos Prof. *Schleusner* låfes: *ad littus occidentale. y)*.. Till fkilnad från andra orter af famma namn, kallades denna ort: *Magdala Gadaræ*, och var fannolikt en befåftad plats i landfkapet *Dal-*

x) *Reland*. II. 883.

y) Det *Magdala*, fom låg V. om *Ginnefaret*, och från hvilket *Maria Magdalena* tros varit, (*Schultze* V. 205) år en annan ort. *Roger* T. S. f. 64. *Monconnys*. II. 58.

Dalmanutha. *Cotovic* omtalar ett *Magdala* ôfter om *Gennesaret*, midt emot *Bethsaida* z).

MEDER, Μεδοι; det gamla *Medien* hade undergått så många förändringar, att dess grånsor ej kunna beståmmas. Det utgjorde ett mågtigt rike, som åt norr ftôtte till *Caspiska Sjôn*, åt V. till *Armenien*, åt S. till *Babylonien*, åt SO. till *Norra Persien*; innefattade således Provincerna *Schirvan* och *Gilan* jåmte en trakt af *Turcomannernas* land emellan *Curdistans* berg och *Jerai Agemi*. *Arbaces* gjorde Mediska Riket sjelfståndigt, och fritt från Assyriska ôfverväldet. Hans efterträdare styrde med mycken framgång, till dess *Cyrus* fôrenade *Medien* med *Persiska Monarkien*. Invånarne voro stridbare, och sina Konungar hôgst tillgifne. Månggiftet gjorde dem talrika. — Bland dem, som bivistade Pingesthôgtiden, voro ock *Meder*, Ap. G. 2: 9. Landet år en af nuvarande Persiens fruktbaraste Provincer a).

MELITA, Μελιτη; nuvarande *Maltha*, ô i Medelhafvet; kånd i N. T. af *Pauli* skeppsbrott och vistande derstådes. Se *Adrias*. Fornsågnen instämmer ock enhålligt deruti, att Apostelen strandat fôr *Maltha*. Ôns invånare, som talade en Africansk dialect (βαρβαροι), emottogo den fôrolyckade besåttningen med all månniskokårlek, Ap. G. 28: 2 f. Långe har Malthesiska Språket varit

z) Itin. s. 359.
a) *Sauveboeufs* Reise. s. 116.

varit ansedt såsom en blandning af Arabiska och Italienska. Men en Lård Malthesare har i sin Malthesiska Ordbok, utgifven i Rom 1796, bevisat, att Språket är urgammalt och i rikedom tåflar med de flåsta Europeiska. Författaren heter *Antonio Vasalli* och har med denna upptäckt hedrat sitt namn *b)*. Öboerne uptände eld för det *fortfarande* regnet (ἐφεςωτα); men då *Paulus* skulle på brasan lägga en risknippa, den han samlat, framdrefs en högst giftig Orm (ἐχιδνα), upvärmd af lågorna (ἐκ θερμης), och slingrade sig om Apostelens Arm (καθηψε). Öboerne trodde sig snart böra få se en *Nemesis* utkräfva den rättvisa, vågen icke utöfvat; men Apostelen afskakade, oskadd, ormen i elden. De föllo då på en annan ytterlighet (μεταβαλλομενοι), och höllo honom för en Gud. Romerske Ståthållaren *Publius* försörjde det olyckliga Sällskapet i tre dagar, och hade den hugnad, att, genom Guds Allmagt, se sin fader återställd från en af de farsoter, som rasa på Medelhafvets öar och trotsa alla medel, sedan de öfvergått till Rödsot (πυρετος και δυσεντερια). Samma välsignelse åtföljde Apostelens böner öfver flera öns sjuka; hvaraf folket bevektes, att, vid afresan, förese honom och hans sällskap med lifsmedel (τα προς την χρειαν). Utom detta biträde hade räddningen knapt varit en välgerning, ty det Alexandrinska Skeppet, som emottog dem, och på hvars Akterspegel man såg bilden af *Castor* och *Pollux*

(Διο-

b) *Sonninis* Reise. I Th. s. 44.

(Διοσκȣροι), hade annars måst efter sig lemna de resande, emedan sådane Skepp vanligt endast förse sig med det, som fordras för egna besättningar. Då de, som lidit Skeppsbrott, utgjorde 270 personer, Ap. G. 27: 37, hvilka vist icke kunnat rymmas på Alexandrinska fartyget, är klart, att *Lucas*, med: ἡμᾶς, förstår sig, *Paulus* och Romerska vakten. Om *Maltha*, som för det närvarande åges af Engelsmannen, och dermed uphört att vara Maltheser-Ordens stamhåll, kunna Svenske Läsare hämta utförlig underrättelse i *Brydones Bref om Sicilien och Maltha*, samt i *Niebuhrs* resa genom *Levanten c)*. Det enda, som här bör tilläggas, är, att fast nu mera på *Maltha* inga ormar finnas, likväl ingen misstanka äger rum emot *Lucæ* berättelse, ty ön består af en kalkklippa, på hvilken ej den ringaste fläck finnes oupodlad. Vid denna sednare tiders odling hafva ormar, så der, som på några Västindiska öar, blifvit aldeles utrotade, då dem ingen ort lämnats öfrig till gömställe. Hvad invånarne berätta, att giftiga ormar, som ditföras, icke kunna der lefva, är en dikt *d)*. Malthas så kallade Ormtungor, hvilke finnas i de mjuka bergen, äro ej annat än förstenade tänder af fiskar.

MESOPOTAMIEN, Μεσοποταμια; detta nyare Grekiska namn betecknar ett land, inneslutet af floder. Desse floder äro *Euphrat* och *Tiger*. *Me-*

c) Sid. 2. f. Äfven i *Sonninis* Resa.
d) *Anon. Reise nach Sicilien m. m.* f. 15.

Mesopotamien grånsar åt Norr till *Armeniens* berg, och omgifves sedan till öster af *Tiger*, och till väster af *Euphrat*, hvilke bågge floder förena sig nedanom *Bagdad*, eller, såsom *Sauveboeuf* skrifver, 20 timmar åfvanför Bassora *e)*, der namnet *Tiger* uphörer; men *Euphrat* fortfar att föra bågges vatn, som vid *Bassora* faller i *Persiska viken*. Då Prof. *Schleusner* låter *Mesopotamien* sträcka sig ända ned till denna vik, strider sådant både med namnets bemärkelse och *Ptolomæi* upgift. Fast mer vidtager *Öde Arabien*, der *Euphrat* gifver en Södlig gräns åt *Mesopotamien*. — Bland dem, som bevistade Pingsthögtiden, voro *Mesopotamer*, Ap. G. 2: 9. I Ap. G. 7: 2 f. säger *Stephanus*, att Gud uppenbarade sig för *Abraham uti Mesopotamien*, *förrän han nedsatte sig i Charran*, *och befallte honom lämna sin fädernes-bygd Chaldæen*. Detta är något svårt att förena med *Mosis* berättelse om samma utvandring; ty, enligt 1 Mos. B. 11: 31 f. for *Thara* med sina barn från *Chaldeen* till *Charran*, och afled der, åfven som befallningen till *Abraham* skedde i *Charran*, 1 Mos. B. 12: 1. Detta hjelper man dermed, att på sistnämnde stålle, enligt språkets art, plusquamperfectum sättes för perfectum. Sammanhanget tyckes dock vara följande: *Moses* omtalar icke den befallning *Abraham* fick i *Chaldeen*; men *Philo* anför den, och honom följer *Stephanus* Ap. G. 7: 2, 3. När *Thara* afled i *Charran*, synes, som skulle *Abraham* tänkt återresa till *Chaldeen*,

e) Reisen, s. 161.

deen, men han fick då ny befallning, hvilken hos *Moses* förekommer 1 Mos. 12: 1, och af *Stephanus*, i v. 4, uttryckes med: μετωκησεν. Det fordna *Mesopotamien* utgör nu varande Turkiska Provincen *Diar-bekir*, och styres af Paschan i *Bagdad*. Den består till största delen af goda betesfält, men är, då det odlas, rikt på Spannemål, Olja, Vin och Frugter *f)*. Landet, med dess förnämsta städer, *Mosul*, *Merdin*, *Orfa*, *Diar-bekir* och *Bir*, beskrifvas af *Niebuhr g)* och *Sauveboeuf h)*.

MILETUS, Μιλητος; stor och rik Handelsstad i *Carien*, icke långt från floden *Mæanders* utlopp, hade fyra hamnar; anlagd, såsom det tros, af en Colonie från *Creta*; men orten beboddes förut af Leleger *i)*. De gamle *Milesier* voro ett tappert folk, och förde ett långt krig med *Lydiens* Konungar. Efter erhållen frid, lade de sig på sjöfart och handel, blefvo mägtige och utsände flera Nybyggen, *Thales* och *Pittacus* voro *Milesier*. Staden nämnes Ap. G. 20: 15, då *Paulus* der höll sitt afskedstal till *Ephesi* äldsta, och 2 Tim. 4: 20, der *Paulus* säger sig lämnat *Trophimus* sjuk i *Miletus*. — Staden fick sin första stöt, då den, efter ett tappert motstånd, togs med storm af *Darius Hystaspis*, som dels nedgjorde, dels till Persien borrförde dess in-

f) *Campbells Resa.* s. 98.
g) *Resa.* s. 42. f. h) *Reise.* s. 210. f.
i) *Dapper. Beschreib. von Asien.* s. 256.

invånare. Men det nya *Miletus*, som då upsteg, vågade trotsa sjelfva *Alexander*; nögdades dock gifva sig på nåd, och blef skonsamt handteradt. Stadens öfriga öden äro ej kända, men emot slutet af trettonde århundradet ödelades *Miletus* i grund af Turkarna. Dess fornlämningar, som af många Resande orätt förblandas med Melasso *k)*, kallas nu *Palatia*. Ibland dem anmärkes en Theater, 457 fot bred, på hvilken ännu säten finnas i behåll. I öfrigt är staden blott en med buskar öfvervåxt stenhop, som består af fallna stoder, skadade valfbågar, fotstoder med påskrifter m. m. *l)*. Några hyttor derstådes bebos af någdens herdar *m)*. Att *Chandler* beskrifvit det rätta *Miletus* är så mycket säkrare, som han i en skrift på Theatren funnit *Mileti* namn 7 gånger anfördt. Nyligast äro desse lemningar beskrefne af *Dallavay n)*.

MITYLENE, Μιτυλήνη; stad på ön *Lesbos*, nu varande *Metelin*, i Archipel, S. om *Lemnus*. Nämnes Ap. G. 20: 14. under *Pauli* segling från *Troas* till *Chio*. Staden var fordom ryktbar af den Philosophie och Vitterhet, som der idkades; led af Athenienserna under *Peleponnesiska* kriget; förstördes omsider af *Romarne* under kriget med *Mithridates*, men repade sig något under *Trajanus*.

k) Så sker af *Pocock*. Voy. V. 91 f. *Spon* anmärker dock, att *Miletus* är *Palatia*.
l) *Chandler*. Travels in Asia Minor. s. 146.
m) *Spon*. a. st. s. 73. *n)* Reise. s. 278 f.

nus. Handel, konster och jordbruk voro der i sin högd. Månge förnäme Romare ditsände sina barn att upfostras. Ön är ännu folkrik, har stora Oliveskogar, och särdeles sköna Fruntimmer, hvilka gå höljde, och icke likna fordna *Lesbiska* könet, som var så beryktadt, att hvarje ärlig hustru ansåg sig förolämpad, om hon kallades *Lesbia* o). Öns hufvudstad, *Castro*, är anlagd på det gamla *Mitylenes* ruiner p). *Myller* uphöjer öns hvete q), och *Gemelli Carreri* dess vin r). Ön har en omkrets af 160 Franska mil och beboddes år 1621 till största delen af Grekar s). Jämför *Struys*.

MYRA, Μυρα; sjöstad i *Lycien*, den femte af landets sex stora städer, låg på en högd 2 stadier från hafvet t). Der gick *Paulus* om bord Ap. G. 27: 5. heter nu *Strumita*.

MYSIEN, Μυσια; en Asiatisk Province, delas i det *större* och *mindre*; utgjorde västra udden af Asien vid *Hellespont*. Dess gränsor voro åt N. *Mar di marmora*, åt Ö. *Bithynien*, åt SO. *Phrygien*, åt S. *Lydien*, åt V. *Troas*. När *Paulus* i *Phrygien* af Försynen hindrades att föra Evangelium längre åt Öster, följde han *mindre Mysiens* kust utföre till *Troas*, Ap. G. 16: 8, 9.

L Lan-

o) *Sauveboeuf Reise*. s. 299.
p) *Pocock*. IV. 363. q) *Per*. 337.
r) Hos *Churchill*. IV. 52. s) D. C. a. st. s. 341.
t) *Dapper*. a. st. 282.

Landet var en del af Turkiſka Provincen, ſom nu kallas *Beczangil*.

NAIN, Ναιν; en ringa by i öfra Galileen, ryktbar deraf, att *Jeſus* till lifvet återſtälde en der boende Enkas enda Son, Luc. 7. *Nain*, ſom af D. C. kallas *un bourg grandement ruiné u)*, var fordom en icke oanſenlig ſtad *v)*, men är nu en ringa och obetydlig by, vid foten af *Hermon x)*, bebodd af *Morer y)*, ſom, i *Rogers* tid, utgjorde omkring 100 hushåll; men voro vilde ſåſom Tigrar, att inge Pelegrimer vågade ſig dit *z)*. Af denna orſak driſtade ej heller *Myller* beſöka *Nain a)*; men *Van Egmont* blef der höfligt bemött. Han ſåg der ruiner efter en Kyrka, ſom varit bygd der underverket ſkett; beſkrifver ock byn ſåſom uſel, beſtående af ſpridda kojor, omgifne med ſpår af förödelſe. Der bo ej heller några Chriſtne *b)*. År 1667 hade Nain blott 10 hus, ſom beboddes af Turkar *c)*.

NAZARET, Ναζαρετ; ſtad i Galileen, hörde till *Sebulons ſtam*, och ligger 7 timmars våg Ö. om *Acre*, på 32 gr. 30 min N. Lat. Namnet herleder ſig från det närliggande med *Narcis-*

u) a. ſt. ſ. 435. *v) Schulz* V. 196.
x) Korte. 318. *Thevenot*. L. II. c. 54. *Monconnys*. II. 60.
y) Cotovic. 347. *z) Terre S.* ſ. 72.
a) Per. ſ. 86. *b) Trav*. II. 27.
c) Troilo. a. ſt. ſ. 422.

cisser och andra blomster, prålande fältet *d)*. Der bodde *Joseph* och *Maria*. Der blef ock *Jesu* tillkommande födelse bebådad af Ängelen, Luc. 1: 26 f. *Jesus* föddes i *Bethlehem*, men upfostrades i *Nazaret*, som deraf kallas hans *fosterbygd* (πατϱις), Math. 13: 54. Luc. 4: 16. I anledning deraf kallades ock *Jesus*: Ναζαϱηνος och Ναζωϱαιος; först kan hända till skilnad från andra Judar af samma namn, men ock sedermera men tillagdt begrep af krånkning. *Mathæus* skrifver, att *Jesus*, enligt Propheternas utsaga, skulle kallas *Nazaræus*, och att dertill anledning gafs, då *Joseph*, efter återkomsten från Egypten, bosatte sig i *Nazaret*. Dervid äro talrike anmärkningar gjorde, och kan hända, alle ofullständige *e)*. I fall med uttrycket: *Nazarè*, skulle för-

d) *Terre S.* s. 53. *Dapper.* 82.

e) Först bör märkas, att *Mathæus* icke nämner någon viss Prophet, som så sagt; därnäst, att alle hitförde språk äro tvungne och föga lämpelige. I synnerhet bör man akta sig för dem, som hitföra stållen om *Nassireatet*; ty *Jesus* var ingen *Nassir*, Math. 11: 19; det var icke heller möjeligt för ett Österländskt öra att förbinda namnet: *Nassir* med *Nazaret*. Snarare syftas derpå, att Propheterne förutsagt, det *Jesus skulle misskännas: ingen af hans samtida, säger Esaias, gaf akt derpå, att han led för sitt folks synder*, Es. 53. Af *Micha* var bekant, att *Messias* skulle födas i *Bethlehem*. En *Messias* från *Nazaret* var en motsägelse. I Jesu fienders mun var således tillnamnet: *Nazaræus*, ett förnekande af hans Messianska kall. Att Lärjungarne, vid sina underverk, åkallade *Jesu Nazareni* namn, var en triumf öfver mot-

ſlås ett ſmådenam, ſå hade *Nazaret*, genom ſina invånares ſlära ſeder, dragit god förſörg om bemärkelſen. *Nathanael* ſludſade, då han börde talas om en Meſſias från Nazaret, Joh. 1, 47 och det Stora Rådets Ledamöter yttrade ſig lika föraktèligt, då *Nicodemus* talade till *Jeſu* förſvar. Joh. 7: *Jeſus* ſjelf erfor der ett bemötande, ſom viſar, att ſtadens invånare icke oſkyldigt boro ſitt vanrykte. Math. 13, 58. f. Marci 6, 5. f. Sedan *Jeſus*, i ſtadens Synagoga, på ſig lämpat Eſ. 66: 1, 2, fann han häftiga motſägelſer. Han förklarade derpå, att han med ſkäl väntat ſamma tillitande i ſin födelſeſtad, ſom i Galileens öfriga ſtäder, men tillade, att, äfven i *Eliæ* tid, Hedniſke nödlidande ſökte den hjelp, ſom erböds Judar. Af denna jämförelſe upretades ſtadens invånare, ſå att de förde *Jeſus* till en närliggande bergbrant, i affigt att ſtörta honom derutföre; men han ündgick denna våldſamhet, i det han öpnade ſig väg genom folkhopen. Denna otro gjorde ock, att *Jeſus* ej der kunde förrätta ſå många underverk han önſkat, emedan man till honom förde blott några få kranka, dem han botade med händers påläggning. Nu

ſägelſen. På *Jeſu* kors tillſattes: *Nazarenus* enligt Romerſka Lagen, ſom förordnade, att den dömdes namn, hemort och brott ſkulle ſå utmärkas. *Nasrani* eller *Nazari*, brukas ännu i Levanten ſåſom föraktеligt namn. Af bättre perſoner nyttjas det aldrig på utanſkrift till Chriſtna. Emellan Turkarne ſjelfva förekommer det ſtundom i lindrigare bemärkelſe. *Schultz Leit.* V. 193.

— Nu varande *Nazaret* beſkrifves omſtåndeligen af *Mariti g)* och år en anſenlig by, belägen i en dal, emellan vackra Skogklådda berg. De åldre Reſande fnnno *Nazaret* i uſelt tillſtånd, och ofredades af deſs roflyſtna invånare *h)*. År 1653 var *Nazaret* en fattig förſtörd och nåſtan obebodd ort *i)*. Tretio år förut fann D. C. der blott 30 hus, af hvilka endaſt 2 tillhörde Chriſtna *k)*; men ifrån år 1620, då de Chriſtne af *Emir Fakkardin* erhöllo tillſtånd att upbygga den förfallna *Bebådelſekyrkan*, har orten anſenligt tilltagit i folkmångd och vålmåga. De Chriſtne blefvo dock flera reſor af Araberne tvungne att lemna ſtaden. Lifsmedel funnos der ſå ömnigt, att *Neiſchitz* köpte 30 ågg för en ſkilling *l)*. I ſynnerhet bör ſtadens uppkomſt råknas från den tid, då *Schech Daher* der tog ſitt reſidence. Han gaf Pelegrimerna ſåkerhet och beſkyddade ſtadens Chriſtna, ſå att handelsrörelſe och förmögenhet återkommo. I *Kortes* tid hade *Nazaret* redan 150 hushåll. Huſen voro, efter landets ſed, bygda af ſten; icke juſt vackra, dock ſtarka. 1797 kallas Nazaret af *Brovnes* en vacker by med många invånare *m)*. Invånarne åro dels Chriſtne, i ſynerhet Catholiker och blott få Greker med en enda Pråſt, dels Araber. Vid upkommande ofred utgör *Nazaret* 100 vapnföra mån. Ingenſtådes i hela Levanten åga Franciſcanerne ſå ſtor magt. I *Hasſelqviſts* tid för-

g) Reſa. ſ. 45. *h)* I ſynnerhet *Cotovic* och *Troilo*.
i) *Doubdan*. a. ſt. ſ. 524. *k)* a. ſt. ſ. 435.
l) a. ſt. ſ. 275. *m)* a. ſt. ſ. 507.

förpaktade de ej allenaſt ſtaden, utan ock några tillgrånſande byar för 4000 piaſtrar, ſamt ågde rättighet att både beſkatta och afſtraffa de under dem lydande Araber *n)*. *Scheh Daher* drog i *Schultzs* tid, af *Nazaret* 30,000 piaſters årlig inkomſt, ſamt en frivillig gåfva af 1000 piaſter, ſå ofta han tog ny Gemål. — Franciſcaner-kloſtret, ſom af *Brownes* kallas anſenligt, och i *Bonapartes* Expedition heter ett *faſt ſlott*, år en med ſtarka murar omgifven bygnad, innom hvilka Munkarne anlagt en trådgård, ett apothek, en qvarn och några verkſtåder. Der viſas åtſkilliga ſå kallade helige orter. Bland dem år *Bebådelſe-kyrkan* den förnåmſta och ſtår öfver rummet, der Ångelen hålſade *Maria*. Kyrkan afdelas med pelare i tre rum. I det medlerſta ſes Högaltaret, invigdt åt Ångelen *Gabriel*. Under det ſamma nedgår man på en trappa af 15 ſteg *o)* till det egentliga *Bebådelſe Capellet p)*; en grotta, hvilkens valf fordom varit underſtödt af 2 Granitpelare, dem K. *Helena* låtit ditſåtta, den ena på ſtållet, der Ångelen ſtod, den andra, der *Maria* ſatt. Men denne ſednare år nu mera ſkadad af en Turkiſk Paſcha från *Saphet*, ſom, underråttad genom en *Scheck*, det en ſkatt under den ſamma ſkolat ligga förborgad, låtit vid foten afbryta en aln, ſå att det öfriga ſtycket af 11 fot nu tyckes hånga från taket *q)*. Denna ſtållning förklaras

hår

n) Reſa. ſ. 162.

o) *Belon. Obſ.* L. II. C. 89. *p*) *Della Valle* ſ. 165.

q) *Roger. Egmont.* II 18. *Maundrel.* 189. *Thevenot.* L. II. c. 14. *Moneonys.* II. 53.

hår för ett underverk. Turkarne sjelfve hafva så stor vördnad för denna pelare, att de till den föra sina sjuka och bedja om *J. Marias* förbön *r)*. De linda omkring honom sina Qvinnors gördlar, som då tros göra dem fruktsame och gifva lätta barnsångar *s)*. Capellet har ett skönt marmoraltare, med sina silfverlampor, ditskänkte af Catholska Förstar. I en niche ses ock en *Marie-bild*, framföre hvilken en ständigt brinnande lampa hånger. Kyrkan prydes af ett skönt orgelverk och flera sidoaltaren, vid hvilka måssor hållas. På stora högtidsdagar klädes hon med dyrbara tapeter, dem Österrikiska huset ditskänkt. Hvarje afton hålles en högtidelig Procession omkring Högaltaret, med sång. De öfrige *Nazarets* märkvärdigheter äro: en i Västra ändan af staden anlagd kyrka öfver stället, der *Jesus* förklarade *Esaias t)*. Den är tagen från Grekerna och såld till Latinerna, som ändteligen satt henne i stånd, sedan hon länge varit brukad till stall *u)* .Enligt Van *Egmont*, skall ingen Turk tilltro sig der tillbringa natten med sin hustru *v)*. Dessutom visas Mariæ-brunn *x)*; Josephs Salubod *y)*, eller rättare: Verkstad, hvarest fordom varit en kyrka, som, enligt *Dapper*, länge legat i grus; Christi bord, som blott är en stor flat sten *z)* af jorbåfning

r) Myller. f. 82. *s) Dapper.* a. st. f. 77.
t) Hasselquist. f. 161.
u) Mariti. 45. *Moneonys.* II. 62. *v) Trav.* II. 23.
x) Myller. f. 87. *y) Schultz.*
z) Pocock. III. 185.

ning kastad på ena sidan, samt en vacker grotta *a)*. Man berättar att Christus undsluckit sig i denna grotta. Den pryddes af Kejsarinnan *Helena*, men är nu ödelagd. Der ses blott en bänk, som nyttjas till Altare. Berget, utföre hvilket man ville störta Frälsaren, löper från NV. till SO, skildt från Nazaret med en liten dal, och är, enligt *Hasselquist*, en massa af kalksten, som emot söder, på sin topp har en tvärstupa. Den kallas Monte del precipicio, är svår att bestiga och har på spitsen haft ett af K. *Helena* anlagdt Capell, som redan i *Rogers* tid var så förstördt, att endast det i sten uthuggna altaret fanns öfrigt *b)*. *Mariti* såg ock der spår efter en målning, som föreställt händelsen *c)*. Enligt *Monconys*, är bergväggen brant, men man har dock der sökt uthugga en gång *d)*. *Schultz* tillägger berget två spitsar och beskrifver branten såsom förfärlig *e)*; men *Van Egmont* fann den icke synnerligen hög. Såsom detta berg ligger på något afstånd från staden; men *Lucas* berättar, att man ville störta Frälsaren utför det berget, hvarpå (ἐφ ὡ) Nazaret låg, biträder *Busching Kortes* tanka, att våldet varit tillernadt från den högd, på hvilken klostret nu står *f)*. Vidare tilläggas såsom märkvärdige platser:

a) *Hasselquist.*
b) *Terre S.* 55.   c) Resa, s. 50.
d) *Voy.* II. 61.   e) *Leit.* V. 194.
f) *Erd.* V. 28 S. Resande upgifva afståndet olika: *Hasselquist* ett bössefkott; *Pocock* 2 Engelska mil; *Korte* mer än en half timmes våg; *Brocard* ett stadium; *Maundrel* en half Engelsk mil; *Mariti* en half fjerdings-

ſer: *Apoſtlabrunnen; Petri brun;* en ſten, med intryck af *Mariæ knä,* då hon tackat Gud för Jeſu räddning, ſamt ruiner efter en kyrka, bygd, der Maria ſvimmat af förſkräkelſe.

NEAPOLIS, Νεαπολις; räknas af ſomliga till *Thracien,* af andra till *Macedonien;* det förra med mära ſkäl. Staden låg jämte kuſten, vid *Sinus Strymonicus,* midt emot ön *Thaſus;* kallades förut *Parthenope,* men förſtördes och öfvergafs af ſina egna invånare, ſom der förföljdes af peſten. Den upbygdes å nyo och kallades *Neapolis.* Vid ſin förſta reſa till *Macedonien* landſteg *Paulus* der. Ap. G. 16: 11.

NICOPOLIS. Νικοπολις; Flera ſtäder, ſom anlades till minne af vundna ſegrar, förde detta namn. Det *Nicopolis,* hvareſt *Paulus,* efter erhållen frihet från Romerſka fångenſkapen, ernade vintra och ſtämde *Titus* ſig till möte, Tit. 3. 12. ſättes af ſomliga i *Macedonien,* af andra i *Epirus.* Sannolikt har Apoſtelen icke vintrat utom *Archipel.* Det till *Candia* närmaſte *Nicopolis* ſynes böra förſt påtänkas. Det låg i *Cilicien*

våg; *Schultz* ett litet ſtycke (etwas); *Thevenot* en fjerdedels och *Roger* en half Franſk mil, ſamt *Myller* en timmes våg. Alt detta kan förenas med *Lucas,* om man tolkar ἐπι med *juxta, coram, e conſpectu* — och ſynes detta vara bättre, än att med *Van Egmont* antaga, det Nazaret nu icke ligger på ſitt fordna ſtälle.

licien och anlades till minne af *Alexanders* seger öfver *Darius* vid *Issus*. Af denna stad finnas några lemningar, beskrifne af *Pocock g)*.

NINIVITER, Νινιυιται; *Ninive*, en af verldens äldsta städer, har sitt namn af *Ninus den yngre*, som der tog sit residence och gjorde *Ninive* till Assyriska Rikets hufvudstad. Då detta förenades med det Babyloniska, bodde Monarken omsom i *Ninive* och *Babel*. Stadens omkrets var, enligt *Diodorus Siculus*, 480 stadier, eller ungefär 20 Svenska mil. Således tre rätt dryga dagsresor till fot. Jon. 4. Om *Ninives* murar och andra bygnader, berätta de gamle författare otroliga saker. Nu är staden så ödelagd, att man tvistar om dess fordna läge. Denna förändring härleder sig derifrån, att *Nebucadnezar* flyttade regeringen till *Babel*. — Frälsaren förklarar, att, på domens dag, skola *Niniviterne*, som vid *Jonæ* predikan gjorde bättring, med sitt exempel *betaga Judarne all ursäkt* (κατακρινεσι). I Luc. 2: 30 säges, att *Jesus* skulle för Judarne vara *et tekn* (σημειον), såsom *Jonas* för *Niniviterna*. I Math. 12: 40. lämpar *Jesus* sjelf detta på sig, och jämför sin upståndelse med *Jonæ* underbara räddning. Att Frälsaren der nämner tre dagar och tre nätter, bör förklaras af *Judiska* tidräkningen. Man uttryckte ett dygn med *en dag och en natt*, samt ansåg dygnet fullbordadt, då det ingått. Efter denna regel om-

g) *Voy*. IV. 26. 29.

omſkåras Judarnes Söner, ſå ſnart åttonde dygnet infallit. Deraf finner man ock, hvarföre: μετα τρεις ἡμερας, och ἐν τρισιν ἡμεραις, ſamt: τριτη τη ἡμερᾳ betyder ett ock det ſamma, då *Jeſu* upſtåndelſe omtalas. Phariſeerne ſjelfve, ſom in för *Pilatus* anförde, att *Jeſus* ſagt ſig ſkola upſtå *efter* (μετα) tre dagar, begärte dock icke vakt längre än *intill* (ἑως) *den tredje.* — *Ninives* förmodade ruiner viſas vid *Moſul*, öſter om *Tigerſtrömmen.* Man ſer der på en mils landſträcka en rad af kullar, dem *Ives* tror vara hus och bygnader, inſtörtade och höjde med grus *h).* *Thevenot* anför desſa fornlefvor ſåſom *Ninives i).* Orten kallas *Nunia*, och man viſar der *Jonæ* graf *k).* *Tavernier* fann der en myckenhet valf och hålor, öfver hvilka ſannolikt fordom bygnader varit upförde. Mahometanerne beſöka denna orten af aktning för Propheten *Jonas*, öfver hvilkens förmenta graf de bygt en mosquée, ſom anſes ſå helig, att ingen Chriſten der får ingå, om icke nattetid och emot anſelig betalning. Öfver grafven ligger en Perſiſk, med guld och ſilfver, virkad matta, eller ſåſom *Sauveboeuf* ſkrifver, ett prågtigt brocade *l).* Vid hörnen ſtå kopparſtakar med brinnande vaxljus. I taket hänga lampor och ſtrutsägg.

OLJO-

h) *The Modern Traveller.* Tom. V. ſ. 114. *Campbells* Reſa. ſ. 114. *Tavernier.* a. ſt. ſ. 75.
i) *Suite de Voy.* L. I. Ch. 11.
k) *Niebuhrs Reſa.* ſ. 426.
l) a. ſt. ſ. 212.

OLJOBERGET, fom få ofta förekommer i N. T., år ett berg af halfannan Fransk mils omkrets vid foten, belåget öfter om *Jerufalem* och fkildt från ftaden af *Jofaphats dal*, genom hvilken båcken *Kedron* framlöper. Dess långd upgifves af *Binos* till blott 2000 fteg i Ö. och W. *m)*, och affåndet från Jerufalem utgjorde en Sabbathsrefa. Ap. G. 1: 12, hvilken olika beftämmes från 1 till 2 tufende alnar. Det har tre fpitfar, på hvilka fordom natteldar underhöllos, hvarföre det ock kallades *mons trium luminum n)*. Den nordligafte kallade *Viri Galilæi*, och den födligafte *Förargelfe-klippan*, emedan Salomo der fåges hafva bygt ett Afgudatempel *o)*. Enligt en gammal fågen var det från den medlerfta, eller högfta fpitfen, fom *Jefus* upfor til Himmelen *p)* i fina Lårjungars åfyn, fedan han förut fört dem till *Bethanien*. Luc. 24: 50. Jfr. Ap. G. 1: 12. Till minnet deraf har någon from månnifka, på famma fpits, i klippan huggit fpår efter tvånne fötter, hvilka man i fednare tider anfett vara intryckte i berget af Frålfaren, då han lemnade jorden. Desfe fpår åro dock ett nyare arbete. År 1581 fåg *Schweigger* desfa fpår och kallar dem *huggna q)*. Det ena år, enligt *Welfchen r)*, borttaget af Turkarna, fom

m) a. ft. II. 228.
n) *Myller*. f. 179. *Binos*. a. ft. *Troilo*. a. ft. f. 270.
o) *Doubdan*. a. ft. f. 115.
p) *Monconys*. II. 18.
q) *Reifeb*. f. 311. *r)* *Reifeb*. f. 178.

som förvara det i sin heligaste, eller *Salomons* Mosqué *s)*; men det andra, efter vänstra foten, ses ännu qvar, fast mycket skadadt af pelegriner, hvilke lösslagit skårfvor af stenen, att förvara såsom helgedom. Nu har man vid lifsstraff förbudit, att göra våld å detta spår, som är något längre än en vanlig fot *t)*, och så ställdt, som skulle *Jesus*, vid sin himmelsfärd, vändt sig åt Norden *u)*. *Quaresmius* har af dessa spår sett modell, tagit i lera. Öfver stället lät K. *Helena* bygga en åttkantig kyrka af 100 stegs diameter, med ett valf, hvilande på åtta pelare. *Eusebius*, som noga beskrifver denna kyrka, omtalar icke spåren. Han säger blott, att Kejsarinnan bevisat Frälsarens fotspår (βημασι) tillbörlig vördnad, hvilket kan annorlunda förstås *v)*. I denna byggnad, som tillhörer Turkarne, är, enligt *Roger*, till höger om dörren ett Capell öfver fotspåret. Turkarne förrätta der sin andakt; man tillåter dock de Christna besöka detta ställe. I *Myllers* tid bodde der en *Santon*, som förvarade nyckeln och öpnade dörren emot betalning *x)*. Aftonen före himmelsfärdsdagen göra alle Christne dit en procession, med musik, sång och vaxljus. Der växa ännu olivetråd. Från spitsen är den bästa ut-

s) *Van Egmont.* I. 273. *Della Valle.* 154. *Maundrel.* 175.
t) *Roger. Rel. N. du Voy. de la T. S.* s. 112.
u) *Monconys.*
v) *S. Dejlingii* Obs. S. P. III. obs. 22. §. 5-9.
x) *Per.* 179. *Troilo,* 271.

utsigten öfver staden *y)*. Såsom berget är 600 steg högt, så ser man derifrån åt S. till Hebron, åt N till Samarien, samt åt Ö. ända till Arabiske bergen *z)* öfver Döda hafvet *a)* och Arabien *b)*.

PAMPHYLIEN, Παμφυλια; ett litet landskap i *minare Asien*, emellan *Cilicien*, *Lycien*, *Pisidien* och en del af *Archipel*, som kallades *Mare Pamphylicum* samt nämnes Ap. G. 13: 13. Landets äldsta namn, *Mopsopia*, förändrades till *Pamphylien*, då flere nationers utflyttingar der nedsatte sig. Man berömde *Pamphyliens* vin, oliver och betesparker. *Perge* var hufvudstaden. Der skilde sig *Marcus* från *Paulus* och for till Jerusalem. Apostelen kallar honom derföre: αποςας απο παμφυλιας. Ap. G. 15: 38. Landets läge emellan *Cilicien* och *Lycien* bestämmes. Ap. G. 27: 5.

PAPHOS, Παφος; stad, anlagd af *Agapenor* på *Cyperns* Nordvästra hörn, och ryktbar af de lastbara utsväfningar der förefölло till *Veneris* dyrkan, grundlades af ett *Arcadiskt* Nybygge. Öns flickor voro berättigade, att på stranden af Sjömän förvärfva sig hemgift med uppoffrande af sin dygd. *Venus* hade i *Paphos* ett altare, på hvilket allehanda djur offrades, dock endast hannar.

y) *Brownes*. a. st. s. 502. *z)* *Doubdan*. a. st. 254.
a) *Maundrel*. 176. *b)* *Baumgarten*. L. 2. c. 7.

nar. Det gamla *Paphos*, hverest *Venus* hade sitt Tempel, tros vara grundlagt 1184 år för *Christi* födelse och kallades sedermera *Palæ-Paphos*. Det bygdes af *Pygmalions* Son, *Paphus*, förstördes af jordbäfning och man ser, enligt *Sauveboeuf* c), icke det ringaste af dess qvarlefor. Dess osunda läge jämte en sjö, som under sommaren uttorkades och spridde giftiga dunster, föranlät invånarne att öfvergifva orten och på en öppen redd, der hafsvinden fritt spelade, anlägga *Nya Paphos*, hvarest *Paulus* predikade Evangelium för Romerska Ståthållaren *Sergius* och slog *Elymas* med blindhet. Ap. G. 13: 6, 13. Staden har den sämsta hamn i verlden. Der utskeppas Bomull, silke och spannemål *d)*. Några få Christne bebo orten, som nu, enligt *Campbell*, heter *Baffa* och har ett Castell med Turkisk besättning *e)*. *Cotovic* beskrifver *Paphos*, såsom en ringa by *f)*, och *Breitenbach*, som der såg ruiner efter kyrkor, kallar staden: *magna quondam, hodie desolata g)*. Den låg, enligt *Strabo h)*, 60 stadier från gamla *Paphos*. Grekerne hafva der en Biskop *i)*.

PARTHIEN, Παρθια; ett ansenligt Rike Öster om *Medien*, gränsande åt Norr till *Hircanien*

c) Reisen. s. 198.
d) *Mariti*. s. 264. e) *Pocock*. IV. 175.
f) *Itin*. 100.
g) S. Per. s. 44. Jfr. *Troilos Or. Reiseb*. s. 32.
h) *Lib*. XVI. i) *Myller*. Per. s. 42.

nien (nu varande *Gilan*), åt Öster till *Ariana* och åt Söder till *Kermanska Öknarna* i *Persien*. Dess första invånare (sannolikt *Scyther*) utbredde småningom sitt välde allt ifrån Caspiska hafvet till Persiska viken, men gofvo sig, med den öfriga Persiska Monarchien, under *Alexander* och lydde under *Seleuciderna* till 256 år före *Christi* födelse. Då gjorde *Arbaces* Parthien till ett sjelfständigt rike, som uthärdade sjelfva Roms styrka, men A. C. 226 kom under *Nya Persien*. *Partherne* voro ett starkt, stridbart och tappert folk samt sin tids förnämste ryttare. Deras pilar, som med obeskriflig vishet skötos tillbaka, gjorde, att Parthiska krigshären i sitt anfall var mindre farlig, än i sin flykt. *Crassi* blodiga nederlag visar detta folks styrka. Deremot voro deras seder högst förderfvade. Lagarne tilläto att ägta mödrar och systrar. Dryckenskap var der en allmän last. *Parther* och *Meder* sättas tillhopa. Ap. G. 2: 9. Dermed förstås sannolikt *Judar*, som härstammade från de tio till *Assyrien* bortförda slägter, men bibehöllo sin Gudalära och besökte Jerusalems Högtider. — Det *gamla Parthien* utgjorde Östra Delen af nu varande *Chorasan*, och sträckte sig tillåfventyrs ned åt *Ispahan*.

PATARA, Πάταρα; *Lyciens* Hufvudstad, Öster om floden *Xanthus*, hade god hamn och ett Tempel, helgadt åt *Apollo*, som af året troddes tillbringa ena hälften i *Delos* och den andra i *Pa-*

i *Patara*. *Paulus* gick om bord i *Patara*. Ap. G. 21: 2. *Myller*, som besökt staden, kallar den urgammal och förfallen *k)*. Lemningarne af stadens fordna pragt, särdeles en *Amphitheater*, som haft 80 bänkrader öfver hvarandra, beskrifvas af *Savary* *l)*.

PATMUS, Παθμος; Ö i *Archipel*, 40 mil från *Samos*; en af *Sporaderna*, var Romerst landtförvisnings ort. *Johannes* författade der Uppenbarelse bocken, Cap. 1: 9, dit förvisad af *Domitianus* *m)*. Ön heter nu *Palmosa*, har god hamn, förträffligt vatn och sund luft. Genom öboernas tillskått underhålles en, öfver hamnen, belägen grotta, i hvilken Uppenbarelseboken skall vara skrifven *n)*. Denna grotta, som, enligt *Sauveboeuf*, af Grekerne anses helig, är uthuggen i en klippa, 6 steg lång och 5 steg bred. Man nedstiger der på 7 trappsteg *o)*. Ön består af idel ofruktbara berg. Invånarne äro alle Greker, till största delen Sjömän *p)* och förmögne af handel *q)*. Fruntimren sköne, men förstälde af smink. I *Thevenots* tid hade *Palmosa* 3000 invånarne *r)*. Grekerne upvisa der, enligt *Myller*, en hand, som föregifves varit *Johannis* *s)*.

k) *Per.* 311. *l)* *Bref om Grekland.* s. 21. f.
m) *Eusebius.*
n) *Sauveboeuf. Reise.* 203. *Struys.* a. st. s. 110.
o) D. C. a. st. 351.
p) *Pocock. Voy.* IV. 425. *q)* D. C. a. st.
r) *Voy.* L. I. 65. *s)* a. st. 326.

PERGAMUS, Περγαμος; stad i *Mysien*, vid floden *Caycus*; det fordna konungarikets, *Pergani*, hufvudstad. Detta rike grundlades af en Snöping, *Philibertus*, som var gunstling hos *Traciens* Konung *Lysimachus*, och hade Konungens i *Pergamo* förvarade skatter under sin vård. Sedan han med förräderi tillegnat sig dessa tillgångar, grundlade han, 470 år efter Roms anläggande, detta rike och lemnade det åt sin Brodersson. *Pergami* Konungar ingingo förbund med Rom och utvidgade sina länder. Efter 125 års bestånd testamenterades Riket åt Rom, af *Attalus den tredje*, som dödde barnlös och med denna klokhet ville förvara sitt folk emot *Roms* stigande magt. Men en Pretendent bestred *Attali* författning och ådrog *Pergamus* ett krig, som slutades med statens eröfring. *Pergami* Konungar älskade vetenskaper och inrättade ett Bibliothek, som steg till 200,000 Volumer. Man skref den tiden på Egyptiska röret, *Papyrus*; och såsom *Ptolomæerne* ville sjelfve äga den största boksamlig i verlden, förbudo de utförsel af nämnde rör. Detta förbud gaf anledning att till skrifning bereda skinn, som ännu af upfinningsorten kallas *Pergament*. *Æsculapius* var stadens förnämsta Gudomlighet och dyrkades med mycken ifver. Hans bild förekommer på stadens gamla mynt. I *Pergamus* föddes den ryktbare Läkaren *Galenus*, och hans Apa, *Oribasius*. Från *Ephesus* spridde sig Christendomen till de öfriga Apocalyptiska Städer, således

öf-

öfver till *Pergamus*, hvars Lårare Upp. B. 2: 12. f. får ſin föreſtållning *t)*. Staden heter nu *Bergamo* och deſs qvarlefvor, ſom vidlöftigt beſkritvas af *Dallaway u)*, viſas två dagreſor eller åtta och en half mil, NO. från *Smyrna*. De ligga vid foten af ett berg, hvars ſpits ännu bär ett förfallet Capell, med ſin förmur. Jämte gatorna ſtå ännu ſköna hus af qvaderſten, oförſtörda. Åt öſter äro dock bygnaderne mera ſkadade. Bland dem nämner *Smith* flera ſköna marmorſtoder af den förträffiigaſte glans, med konſtligt arbetade Capitåler. Deſſe hafva ſannolikt uppehållit de fordna Konungarnes palats. Mera öſtligt ſes ruiner efter S. *Johannis* kyrka som varit bygd af tegel med två fenſterrader, den ena öfver den andra. Under denna kyrka, hafva hvalf varit anlagde, att ſtyrka grunden. Floden *Se-*

t) Θρονος Σατανα v. 13. *midt ibland de blindaſte hedningar*, όπȣ κατοικει Σατανας v. 13 *uti Æſcualpii Tempel* — το μαννα κεκρυμμενον, v. *Meſſiå dagars ſällhet*; bild af *mannakrukan*, ſom, enligt Judiſk ſågn, vid Jeruſalems förſtöring, ſattes i ſåkerhet att gömas till *Meſſiæ* tid. — Den *omröſtningsſkårfvan ocd det nya namnet* v. 17; ſynes vara en bild, att uttrycka bifall, icke af den natur, ſom grundas på menighetens deltagande och uppmärkſamhet, utan en *invertes tillfridsſtällelſe*, hvilkens värde endaſt inſes af den, ſom den njuter. Vid Aſiatiſke ſtädernas omröſtningar, utmärktes bifall med hvita ſkårfvor. Med ſådane valde folket ſina Styresmän. Med pluraliteten af ſådana ſkårfvor följde ett *nytt Embete* (καινον ὀνομα).

u) Reiſe. 344. f.

Selinus, fom med håftighet faller i *Caycus*, genomſkår ſtadens öfra del. S. *Sophiä* kyrka är förvandlad till Mosquè. Der ſes ännu prågtige vatnledningar, famt masſor efter byggnader, dem Turkarne tro varit Skökohus (detta inſtämmer med *Nicolaiternas* beſtraffade laſter). Theatren år ännu med ſina trappor ſkåligt behållen och har förtråfflig utſigt. I ett offenteligt Badhus tråffas en pelare, på hvilken man ſer ett oxhufvud och en jagthuud inriſtade, famt ett prågtit kåril af marmor, merendels oſkadadt, med riſtade bilder af Ryttare *v)*. Staden bebos måſt af Turkar. År 1675 funnos der 2 à 3 tuſend Turkar och 12 a 15 Chriſtna hushåll *x)*. Deſs få Chriſtne leſva i förtryck, men hålla ſin Gudstjenſt i S. *Theodori* kyrka, dit en Pråſt eſomoftaſt ſändes af Metropoliten i *Smyrna* *y)*.

PERGE, Περγη; *Pamphyliens* hufvudſtad, ryktbar af ett Tempel, helgadt åt *Diana Pergæa*. *Paulus* genomreſte två gånger denna ſtad, Ap. G. 13: 14, 15.

PERSIS, Περσις; en qvinna i *Rom*, hålſas Rom. 16: 12. förmodeligen få kallad af ſin börd från *Perſien*, och till åfventyrs en frigifven ſlafvinna.

PHIL-

v) *Smith*. Op. O. ſ. 6 f. *x)* *Spon* a. ſt. ſ. 70.
y) *Buſchings Erdb*. V. 72. *Dapper*. Beſchr. von *Aſia*. ſ. 235.

PHILADELPHIA, Φιλαδελφια; Stad i *Lydien*, vid floden *Cayster*, under foten af berget *Tmolus*; hade sitt namn af grundläggaren, *Attalus Philadelphus* och bör icke förblandas med andra ståder af samma namn. Belägenheten och utsigten öfver det närliggande fältet var förträfflig; men orten så blottståld för jordbäfningar, att få invånare der vågade bosätta sig: likvål anståldes der offenteliga fäktarespel, som gjorde staden ryktbar. — I Upp. B. 3: 7 f. får *Philadelphias* Lärare sitt loford och sin varning z). — Lemningarne af denna stad ligga en liten dagsresa

z) *Så talar den Helige* (Messias ἁγιος), *den oföränderlige, han, som vården förer öfver Davids Andeliga rike* (κλειδα Δαβιδ); *öpnar hvad ingen kan tillsluta, tillsluter hvad ingen kan öpna: Jag känner din vandel. Si! jag öpnar dig en verkningkrets,* (θυρα) *den ingen kan inskränka, emedan du innom dina trånga gränsor, bibehållit min Lära i des renhet, m. m. Jag skall för dig böja de motsträfviga Judar* (συναγωγη σατανα), *som osanfärdigt påstå sig vara mina bekännare. Genom min magt skola de nedfalla för dina fötter,* (erkänna dig för en sann Lärare) m. m. *Den, som segrar, honom vill jag sätta till en pelare vid ingången till min Guds hus. På denna Pelare skall ristas: Guds Nya himmelska Jerusalem, helgadt åt Guds och Christi* (mitt nya Namns) *dyrkan!* Med *Christi nya Namn* synes förstås, att Judarne skulle erkänna *Christi* Messianska, *Andeliga*, kall. Hela bilden år tagen af ett Tempel, med en inscription på de pelare, som bära *Cornichen* öfver ingången. Sådane inscriptioner innehöllo den dyrkade Gudomlighetens namn, t. e. *Dianæ Sacrum! Jovi Sacrum.*

ſa SO. om *Sardes.* Orten kallad af Turkarna *ala Shahr, (den ſkøna ſtaden)*, før des tåcka låge, hvilket namn *Spon* førklarar med *Guds ſtad a).* Fordom hade *Philadelphia* tre ringmurar åt fåltet och ſkyddades på ryggen af *Tmolus.* Af alla *Apocalyptiſka* ſtåder år ingen ſå grufligen førſtørd, ſom denna. De tappre invånarne førſvarade ſig emot Turkarne, ſedan alle deras grannar gifvit ſig. Omſider beſløt *Bajazeth* verkſtålla hvad hans fader och faderfader førgåfves ſøkt utråtta. Han omgaf ſtaden med en talrik krigshår. Invånarne, ſom ſågo alt motſtånd fruktløſt och ingen førſoning møjelig, gjorde ett førtvifladt utfall på Turkiſka lågret och ſtupade mangrant med vapn i hand. Derpå nederlades ſannolikt qvinnor och barn. Man ſer ånnu, 1500 Steg från ſtaden, en hel vall af menniſkjoben. Alle bygnader førſtørdes. S. *Johannis* fordna Tempel år nu førvandladt till en ſamlingsplats før hela ſtadens orenlighet; de øfrige kyrkor till *Moſqueer b).* Nåſt *Smyrna* år *Philadelphia.* den folkrikaſte af någdens ſtåder. *Smith* fann der en beſåttning af 500 Janitſcharer ſamt 200 Chriſtna hushåll *c).*

RHILIPPI, Φιλιπποι; var i åldſta tider en *Thraciens* ſtad, och kallades førſt *Dathos,* ſedermera *Crenides* af någdens många kållor, men omſider *Philippi* efter K. *Philippus,* ſom beſåſtade den till en grånsſtad emot *Thracien,* att ſkyd-

a) a. ſt. ſ. 71. *b) Smidt* Op. A. ſ. 33.
c) Se vidare *Buſching* Erd. V. 75.

ſkydda *Macedonien* emot ſina oroliga grannar. Staden låg på en högd, omgifven af ſkyhöga berg *d*), och är i ſynnerhet märkvärd af det blodiga fältſlag der föreföll emellan *Auguſtus* ſamt *Caſſius* och *Brutus*, hvilke der föllo, tillika med ſiſta kraften af Romerſka frihetsandan. *Philippi* bör icke, ſåſom det hos *Schleuſner* läſes, ſättas emellan *Amphipolis* och *Apollonia*; ty *Paulus* reſte från *Philippi* förſt till *Amphipolis* och ſedan, genom *Apollonia*, till *Theſſalonica* Ap. G. 17: 1. 2. Desſe begge ſtäder äro ſåledes Södligare, än *Philippi*. *Lucas* kallar den ſiſtnämnde; πρωτη της μεριδος Μακεδονιας, ſåſom gränsſtad emot *Thracien*, och följakteligen den *förſta Macedoniſka ſtad*, ſom träffas i *Macedonia Proconſularis*, när man kom från Norden. Πρωτη kan ock varit en äretitel, den Romarne ſtundom tillåto visſa af Republiken förtjenta ſtäder antaga. *Hufvudſtad* bör åtminſtone här icke ſättas för: πρωτη — Der var ock ett *Romerſkt Nybygge* (Κολωνια) anlagdt af *Julius Cæſar*. Sådane ſtyrdes eftet Romerſka Lagar. Vid ſin förſta reſa till *Macedonien*, kom *Paulus* från *Neapolis* till *Philippi* och uppehöll ſig der någon tid. Judarne hade der ingen Synagoga, utan ett böne-Capell, (προσευχη) utanför ſtaden vid en flod. Der omvände *Paulus Lydia*, en Proſelytinna från *Thyatira*, ſannolikt Änka efter någon Aſiat, ſom der drifvit handel med purpurfärgade tyger, den tidens främſta yppighet (πορφυροπολις). Det är

d) *Neiſchitz*. a. ſt. ſ. 82.

år ock troligt att hon fårgade desfa tyger, ty konften och fårgämnet voro från Afien. Apostelen undergick i *Philippis* en svår förföljelse af några borgare, hvilke drogo honom för domstolen såsom lugnets förstörare, emedan han beröfvat dem den vinst de hade af en piga, som gaf spådomar emot hederlig betalning *e)*. *Paulus* och *Silas* blefvo på *Archonternas* befallning pryglade och kastade i fängelse, men följande morgon med heder frigifna. *Archonter* voro tillsatte i alla *Colonier*, att afdöma smärre mål; men de vigtigare hänskötos till Rom. Στρατηγοι synas varit ett slags förmån för executions-betjäningen och Ραβδιζειν torde här betyda *Romerska flagellationen*, fast ordet betecknar *prygling med kåppar*. Fångvaktaren, en Romersk Officerare, åtnöjdes ej att blott sätta de misshandlade

e) *Lucas* skrifver, att denna piga *hade en* πνευμα πυθονος, hvilket somlige uttyda om den besynnerliga förmögenheten att frambringa redigt tal med bukens muskler (ventriloqua), men till äfventyrs snårare bör förstås om ett slags sinnets förvirring, som hos hedningare ansågs för ingifvelse (εκστασις), eller ock rent utaf var bedrägeri. Man vördade sådanes utlåtelser såsom Gudasvar. Pigan förföljde flera dagar Apostelen och *Silas* med sina rop, samt förklarade dem för den högste Gudens tjenare; sannolikt i affigt, att af dem belönas. Men Apostelen ville ej bygga sitt anseende på ett få beskaffadt vitnesbörd, utan befallte henne med sådant eftertryck tiga, att hon antingen återfick sitt sinnes redighet, eller ock ej kunde vidare förmås till fortsättning af sitt bedrägeri.

de inn uti innersta fångelset, utan fastlåste ock deras fötter i en ståck. Huru dervid tilgår, berättar *Sauveboeuf Resa.* sid. 79. f. Benen sättas emellan två trådståckar, såsom vid våra ståckstraff. Stundom förfares så hårdt, endast att utpråssa penningar. En stark jordbäfning inföll. Portarna kastades af sina hakar och ståckarne (δεσμια) åtskildes af skakningen. Officeraren skyndade dit våpnad, i håndelse af motstånd från fångarnes sida; hade ock, vid åsynen af de öpnade portarna, afhåndt sig lifvet, om ej *Paulus* förfåkrar, det ingen rymt. Han nedföll då för *Paulus* och *Silas* af erkånsla, att de, med sitt qvarblifvande, frålst hans lif, och låt sig döpa, öfvertygad, att det, som håndt, var en Försynens vård öfver Evangelii tjenare, som nu fingo skötsel och nndfägnad. Policen insåg sitt förhastande och sånde betjeningen att lösgifva de fångna. Men *Paulus* svarade, att hår vore Romerska Borgareråtten våldförd; påstod således det Domarne sjelfve, till bevis att intet brott ägde rum, måtte föra honom och *Silas* utur fångelset, hvilket ock skjedde. Ap. G. 16: 19. f. Den Lagen, att ingen Rommersk Medborgare, utan att vara lagligen förvunnen, kunde risas, stadgades af *Valerins Publicola* och stadfästades af *Lex Porcia* och *Sempronia*. De till Christendomen omvånde *Ppilipper* berömmas af Apostelen för sin gifmildhet. Ppil. 4: 15. 16. *f)*. Jåmte det

f) Ἐις λογον δοσεως και ληψεως, uttydes: *efter bok med Debet och Credit.* Om sådane fördes öfver gåfvor

det fordna *Philippis* ruiner ligger nu en vinga by: *Filibi*, bebodd af fattiga Greker. Den har en *Metropolit*, som under sig räknar 7 Lydbiskopar. Staden ligger i grus. *Lucas* kallar dessa ruiner pragtfulla, bestående af hela högar hopstaplade Quader- och Marmor-stenar, som vitna om förträfflig bygnadskonst. Man ser der förfallna murar, slott, skansar *g)* samt bland annat lemningar efter en *Amphitheater h)* och på en högd ses ett Capell, i hvilket *Paulus* skall, enligt munksägn, hållit mässa *i)*.

PHOENICE, Φοινικη; hamn på *Creta*. Ap. G. 27. Dess läge obekant, utom den anvisning, som finnas hos *Lucas* på anförde ställe.

PHOENICIEN, Φοινικη; Södliga trakten af *Syrien*, som delades i *Phœnicia Maritima*, eller kusten vid medelhafvet från *Acre* till *Tripolis*, och *Phœnicia Libanotica* Öster om *Libanon*. I N. T. förekommer blott *Phœnicia Maritima*. Se Ap. G. 11: 19. 15: 3. 21: 3. Denna trakt beboddes först af en *Edomeisk Coloni* från Röda hafvet. Grekiska namnet är ock en öfversättning af *Edom*. *Phœnicierne* voro sin tids största Sjömän, Konstnå-

kan tvistas. Snarare vill Apostelen säga, att *Philippis* invånare varit de ende, *som gifvit*, och af hvilka han för sin person *emottagit*.

g) a. st. s. 180.
h) *Buschings Erdb.* 1 Theil 2. sand. s. 1572.
i) *Neiczschitz*.

nårer och Handlande. De ſtyrdes en tid af egna Konungar; kufvades förſt af Asſyrierna, kommo ſedan i ſin ordning under Perſerna, Grekerna, Seleuciderna och Rom. Bland deras talrika utflyttningar år *Carthago* den ryktbaraſte. Se mera *Tyrus.*

PHRYGIEN, Φρυγια; delades i det *Större* och *Mindre.* Det förra, ſom ock kallades *Pacatiana*, grånſade åt N. till *Bithynien*, åt Ö. till *Galatien*, åt S. till *Piſidien*, *Carien* och *Lycien*, åt W. till *Mindre Phrygien.* Provincen ligger NO. om *Smyrna* och kallas nu *Germian* ſamt *Burgul-Lili.* *Mindre Phrygien* låg emellan *det ſtörre* och *Helleſpont*, och innefattade någden vid *Myſien.* De åldſte *Phryger* voro en *Thraciſk* eller ock *Macedoniſk* utflyttning, grofve, dumme, illa beryktade; dock ſkola de upfunnit *Pans* pipa med ſju rör och allahanda ſtickſöm. I Ap. G. 2: 10. menas både *Större* och *Mindre Phrygien.* Men i Ap. G. 16: 6. och 18: 25. endaſt *det ſtörre.*

PISIDIEN, Πισιδια, en liten och bergig, men ganſka bördig Province i Aſien, emellan *Lycaonien*, *Pamphylien* och *Phrygien.* Der låg ett *Antiochia*, ſom ej bör förblandas med Syriens. Ap. G. 14: 24:

PONTUS, Ποντος; ett rike i Norra Aſien, ſom åt Ö. grånſade till *Colchis* (Mingrelien), åt

S. till *Armenien*, åt N. till *Svarta hafvet* och åt W. till floden *Halys*, har sitt namn af *Pontus Euxinus*. Landet delas i *Pontus Galaticus*, nägden omkring *Amasia*, och *Pontus Polemoniacus* omkring staden *Pormon*. Någon af de Herrar, hvilke mördade Persiske Monarken *Smerdis*, tros hafva grundlagt Riket, som, under *Mithridates den store* var i sin största vålmagt, men eröfrades omsider af *Julius Cæsar*. Det *Pontus*, dit *Ovidius* landtförvistes, låg i Europa vid *Donaus* utlopp i Svarta hafvet. *Pontus* förekommer Ap. G. 2: 9. *Petrus* hälsar de Christna spridda främlingar i *Pontus* och andra Asiens Provincer. 1 Pet. 1: 1. Då brefvets läsare beskrifvas, dels såsom *omvände Judar*, dels åter såsom *omvände Hedningar*, synes *Petrus* med *παρεπιδημοι* förstå *Christna Proselyter* i allmänhet.

PTOLEMAIS, Πτωλεμαις; Grekiska namnet på den urgamla staden *Akka k)*, som förekommer i Gamla Testamentet och ligger Norr om en vik i *Sebulons* fordna land, nästan midt emot *Carmel*. *Paulus* tillbragte der en dag, under sin andra resa från *Macedonien*. Ap. G. 21: 7. Staden följde landets öden och togs under korsfärderna från *Saracenerna*. Derefter hade *Johanniter-Orden* der sitt Residence och kallade Staden *S. Johan d'Acre*. Ännu år 1250 ägdes Acre af *Ludvig den Helige*, men ifrån 1263 har staden

k) Rel. D. P. II. 534.

ſtaden tillhört Turkarna. År 1581 fann *Schveigger* der blott en mur efter ett förſtördt ſlott, ſamt några hus bebodde af Araber *l)*; men år 1611 kallar *Moquet* ſtaden *Asſez jolie m)*. År 1666 fann *Troilo* ſtaden ännu mycket förſtörd *n)*. Nu varande *Acre* beſkrifves af de fläſte reſande, ſom beſökt *Palæſtina*, emedan de der landſtiga, för att vidare beſe *Galileens* märkvärdiga orter *o)*. I ſtaden viſas lemningar från Medeltiden; ſåſom *Thomæ*, *Sabæ*, *Nicolai*, *Andreæ* och *Johannis* kyrkor; *Tempelherrarnes* herberge, ſom varit ſtarkt befäſt; fordne Ordensmäſtarens Palats, ſom röjer mycken pragt och ännu har torn med källarehvalf i godt ſtånd, ſamt *S. Claras* kloſter, hvars Nunnor, då Turkarne, d. 19 Maji 1291, intogo *Acre*, enligt ſin Abbedisſas upmuntran och efterdöme, afſkuro ſina nälor, för att icke, på ſin oſkulds bekoſtnad, misſhandlas af den ſegrande fienden. De blefvo ock alla nedſablade *p)*. Omkring år 1630 voro ſtadens grushögar öfverhöljde af drifſand, i hvilken man vadade ſåſom i ſnö *q)*. I början af förra Århundradet uptog *Emir Fakkardin Acre* ur des ödesmål, och, vid medlet af det nuvarande, förſatte *Scheck Daher* ſtaden i trygghet för Arabernas

l) a. ſt. ſ. 280.
m) a. ſt. ſ. 408. *n)* a. ſt. ſ. 65.
o) *Korte*. 294. *Pocock*. III. 150. *Thevenot*. L. II. 53. *Hasſelquiſt*. 159. *Mariti*. ſ. 13. *Schultz*. V. 181. *Myller*. 99. *Maundrel*. 90.
p) *Myller*. 92. *Maundrel*. 91.
q) *Neiſchitz*. a. ſt. ſ. 271.

nas plundringar *r)*. Handel och rörelse uplifvades. Pelegrimer tillströmmade, så att *Acre* nu räknas för en af de bästa städer på den kusten. Men luften är osund, särdeles då vatn, efter regnfall, stadnar i valfven *s)*. Smittosamme farsoter voro, enligt *Roger*, orsak till *Acres* förfall *t)*. Alle fordne bygdader vitna, att de varit anlagde till förfvarsverk *u)*. Ännu ses der ett hus, hvars rappning, altifrån *Johanniter-Riddarnas* tid, bibehållit sig oskadd *v)*. År 1797 hade *Acre* en måttelig mur och blott en enda port. Ehuru folkmängden steg till 15 a 20 tusen personer, stodo dock många hus obebodde. *Achmeth* Pascha hade förskönat staden med Bad, Palats, Cisterner och en vacker Mosqué. Der funnos då en Grekisk och en Armeniansk kyrka, tre Chaner samt ett litet Fransiscaner-kloster. Åt *Scheck Daher* hade *Achmet* vid stranden byggt en minnesgrift. Europeer införa fina kläden, läder, tenn m. m. och utföra bomull *x)*. År 1799 gjorde staden ett så starkt motstånd, att *Bonaparte*, efter 61 dygns öpen löparegraf, nödgades uphäfva belägringen, sedan han i flera fruktlösa stormar förlorat mycket folk, samt åtskillige Generalspersoner. Hamnen är god *y)*.

Nea-

r) *Hasselqvist.* s. 159. *s)* *Busching.* V. 76.
t) T. S. 44. *u)* *Maundrel.*
v) *Mariti.* Staden beskrifves omständeligen af *Doubdan.* a. st. kap. 56.
x) *Brownes.* a. st. 509. f. *y)* *Binos.* a. st. II. 115.

PUTEOLI, Πετεολι; nu *Pozzuoli*, ſtad i Neapel, vid hafvet, emellan hufvudſtaden och *Bayæ*, ſå kallad för ſina varma källor, ſom flitigt nyttjades af Roms invånare. Deſs äldſta namn var *Dicæarchia*. Der gjorde 6000 Romare *Hannibal* ett hårdnackat motſtånd. Ännu ſes några pelare, ſom varit anlagde att afhålla hafsſvallet. — *Paulus* landſteg i *Puteoli* Ap. G. 28: 14. Stadens få lemningar efter deſs ſiſta förſtöring, ſom härledde ſig från jordbäfningar, beſkrifves i *Grefvens af Stolberg Bref om Italien* z), ſamt af de fläſte Reſande, ſom beſökt Neapel.

RAMA, Ραμα; flere ſtäder i Palæſtina, belägne på högder, hade detta namn. I Math. 2: 13. anföres ett *Rama*, utur Jer. 31: 15, med tillämpning på Barnamordet i Jeruſalem: D. *Büſching* anſer detta *Rama* vara ſamma ort, ſom *Arimathia* a). *Binos*, ſom rätteligen ſkiljer detta *Rama*

z) S. 229, 235, 243, 245.

a) *Erdb.* V. 342. Då *Jeremias* beſkrifver, huru *Rachels* barn, de med Juda förenade Benjamiter, fördes till Babel, målar han den öma modren, ſåſom uplyftande ſitt hufvud utur grafven och anſtällande ett ſorgeſkri, hvilket hördes till *Rama*. Så, ſäger *Mathæus*, *gaf nu hela Bethlehems nägd återſkall af tröſtlöſa Mödrars ve och klagorop.* Till uplysning häraf bör märkas, att *Rachels* graf ligger vid vägen emellan *Jeruſalem* och *Bethlehem*, och att *Rama* låg på en högd, i *Benjamins* ſtam, icke ſärdeles långt från nämnde grift, ſom ännu vidmagthålles. Den beſtår af

Rama från ett annat, belåget mellan Jaffa och Jerusalem, beskrifver det såsom ett torn med några ruiner ej långt ifrån Bethlehem *b)*.

RHEGIUM. Ῥεγγιον; stad i *Brutternas* land (*Calabria Citra*) midt emot *Messina*, vid Sundet, som skiljer Neapel från Sicilien, kallades *Rhegium Julii*, till skillnad från *Rhegium Lepidi* i öfra Italien. Staden var så mägtig, att dess invånare dristade afslå det gifte *Syracusas* Tyrann, *Dionysius den Andre*, ville ingå med en af stadens döttrar. Alle stadsboerne mördades af en Legion, som af *Pyrrhus* der inlades att beskydda dem. Romarne återtogo derefter *Rhegium*, som snart upnådde sin fordna styrka. Under sin Resa till *Rom*, seglade *Paulus* från *Syracusa* till *Rhegium*. Ap. G. 28: 13. År 1783 undergick staden en fullkomlig ödeläggelse af jordbäfningar *c)*; men hade likvål skåligen hämtat sig år 1792 *d)*.

RHODUS, Ῥοδος; Ö i Archipelagen, bekant under flera namn, innan den kallades *Rhodus*. Des förste invånare styrdes af Konungar. Derefter inråttades *Democratie*, som snart öfvergick till *Aristocratisk* styrelse. *Rhodierne* voro på sin tid

ett instängdt Capell; beskrifves af alle resande samt ritas af *Cotovic* och *Roger*. *Doubdan* a. st. s. 130.

b) a. st. s. 133.

c) *Munters Resa genom Neapel*, s. 88.

d) *Gref. af Stolberg Bref.*

tid de främste bland handlande folkslag och hade en stark sjömagt. De fläste seglande Nationer afgjorde sina tvister efter *Rhodiernas* Sjölag och Handelsbalk, som intogs uti sjelfva den Romerska Lagboken. *Alexander* berőfvade őn sin sjelfständighet; men invånarne återtogo snart sin frihet, biträdde *Pompejus* emot *Cæsar* och lades omsider under Rom af *Cassius*. Sedan *Rhodus* deltagit i de őfriga Archipelagiska őarnas őde, hade *Johanniter Riddarne* från år 1309 der sitt stamhåll, men nődgades, år 1522, efter ett motstånd, vida olikt Malteser-Riddarnes főrsvar mot General *Bonaparte*, afträda őn till Turkarne. *Rhodus* har 9 qvadratmils rymd, őmniga lifsmedel och főrträffliga skogar *e)*. I staden ses ännu bygnader, som stått från Riddarnes tid och hafva Latinska påskrifter *f)*. Stormästarens fordna palats ligger őde, men på Riddaregatan ses flera hus med Europeiska Adelsvapen *g)*, hvilka Turkarna låta stå, såsom *Lucas* skrifver, till erinran af sin seger. *Rhodus* är nu Sultans starkaste fästning i detta farvatn. Der finnes en ofantelig myckenhet Artilleri och andra gevär, dock utan ordentelig upställning. Fästningsverken äro ock högst főrfallne *h)*. Man visar der stället, hvarest Solens ryktbara Stod, ett af verldens underverk, stått, vid den mindre

N hamn-

e) *Pocock*. IV. 208. f. *f)* D. C. a. st. 356.
g) *Niebuhr*. Resa. 16.
h) *Wylljams Reise auf dem Mittelmeere*, 1798. f. 100. f.

hamnen *i)*. Denna ofantliga Colofs fåges varit få hög, att ett fartyg infeglat emellan defs ben. Detta fynes öfverdrifvet och torde till det högfta böra förftås om fmårre båtar. Den föll år 954 vid en jordbåfning, och metallen, fom köptes af en Jude, utgjorde 900 kamelbördor *k)*. Öns innevånare åro till ftörre delen Chriftne. I *Schveiggers* tid tillåts ingen Chriften tillbringa natten inom ftaden *l)*. De flåfta Turkifka fkepp byggas på *Rhodus*. Ön ftår ock under *Capudan Bafcha*, men ftyres af en Gouverneur. Detta Åmbete gifves dock ofta åt affatta perfoner *m)*.

ROM, Ρωμη; Denna ftora och ryktbara ftads grundlåggning och öden åro af Hiftorien allmånt kånde. Uti Ap. G. 2: 10. omtalas *Utlåndningar från Rom*, hvilka i Jerufalem firade Pingfthögtiden. Desfe voro antingen Judifke Profelyter födde under Roms område i Europa, eller ock Judifke afkomlingar födde i Rom. Det förra år fannolikare. Når och af hvilken Chriftendomen infördes i Rom, år icke bekant. Af Rom. 16. fes likvål, att der funnos månge Chriftne, når Apoftelen författade detta bref. Han intygar åfven fin långtan att beföka Rom, famt att derifrån gå till Spanien. Två refor fatt Apoftelen fången i Rom, och befeglade under fin fednare fångenfkap Evangelii låra med fitt blod.

SA-

i) Gemelli Carreri.
k) Thevenot. L. I. c. 73. *l)* a. ft. f. 250.
m) Bufching. V. 122. Jfr. *Myller.* 302. f.

SALAMIS, Σαλαμις; den ryktbara Atheniensiske Lagstiftarens *Solons* födelsestad, på *Cyperns* östra kust, anlagd 1270 år för *Christi* födelse af *Teucer*, som kallade staden *Salamina*, efter ön *Salamis*, från hvilken han var fördrifven. Hans efterkommande innehade *Salamina* 800 år. Derpå ödelades staden af jordbäfning, men upbygdes å nyo och kallades *Constantia*. *Paulus* och *Barnabas* predikade Evangelium i *Salamina*. Ap. G. 13: 5. Lemningarne efter denna stad, som sluteligen förstördes af *Saracenerna* i *Heraclii* tid, ligga, enligt *Cotovic*, 1000 steg, och enligt *Mariti*, tre fjerdedels mil Ö. om *Famagusta n)*. De beskrifvas omständeligen af *Pocock o)*. *Cotovic* berättar, att den ringa byn *Salamis* kallas *det gamla Famagusta p)*.

SALEM, Σαλεμ; urgammal stad, som redan i *Abrahams* tid hade sin Konung *Melkisedek*, tros stått der *Jerusalem* nu är. Med denne *Melkisedek* jämför *Paulus* vår Frälsare i sitt Öfverste-Prästerliga kall. Ebr. 7: 1. f. Anledningen dertill är tagen af Ps. 110, den Phariseerne sjelfve, med sitt stillatigande, erkände handla om *Messias*, Math. 22: 42. Jämförelsen har till ändamål, att visa *Jesu* försonings offer i sin kraft och höghet, samt Levitiska offrens dermed förbundna afskaffande. Ett annat *Salem* visas i Gali-

n) *Mariti*. s. 257. o) *Voy*. IV. 144. f.
p) *Itin*. 101.

Galileen, och år en by, der håndelfen fóregifves hafva intråffat q).

SALIM, Σαλιμ; ort vid *Jordan*, på defs Ôftra fida, icke långt från *Gennefaret*; vatturika af floden *Jabbock* och defs grenar, famt endaft kånd af *Johannis* der fórråttade dop. Joh. 2: 23. Se *Ænon*.

SALMONE, Σαλμονη; *Cretas* nordôftra udde, omtalas vid *Pauli* fegling till *Rom*. Ap. G. 27: 7. Våftanvind fynes hafva tvungit Skeppet att gå nedan om *Creta*. Då gaf *Salmone* fórfta landkånningen.

SAMARIA, Σαμαρεια; ftad i *Ephraim*, och en tid refidence fór Ifraëlitifke Konungarna, låg på en fkôn hôgd, hade fordom pragtfulla byggnader, befåftades af *Hyrcanus*, fórftôrdes, men upråttades af *Herodes*, *Antipatri* Son, och kallades *Sebafte*, K. *Auguftus* till åra. Med tiden ftråcktes detta namn till hela landftråckan emellan *Galileen* och *Judeen*. Emellan *Judar* och *Samaritaner* brann i *Chrifti* tid det outflåckligafte hat, få att *Samaritan* var det fmådefullafte namn man kunde uptånka. Joh. 8: 48. Samaritanfka qvinnan fórundrade fig deróſver, att *Jefus* ville dricka utur hennes vatnkruka. Joh. 3: 9. Detta hat hade flera orfaker. Då *Asfarhaddon* till *Asfyrien* bortfórt återftoden af Ifraëls folk, fånde

q) *Cotovic*. f. 347. *Radzivil*. f. 43.

fände han hedningar att odla landet. Med dessa förenade sig några undkomne Israëliter. Detta nybygge led mycket af vildjur. Sådant herleddes från Guds vrede; *Assarhaddon* sände derföre en Judisk Präst att der införa Israëls Guds dyrkan. Nu upkom en blandning af hedendom och Judendom, som räckte till Judarnes återkomst från *Babel*. Samaritanerne ville då förena sig med Judiska kyrkan; men *Serubbabel* afflog anbudet, emedan de, till stor del, herstammade från oomskurna. Att hämnas detta, lade Samaritanerne, genom bestickningar, många hinder för Tempelbygnaden i Jerusalem. Så grundlades hatet. *Cyrus* hade anslagit Samaritanernas skatt, att i stånd sätta Templet och vid magt hålla offren. De använde således allt, att hindra verkställigheten af ett så kränkande påbud, som likväl bekräftades af *Darius*, *Hystaspis* och *Xerxes*. Vidare uphäfde *Esra* och *Nehemias* alla Ägtenskap, dem Judar ingått med Hedningar. Detta verkade fullkomlig brytning. *Manasse*, Son af Öfverste-Prästen *Jojada*, kunde icke förmå sig att öfvergifva sin hustru, som var dotter af Samariens Höfding, *Sanneballat*, utan flyttade till sin Svärfader, som utverkade sig tillstånd att på *Garizim* bygga ett Tempel, vid hvilket *Manasse* blef Öfveste-Präst. Denne förde med sig ett Exemplar af de 5 *Mosis* böcker, skrifvet med de Urgamla Ebreiska bokstäfver, och nära inställnmande med den handskrift Alexandrinska tolkningen följt. Till stöd för Templets

plets anläggande på *Garizim* förfalskades texten; men hedendomen utrotades för öfrigt, så att Samaritanerne för Afguderi hade äfven så stor afsky, som Judarne. Ehuru de icke erkände Propheterna, väntade de likvål en *Messias*. Vist är, att Judarne af hat pådiktat Samaritanerne många brott, som ej äga grund. Men hatet kunde ej annat än fortfara, så länge tvisten påstod om Gudstjenstens rätta stålle. Samaritanerne sände dessutom Syriens Konungar hjelptroppar emot Judarna och gofvo fristad åt alla bofvar, som rymde från Judeen. Då Galileens Judar årligen foro up till Påskhögtiden, erforo de prof af Samaritanernas ovilja; dock var detta icke allmännt. Luc. 53: 56. Frälsaren räknade icke Samaritanerna till Israels hus. Math. 10: 5. Sådant skedde att upfylla löftet till *Abraham*. Men sjelf hade han intet nationalhat till dem; fast mer tager han en Samaritan till exempel att bringa Judarne till blygsel öfver sina fördomar. Luc. 10: 33. Den Samaritanska qvinnans samtal med Frälsaren, hennes landsmäns upmärksamhet på *Jesu* lära Joh. 4 och villighet att antaga Evangelium Ap. G. 8: 6 visa, att denna Nation icke var i grund förderfvad. Deremot äro Samariens nu varande invånare ett röfvarefölje, så att få resande våga sig landsvägen emellan *Jerusalem* och *Acre r)*. — Det fordna *Sebaste*, nu *Schomron* eller *Schemren s)*, till höger om

r) *Mariti*. s. 74. s) *Roger*. 79.

om vågen, når man från *Sichem* far åt Norden *t)*, ligger på ett högt berg, klädt med träd, vatnadt af rika källsprång och omgifvet af en fruktbar dal, som inslänges med en ring af kullar *u)*. Läget är således ganska skönt. Det samma bestyrkes af *Neischitz v)*. *Della Valle* fann staden förstörd *x)*. År 1667 såg *Troilo* med beundran Stadens ruiner, som bestodo af de pragtfullaste Colonner, med Capitåler, nedfallne och sönderslagne. Af all dess fordna pragt är, på högsta spitsen åt Norr, blott en fyrkant med tre stående pelarerader öfrig, på hvilka man tror att Kongliga Slottet, som beboddes af *Herodes*, fordom hvilat *y)*. Allt det öfriga ligger i grus. År 1797 kallar *Brownes* Samarien en eländig och förstörd by *z)*. Der finnas, öfterut, lemningar efter *S. Johhannis* kyrka, öfver stället hvarest han skall blifvit halshuggen. *Della Valle* fann den måstadels oskadad, skön och stor. *Monconys* såg der Mosaiker och stora huggna stenar. Men *Roger* skrifver, att den är förstörd af Morerna, som innuti den samma byggt ett Capell öfver Döparens fordna förmenta fängelserum. Denna byggnad är, enligt *Monconys*, ett fyrkantigt hus, under jorden, till hvilket man nedstigen på en trappa, och genom en glugg uptäcker ett mörkt rum, uplyst af några lerlampor, dem Turkarne underhålla af vördnad för *Johannis* person. *Maun-*

t) *Monconys*. II. 51.
u) *Maundrel*. 97. f.
v) a. st. s. 288.
x) *Reise*. 163.
y) *Cotovic*. 345.
z) a. st. s. 507.

Maudrel ſkrifver, att de för penningar tillåta Chriſtna Pelegrimer gå derinn; men i *Cotovics* tid var porten tillſtångd af grushopar. Invånarne, ſom åro få, beſtå af *Mahometaner, Samaritaner* och *Grekiſka Chriſtna*, hvilka tala Arabiſka. I *Della Valles* tid bodde de dels i jordhyddor, dels i de föllfallna hvalfven. På afſtånd har i öfrigt ſtaden utſeende af en trågård *a)*.

SAMOS, Σαμος; Ö i *Archipel*, år en af de ſtörſta bland *Sporaderna*, med branta och nakna kuſter *b)*, belågen ungefår midt emot *Epheſus*. Åldſta namnet, *Parthenia*, ombyttes flera reſor och förvandlades omſider till *Samos* af *Jonier*, ſom der boſatt ſig. Regeringsſåttet var förſt Monarkiſkt, ſedan Democratiſkt, åndteligen Oligarkiſkt. Ön gjorde *Xerxes* tappert motſtånd, eröfrades ſedan af *Eumenes*, *Pergami* Konung, befriades af *Auguſtus*, men lades omſider under Rom af *Veſpaſianus*. *Samos* år ryktbar af ſin fruktbarhet, ſin *Terra Sigillata*, ſom nyttjas ånnu till Thekannor *c)*, ſamt af *Junos* fordna dyrkan. *Paulus* förbiſeglade *Samos*. Ap. G. 20: 15. Ön kallas nu *Samo* och beſkrifves af *Pocock d)*. Den har 75 Ångelſka mil i omkrets, och frambringar ömnigt alla lifsmedel, ſårdeles förtråffligt Muſcateller vin *e)*. *Vahti*, öns ſtörſta ſtad, har 500 hus ſamt 6 kyrkor och bebos af

a) Jfr. *Thevenot*. L. II. c. 56. *Buſching*. V. 364.
b) D. C. a. ſt. ſ. 350. *c)* *Myller*. ſ. 328.
d) *Voy*. IV. 395. f. *e)* *Sauveboeuf*. a. ſt. ſ. 223.

af Greker, ſom lefva af fiſke och vinhandel. Hufvudſtaden *Cora* år deremot fóga annat ån en fórſtörd by. All öns åkerjord ſkattar till en Moſqué i Conſtantinopel, ſom heter *Tophana Jameſi*. På denna ö föddes *Pythagoras* och *Polycrates f)*.

SAMOTHRACE, Σαμοθρακη; en liten ö i *Archipel* nedanom *Dardanellerna* emellan *Troas* och *Thracien*. Sedan den ofta ombytt namn, kallades den ſluteligen *Samos*, med tillåggning af *Thrace*, för att ſkiljas från det Södligare *Samos*. En förfårlig vatnflod kom fordom från *Svarta hafvet* och öfverſvåmmade öns högſta berg. Invånarne voro ſina Gudar högſt tillgifne, och deras ö var alla miſsdådares friſtad. Sedan öboerne ſtyrts af Konungar och en tid ſåſom Republikaner, lades de i *Veſpaſiani* tid under *Rom*. Ön nåmnes Ap. G. 16: 10. *Paulus* ſeglade från *Troas* till *Samothrace* och derifrån på en dag till *Neapolis*. Öns afſtånd från *Thracien* beråknas ock af nyare endaſt till 6 dryga mil. Kallas nu *Samandrachi*.

SARDES, Σαρδεις; *Lydiens* hufvudſtad, anlagd jåmte floden *Pactolus*, vid foten af berget *Tmolus*, icke långt från *Smyrna*; brånde sförſt af Perſerna, ſedan af Athenienſerna ocd ödelades i *Tiberii* tid af jordbåfning. Invånarne voro rygtbare af ſin yppighet och ſina laſter. För-

f) Thevenots Voy. L. I. c. 70.

Församlingens Lärare i *Sardes* får äfven sin bestraffning, förenad med hotelse. Upp. B. 3, 1 f. Staden kallas nu *Sart*, och har framför sig en skön slätt, som åt Öster vatnas af *Pactol*, men, åt andra håll, af åar från ett SO. beläget berg. Orten är en ringa by, på Norra sluttningen af *Tmolus*, med låga usla kojor, bebodde af någdens herdar, som nyttja Ortens förträffliga bete *g)*. En *Caravan-Serai* är der anlagd för Persiska Caravanen. Sådane räknas bland barmhertighets verk. Men de bestå blott af 4 murar, utan tak, och äro således sämre än Europeiska stall. Lemningarne af Slott, Tempel, Amphitheater, m. m. vitna, såsom *Lucas* skrifver *h)*, om stadens fordna pragt. Man ser de skönaste stoder, dels stående dels fallna och höljda af grushögar. Domkyrkan stod Österut, och stället omgifves af stora ruiner. Turkarne hafva en Mosqué, som varit Christen kyrka. Stadens få Christne lefva i uselhet och förtryck, utan Lärare och utanTempel *i)*. *Van Egmont* fann *Sardes* upfyld af oxar och bufflar, hvilkas ägare bodde i låga lerkojor. Der träffades då ingen enda Christen *k)*.

SAREPTA, Σαρεπτα; kändt i G. T. af Sareptanska Ånkan, som ock amtalas Luc. 4: 26. kallas

g) Spon. a. st. s. 71. *h)* a. st. s. 212.
i) Smith O. O. s. 27. f.
k) Trav. I. 150. *Busching.* V. 75.

kallas en ſkålig by, af *Roger l)*; af *Doubdan* en ringa och af *Maundrel* en förſtörd by med få hus, 2 Franſka mil, och enligt *Myller m)* 5 Italienſka mil S. om *Sidon*, ſamt icke långt *n)* eller, ſåſom *Roger* och *Maundrel* beſtämma, den förra en hel, den ſenare en half Franſk mil från hafvet. Stället kallas af *Myller* och *Troilo Sareth*, af *Maundrel Sarſent o)* och ligger på en högd med förträfflig utſigt *p)*. Invånarne äro förmögne af ſina herrliga trågårder, ſom gifva olja, vin, Apricoſer och Mulbärslöf för ſilkes afvel. Byns nu varande Arabiſka namn är *Sarſent q)*. Det fordna *Sarepta* hade ſin egna Biſkop, och man ſer ännu vidlöftiga ruiner efter des bygnader: De la *Roque* ſåg der en vålfd Moſqué *r)*.

SARDINIEN, förekommer icke i N: T. men månge påſtå, att den ädle ſtenen: *σαρδινος*, Upp. B. 4: 3, och *σαρδιος*, Cap. 1: 20. har ſitt namn af denna ö. Detta är vål icke färdeles troligt. Snarare kunde namnet herledas från *Sardes*, ſom den tiden var yppighetens ſäte och Indiſka handelens möteplats.

SARON, Σαρων; en fruktbärande ſlätt, ſom från *Cæſarea* ſträcker ſig förbi *Jaffa* ned till *Gaza*.

l) *Terre S.* 41.
m) *Per.* ſ. 71.
n) *Cotovic.* ſ. 117.
o) *Voy.* 79.
p) *Buſching.* V. 289.
q) *Doubdan.* a. ſt. ſ. 28.
r) *Voy. de S[illegible]ie.* I. 16.

Gaza. Fordom voro der flera byar, som omtalas Ap. G. 9: 36. Men nu ligger alt öde i brist af arbetare, utom de få platser, som besås med gurkor, hvilka utföras till *Cypern* och *Damiata s).* I den rödaktiga jordmånen växa Tulpaner vilde, samt flere de skönaste lökvåxter *t)* Vatnmeloner fås der till ett halft lispunds tyngd. Oljoträd ses der urgamle *u). Van Egmont* beskrifver detta fält såsom ganska skönt *v).* Ännu träffas der en by, som behållit namnet: Saron. Denna ort bör ej förblandas med det N. om *Cæsarea* belägna berget: *Saron x).*

SCYTHIEN, Σκυθια; et vidsträckt land, som innefattade Asiatiska Tatariet, samt en del af N. Europa. Des invånare voro högst vilde och bestialiske, åto menniskjokött, drucko slagna fienders blod, mördade resande och helgade deras hufvudskålar till dryckskäril vid sina offermåltider. Namnet: *Scyth*, nyttjas derföre af *Paulus.* Col. 3: 11 att betekna, det Evangelii nåd äfven sträckte sig till de omenskligaste bland menniskjor.

SELEUCIA, Σελευκια; *Seleucus Nicator* anlade 8 ståder af detta namn. Det *Seleucia*, som omtalas Ap. G. 13: 4. låg nedan om *Anthiochien* i Syrien, icke långt från det stålle, der *Oron-*

s) Busching. V. 358. *t) Hasselqvist.*
u) Monconys. II. 6. 8. *v) Travels.* I. 249.
x) Cotovic. 125.

Orontes faller uti *Issiska Viken*, midt emot *Cypern*, och kallades *Pieria* af det nårliggande berget *Pierius*. Staden år nu enligt *Brownes*, *y)* en liten by i *S. Simons* hamn vid *Orontis* utlopp, samt kallas *Seleucia Jelbes* och *Kepse*. Af *Pococks* omståndeliga beskrifning ses, att detta *Seleucia* på sin tid varit en af de starkast befåsta ståder *z)*. Der finnas nu endast några hyttor af rôr, som bebos af Greker och tjena till Magazin fôr handelsvaror från kusten *a)*.

SICHAR, eller SYCHAR, Σιχαρ, Συχαρ; stad i Ephraims lott *b)*, i Patriarchernas tid kånd under namn af *Sichem*, låg vid ståden *Samaria*, icke långt från foten af *Garizim*. Negden år, enligt *Troilo*, skôn och ganska bôrdig. Staden fôrekommer Joh. 4. och Ap. G. 7. Namnet *Sichar* fôrvandlades till *Neapolis Flavia*, som nu uttalas: *Nabolos*. Staden ligger i en dåld emellan bergen *Garizim* och *Ebal c)*, på fruktbårande jordmån, som, enligt *Neischitz*, ômnigt frambringar Fikon, Pomeranser, Citroner, m. m. *d)*. År 1612 voro de Christne der hårdt tyranniserade *e)*. Ånnu åro Christne der hatade *f)*. Des omkrets beråknas till 2000 fot *g)*. Enligt *Busching h)*, har

y) a. st. s. 544.
z) *Voy.* IV. 46 f. *Busching*. V. 236.
a) *Sauveboeuf*. a. st. s. 203.
b) *Reland*. st. II. 1004. *c)* *Radzivil*. s. 46.
d) *Thevenot*. L. II. c. 56. *e)* *Moquet*. a. st. s. 394.
f) *Brownes*. a. st. s. 507.
g) *Cotovic*. 338. *h)* *Erdb*. V. 363.

har *Nabolos* blott en gata, men, enligt *Maundrel*, två, och är väl befolkadt. Staden hade ock i hans tid en Pascha *i)*. Husen äro låga och ringa. De bebos af Turkar, Araber *k)*, samt Judar af Samaritanska Secten, som der äro mäst talrike. År 1797 funnos der inge Christne; men staden var folkrik och dref handel så väl på Damas, som på kusten. Staden styres af de förnämsta invånarne ehuru en *Aga* ditsändes från Damas. Några krossade pelare af ovanlig storlek vitna, at *Sichem* fordom varit en ansenlig stad *l)*. *Monconys* fann det lilla *Nabolos* mycket angenämt *m)*. Naplosanerne biträdde år 1799 Paschan af Damas med 5000 man emot *Bonaparte*, som till straff lät bränna de kringliggande byar. Tusende steg från staden visas *Jacobs Brunn*, ryktbar af Frälsarens samtal med en Sammaritansk qvinna. Denna brunn, som af *Moquet* kallas ganska vacker *n)*, är uthuggen i en klippa, öfverbygd med ett stenvalf *o)* samt derofvanpå täckt med stora stenar, som måste borttagas, när man vil bese honom *p)*. Man nedstiger då genom en trång öpning och träffar, under stenarna, en stor flat sten, som betäcker mynningen *q)*. Brunnen, som vidgar sig åt bottnen, har, enligt *Maundrel*, 9 fots diameter, 12 till 16 famnars djup och 2 famnars vatn *r)*. *Cotovic*, som ej märkt, att nämn-

i) *Voy.* s. 103. *k)* *Roger.* s. 80.
l) *Cotovic.* s. 341. *m)* *Monconys.* II. 50.
n) a. st. s. 394. *o)* *Roger.* a. st. 80.
p) *Troilo.* *Della Valle.* *Thevenot.* *Arvieux.*
q) *Maundrel.* 104. *r)* *Büsching.* V. 362.

nämnde ſtenar borde bortſkaffas, förklarar brunnen obrukbar *s)*. Äfvenſå *Neiſchitz*, ſom berättar brunnen vara fylld med grus och ſten *t)*. Den derſtådes bygda kyrkan var i *Monconys* tid förſtörd.

SIDON, Σιδον; urgammal ſtad i fordna *Phoenicien*, N. om *Tyrus*, emellan *Libanon* och Medelhafvet; på en ſkön och fruktbärande plats *u)* grundlagd, ſåſom det förmenas, af *Cadmus*. Des invånare lade ſig tidigt på konſter, ſjöfart och handel, men voro illa kände för ſin oredlighet. Fruntimren utmärkte ſig med brodering. Glas tros vara en Sidoniſk upfinning, hvarom likväl tviſtas. Staden eröfrades förſt af *Nebucadnezar*, ſedan af Perſiſke Kejſaren *Ochus*, vidare af *Alexander*; följde ſedan Syriens öde under *Seleucider* och *Romare*; intogs år 636 af *Saracenerna*, återtogs af *Balduin*, förföll, men upråttades af *Ludvig den Helige*, och kom 1289 å nyo under Turkarna. År 1517 eröfrades *Sidon* af *Druſiſke* Förſten *Fakkardin*, men återtogs af *Mahomet* IV år 1633. — I N. T. förekommer denna ſtad tillhopa med *Tyrus*, Math. II: 21. 15: 21. Marci 3, 8 och Luc. 6: 17. Under reſan till *Rom* landſteg *Paulus* i *Sidon*. Ap. G. 27, 3. Om *Sidoniernas* tviſt med *Agrippa*, ſe *Cæſarea* — Staden heter nu *Seyde*; den beſkrifves omkring år

s) Itin. ſ. 337. *t)* a. ſt. ſ. 290.

u) D. C. a. ſt. ſ. 442. *Lucas*, a. ſt. ſ. 254.

år 1630 af *Neifchitz*, såfom en ringa ftad *v)*; var i *Cotovics* tid en grushög, bebodd af några få Turkar och *Drufer x)*; men *Roger* kallar *Sidon* Paleftinas förnämfta ftad, näft Jerufalem. År 1666 fann *Troilo* ftaden fkönt upbygd *y)*. Der handlade då alle Europeifke Sjömagter *z)*. *Maundrel* fann ock *Sidon* fkäligt folkrik *a)*. Till ftadens upkomft hafva i fynnerhet någdens härrlige trågårdar bidragit, hvilke ej allenaft gifva de förträffligafte frukter, utan ock med mulbärsplanteringar underhålla den ftarkafte filkeshandel i Levanten. Hamnen förftördes af *Fakkardin*, få att fkeppen nödgas vintra vid *Tyrus b)*. Staden bygd i trekant, är väl nu icke ftor, men har några vackra hus åt hafsfidan. Invånarne, fom år 1777 utgjorde ett antal af 3 eller 4 tufende perfoner *c)* beftå af Turkar, Maroniter, Greker och några få Catholiker *d)*, hvilke fiftnämnde der hafva två klofter. Man upfkeppar, utom filke och frukter, bomull, galläple, fidentyg från *Damas* m. m. *e)*. Fartygen måfte, enligt *Sauveboeuf*, ankra på en ofäker redd. Vatnet, fom ännu, genom de gamla Aquæducterna, föres hela 2 mils väg till ftaden, fördelas både på hufen och trågårdarna. Någden vatnas defsutom af floder

få

v) a. ft. f. 262. *x)* *Itin.* 116.
y) Or. Reifeb. f. 57. *z)* *Terre S.* 38 f.
a) *Voy.* f. 15. *b)* *Monconys.* II. 68.
c) *Binos.* a. ft. II. f. 68. *d)* *Myller.* 69.
e) *Hasfelquift.* 170. *Brownes.* a. ft. f. 512.

från *Libanon f)*. Hafvet har bortfrått kusten, så att lemningar af Stadens fordna murar ses under vatnett *g)*. *Seyde* styrdes af en Pascha, som sjelf står under Paschan af *Damas h)* och endast tillåter Fransmån der handla *i)*. På några Colonner utanför staden såg *Monconys* Latinska påskrifter och *Maundrel* fann stora pelare i Trågårdarna. *Doubdan* beskrifver omständeligen stadens öden. *k)*

SILOAM, Σιλωαμ, Ett starkt källsprång, *Gihon*, kom från de V. om Jerusalem liggande bergen och delade sig utan för muren i två grenar af hvilka den ena förde vatn till *Salomos dam*, den andra till *Siloam*, som ligger vid foten af Sion, SO. om staden *l)*. Denna dam beskrifves olika. Enligt *Pocock*, är han 55 fot lång, 20 fot bred och 10 fot djup från trappan till vatnet, som ditföres genom en i klippan huggen rånna, är, enligt *Binos*, osmakligt och kan icke drickas *m)*. Enligt *Van Egmont*, är han blott 30 fot lång, 12 fot bred, men 16 fot djup, och vatnet ditledes genom en underjordisk gång *n)*. Det samma intygar ock *Troilo o)*. Enligt *Cotovic p)* och *Thevenot q)*, är

O vatnet

f) *Cotovic*. 116. *g)* *Korte*. 412.
h) *Busching*. V. 289. *i)* *Pocock*. III. 259.
k) a. st. s. Kap. 58.
l) *Doubdan*. a. st. s. 117. *Binos* a. st. II. s. 221.
m) *Voy*. III. 65. *n)* *Trav*. I. 379.
o) *Or. Reiseb*. s. 261. *p)* *Itin*. 292.
q) *Voy*. L. II. c. 49.

vatnet ömnigt och godt. Den förre tillägger, att det tros gagna mot ögonsjukdomar, hvarföre ock Turkarne, enligt *Myller*, än i dag der bada *r)*. Den sednare skrifver, att det skall hjelpa mot febrar, då det nyttjas till kalla bad. *Radzivil* berättar, att Turkarne anse vattnet heligt, samt två der både sig och sina kläder *s)*; men i *Maundrels* tid nyttjades *Siloam* af en garfvare *t)*. *Della Valle* berättar, att dammen varit klädd med marmor *u)*; men i *Hasselquists* tid väckte *Siloam* ingen upmärksamhet *v)*. Den Kyrka K. *Helena* bygt vid *Siloam*, var i *Monconys* tid förstörd *x)*; men *Van Egmont* fann der ett Turkikt Bönehus. *Siloam* är i N. T. kändt af *Jesu* underverk på en blind. Joh. 9: 7 *y)*. Icke långt derifrån S. ut, emellan källan och dammen, såg *Doubdan* ruiner, som föregåfvos vara efter Tornet vid Siloam. Luc. 13: 4 *z)*.

SINAI, Σινα; ett af verldens rygtbaraste berg,

r) *Itin.* 180.
s) *Pereg.* 64.
t) *Voy.* 171.
u) *Reise.* 160.
v) *Resa.* 149.
x) *Voy.* II. 24.

y) Efter förrättadt underverk, sade Jesus: *mig åligger fullborda det vårf Gud mig anförtrodt, medan jag ännu vistas här uti verlden* (ἡμερα). *En tid kommer, då sådane olycklige ej mera finna tillgång till min undergörande magt* (νυξ); *Så länge jag vandrar bland menniskjor bör jag visa mig såsom deras Andelige och Lekamlige Uplysare* (φως). Mannen borde i Siloam endast aftvätta den deg *Jesus* strukit på hans ögon (νιψαι).

z) a. st. s. 118.

berg, ligger uti *Petræiſka Arabien*, fem eller ſex dagsreſor Öſter om Arabiſka viken i Öknen *Sin*. Af de talrika och ſtridiga ſå beſkrifningar ſom ritningar, hvilka föreſtålla detta berg, kan man göra ſig följande ſummariſka begrep. Från Norr till Söder löper, genom *Petræiſka Arabien*, en bergſträcka, högre ån de öfrige, genomſkuren af dålder. Något Nordligare ån den lilla byen *Tor*, upnår denna fjållrygg en utmårkt högd, i det fem eller ſex berg ligga likſom packade på hvarandra. Denna maſſa kallades fordom *Sinai*, men heter nu *Moſis berg*. Öfverſt på den ſamma upreſa ſig två ofantlige ſpitſar *(Picos)*, af hvilka den lågre år Biblens *Horeb* och den högre det egenteliga *Sinai*, hvareſt Lagen utgafs. Deſs fot kan kringgås på en half Sommardag *a)*. Den högſte ſpitſen kallas nu *S. Catharina* af ett kloſter, ſom ligger vid foten, der nåmnde ſpitſar utgrena ſig, och bår ſamma namn. Det ſåges vara anlagdt på den plats, hvareſt Gud, i en brinnande buſke, uppenbarade ſig för *Moſes b)* och bebos af Grekiſka Munkar, ſom hafva ſin egen Årke-Biſkop *c)*. Detta kloſter ſkyddas med ſtarka murar emot Arabernas ſtröfverier. Porten öpnas endaſt, då en ny Årke-Biſkop der håller ſitt intåg; men reſande hiſſas up och ned i korgar. Munkarne erhålla lifsmedel från *Egypten* och fiſk, för faſtetiderna, från *Tor*. De hafva ock, under ſitt

O 2 befål,

a) Neiſchitz. a. ſt. ſ. 213. *b) Troilo*. a. ſt. ſ. 381.
c) Shaws Travels. ſ. 150.

befål, några hundrade arbetare, som äro afkomlingar af krigsfångar, dem K. *Justinianus*, då han anlade klostret, ditskänkte till slafvar. Men desse undersåtare hafva öfvergådt till Mahometanska Läran och äro mycket trottsige. Jämte klostret ligger en förträfflig trågård, till hvilken Munkarne begifva sig genom en underjordisk gång, förvarad med jernport. Af sina frukter göra de sjelfva Paschan i *Cairo* angenäma skänker. — Från detta kloster upstiger man till spitsen af *Horeb* på 3 timmars tid. Upgången är lättad med 7000 trappsteg, huggna i klippan. Man kommer först till en liten slätt. genom två trånga portar. Der delar sig nu *Horeb* i två spitsar, af hvilka somlige kalla den Nordliga *Horeb*, den Södliga *Sinai*. På slätten ligger *Eliæ Capell*, från hvilket man, på en timmes tid, upnår toppen af detta så kallade *Sinai*, hvarest en kyrka är anlagd med två Capell, ett för Greker och ett för Catholiker. Derifrån nedstiger man på västra sidan, utan tillhjelp af trappsteg, och kommer, till *de 40 Martyrers kloster*, på en slätt, som skiljer *Horeb* från det egenteliga *Sinai* eller *S. Catharinas berg*. Der träffas en trågård med flera slags förträffliga frukter. Från sistnämnde kloster har man tre dryga timars väg till spitsen af *Sinai*. Upgången är högst besvärlig, så att den ene vandringsmannen måste hjelpa den andra öfver oländiga ställen. Öfversta toppen är flat och kan emottaga 40 personer. Man har der utsigt öfver Arabiska vikens bägge Armar och

fer bågge ſpitſarna af *Horeb* under ſina fötter. Hela berget år vaturikt af kållor och klådt med vålluktande buſkar. Om vintren faller mycken ſnö på de högſta delar och vatnet fryſer till is *d)*. — I N. T. nåmnes *Sinai* Ap. G. 7: 30, 38, uti *Stephani* Tal, och i Gal. 4: 25. Se *Hagar*. I Ebr. 12: 18, 22, målar *Paulus* de förfårliga uptråden, ſom, vid Moſaiſka Lagens utgifvande, af Gud förordnades, att gifva ſina befallnigar eftertryck. — I Cor. 10: 4 heter det, att Iſraeliterne *drucko af det vatn, dem genom ett underverk gafs* (πνευματικον πομα) *nemligen af den med Moſis ſtaf öpnade klippan, ſom var en afbild af deras Ledſagare Chriſtus*. Man viſar ånnu denna klippa i dålden emellan *Horeb* och *Sinai*. Den har ſannolikt varit en del af ſjelfva berget, ſamt ligger nu loſsnad och fallen, till ſtor del omgifven af jord. Högden upgifves till 12 eller 13 och tjockleken till 10 fot. Der ſes, på bågge ſidor, årr efter öpningar, genom hvilka vattnet framtrångt. Några reſande förſåkra, att man af nötningen i hålens nedra bråddar tydeligen kan ſe, det vatn der framflutit, hvilket deſsutom bekråftas af de *Stalactiter* der hånga. D:r *Shaw* ritar denna klippa *e)*. Andre ſåga, att desſe öpningar ånnu gifva vatn, hvilket, enligt *Buſching*, måſte herleda ſig från Munkarnes fabelaktiga berättelſer i ſamband med en

d) Utur *Buſching*. V. 489 följ. *Troilo* beſkrifver alla orter håromkring. a. ſt. ſ. 380. f.

e) *Travels*. ſ. 350.

en liten bäck, som framflyter bakom stenen. Man kan dock med skäl tvifla, att denna sten är hvad han föregifves vara. Sannolikt är sammanhanget detta: att vattnets ådror fordom genombårat det af sand hopgyttrade berget, hvarefter denna klippa nedfallit. Man vet, att största delen af *Petræiska Arabiens* berg tillkommit af sand. På flera ställen träffas ock bergväggar, med sådane öpningar, genom hvilka vatnet sökt sig utgång, innan massan upnådt den hårdhet, som nu skulle göra ett sådant frambrott omöjeligt *f)*.

SION, *Σιων*; ett stort berg, på hvilket alla öfrige innom *Jerusalem* belägne högder upreste sig; men högsta spitsen låg i stadens Södra del och kallades egenteligen: *Sion*. *Sions dotter*, Math. 21: 5 beteknar den på *Sion* anlagda *borg*, som med fägnad skulle emottaga en *mild regent* (*πραυς*), hvilken icke såsom eröfrare intågade med hästar och krigsbuller. Man bör dervid erinra sig, att Åsnor icke brukades i krig, sedan Rytteriet, under *Salomo*, sattes på ordentelig fot. I anledning af Judarnes halsstarrighet, anför *Paulus* en mening, sammansatt af Es. 8: 14. och 28: 16.; *Si jag lägger i Sion en sten, på hvil-*

f) Om Sinai kan man jömföra *Thevenots Voy.* L. II. c. 23 f. *Della Valle. Reiseb.* s. 115 f. *Baumgartens Travels* uti *Churchills Collection*. Tom. I. L. I. c. 24. *Egmonts Travels*. Tom. II. *Niebuhrs* Resa.

hvilken man sig stöter, en grundklippa, den man förkastar; men hvar och en, som anser denna grundval tillförlåtelig, skall icke finna sig besviken. Tillämpningen på *Christus* och hans lära, är tydelig. *Sion* föreställer ock Christna kyrkan, i motsats af den *Mosaiska* Ebr. 12: 22. — Det fordna *Sion* ligger nu utom stadens mur *g)* på ett afstånd af 5 eller 600 steg *h)* och beskrifves af *Hasselqvist* såsom en torr, mager plats *i)*. Der står en Mosqé, som varit en Christen kyrka *k)*, eller rättare ett kloster, som bygdes 1219 och nu bebos af Santoner.

SMYRNA, Σμυρνη; 200 Franska mil S. om Dardanellerna *l)*, gammal och ryktbar handelsstad i *Jonien*, anlagd, såsom några föregifva, af *Tantalus*. Staden eröfrades ofta under krigen; förstördes en gång af *Lydierna* och låg 400 år öde, innan den å nyo upbygdes. Genom sin handel blef *Smyrna* en af Asiens rikaste städer. Dess invånare voro yppige och veklige; men då de kommo i striden, gofvo de bevis af utmärkt tapperhet och styrka. Staden led mycket af en svår jordbäfning, men återställdes A. C. 180 genom *Marci Aurelii* försorg. *Smyrna* tillegnar sig ock den äran att hafva frambragt *Homerus*. En *Amazone*, vid namn *Smyrna*, tros hafva gifvit staden namn. — I Upp. B.

2:

g) Korte. s. 216. *Radzivil.* s. 112.
h) Thevenot. L. II. c. 49. *i) Resa.* s. 131.
k) Della Valle. s. 145. *l)* D. C. s. 342.

2: 8. berömmes *Smyrnas* Lärare för det lidande och förtyck (πτωχεια) han ståndaktigt uthärdat af stadens Judar (συναγωγη τȣ σατανα). Han upmuntras ock till ståndaktighet med löfte om en *evigt grönskande krans* (ςεφανος ζωης, *Sempervirens*) och visshet att vid upståndelsen frisägas. — *Smyrna* kallas nu *Ismir* och är ännu en af Asiens förnämsta handelsståder; har god hamn, men lider af de tåta jordbäfningarne svåra förödelser. Alle handlande Nationer hålla der *Consuler*. Lefnadssättet är yppigt. Beständigt ingå och utlöpa der flaggor; dageligen antåga Caravaner från Persien och Asiens Östra länder. Europeerne bebo ett egit qvarter, som har sköna hus med förträfflig utsigt åt hafvet. Der finnas de bästa sällskaper i hela Levanten. Sjelfve Turkarne äro i *Smyrna* ovanligt belefvade. Derföre anser ock *Sauveboeuf* Smyrna för den angenämaste stad i Levanten *m*). Åfvenså *Spon* *n*). Greker och Armenianer hafva der fri Gudstjenst, som vidlöftigt beskrifves af *Hasselqvist* *o*). Munkarne förgäta icke heller att erinra, det *Smyrna*, af de Apocalyptiska församlingar är den enda, som håller sitt hufvud uprest. Judarne hafva åfven derstådes både Synagoga och Handels-Contoir *p*). Alle Levantiske dagböcker, som omtala *Smyrna*, nämna staden med beröm. I synnerhet läses med nöje hvad *Hasselqvist*, *Chand-*

m) a. st. s. 225. *n*) a. st. s. 65.
o) Resa. s. 48 f.
p) *Sauveboeuf*. s. 224.

Chandler q), *Pocock r)*, *Thevenot s)*, *Myller t)* och nyligast *Dallaway u)* anfört; men genom de nyligast timade jordbäfningar och vådeldar, är alt förändradt. Folkmängden upgifves olika; af *Tournefort* till 27,200 invånare, af *Björnståhl* 1776 till 200,000 *v)*.

SODOM, Σωδομα; en af de ståder, som förstördes genom svafvelregn och jordbrand, låg vid Södra ändan af nu varande *döda hafvet x)*. Nämnes i N. T. altid tillika med *Gomorrha*. Se denna stad. Ännu ses ett slags lemningar under vatnet, hvilke utgifvas för *Sodoms* qvarlefvor. När vattnet är lågt, synas de 3 fot öfver ytan. *Arvieux* red dit ut, och fann dem bestå af brända stenar. Han tyckte sig bland massan igenkänna en rad pelare. Äfvenså *Nau*, som ansåg dessa stenar för lemningar efter hus. *Troilo*, som äfven red ut i vatnet till dessa ruiner och afbröt ett stycke af stenen, liknar dem vid en svart förbränd mur, hvaruti *Myller* och *van der Nyenberg* instämma. Man berättade för *Schultz*, det vatnet en gång få uttorkat, att man kunnat gå från ena ändan af sjön till den andra, då man ock skall sedt många lemningar efter hus *y)*. Men att fordna *Sodom* haft stenhus, faller sig icke troligt. *Maundrel* berättar sig ock hus

q) *Travels*. s. 37. f.
r) Tom. V. 1 f.
s) *Voy*. L. I. c. 60.
t) *Peregr*. 458.
u) *Reise*. s. 234 f.
v) *Resa*. V. s. 11.
x) *Rel. D. P.* II. 1119.
y) V. 92.

hafva hört något dylikt af *Guardian* i Jerusalem *z*). Den i fråga varande stenart är verkelig Orsten eller kalksten måttad med olja, samt sprider en obehaglig lukt, då han gnuggas; brinner starkt, hvitnar derpå och blir skör såsom aska. Desse föregifne lemningar äro således antingen stenmassor, hvilkas oljaktiga ämne utbrunnit, eller ock *Basalter* på de stållen, der man trodt sig finna likhet af pelare *a*). Bland de Biskopar, som underskrifvit *Nicäniska* mötet, finnes en *Biskop af Sodom*. Detta måste varit en annan ort *b*).

SPANIEN, Σπανια; Konungariket *Spanien* i S. Europa. Omtalas Rom. 15: 24. der *Paulus* säger sig genom *Rom årna* gå till Spanien, att predika Evangelium.

SYRACUSA, Συρακυσαι; stad på *Siciliens* Södöstra udde, grundlagd 758 före C. F. af *Corinthier*; hade 2 hamnar och var delad i fyra qvarter, eller råttare särskilda städer. Den strängaste despotisme oaktad, voro Syracusanerne rike, mägtige och segrande. Bland dem upkommo äfven store och dygdige mån; *Archimedes*, *Theocritus* m. fl. Fruntimren buro icke guld på sina kläder, utan lemnade denna prydnad åt Stadens skökor, som dermed utmärkte sig. Un-

z) *Voy.* f. 142.
a) *Strödda Samlingar utur Nat. K.* Flock. 2.
b) *Rel. D. P.* II. 1120.

Under den äldre *Dionysius*, underhöll *Syracusa* med sitt district en Armée af 100,000 soldater och 10,000 Ryttare, samt en flotta af 400 skepp; men nödgades icke desto mindre gifva sig åt Rom, 542 år efter sistnämnde stads grundläggning, efter ett det tappraste motstånd. — Under resan till *Rom* dröjde *Paulus* 3 dagar i *Syracusa*. Ap. G. 28: 12. Nu varande *Syracusa* består till största delen af fornlemningar, som angenämt beskrifvas af *Brydone* i dess *Bref om Sicilen och Maltha*, samt af *Svinburne* och *von Borch*. Bland de förnämsta minnesmärken räknas *Dionysii Öra*: ett i berg hugget fängelserum, så inrättadt, att i taket, genom en konstig öpning, kunde höras allt, hvad statsfångarne sins emellan talade. Der ses ock de så kallade *Latomier*, eller i klippan huggne gropar, som nu äro förvandlade till underjordiska trägårdar. Stället, der *Archimedes* med brännspeglar antände Romerska Flottan, bestämmes olika af Resande. Allt detta beskrifves nyligast af *Wylliams c)*. Folkmängden är ringa och fattig.

SYRIEN, Συρια; ett stort rike N. om *Palæstina*, tages än uti vidlöftigare, än uti inskränktare bemärkelse. Dess största vidd bör räknas från berget *Taurus* till *Arabien*, i Norr och Söder, samt från *Medelhafvet* till *Euphrat* i Öster och väster. Så vidsträckt synes *Syrien* förekomma i Ap. G. 18: 18. *Syrien* fördelades sedan i flera

c) *Reise auf dem Mittelmeere.* Tredje brefvet.

flera Provincer, *Mesopotamien*, *Phenicien*, *Palæstina*, o. s. v. I G. T. lågo Judarne i tåta krig med *Syriens* mägtiga Konungar. Med tiden kom *Syrien* under *Chaldeer*, *Perser* och *Greker*. *Seleuciderne* behöllo sedan regeringen i 200 år, till dess omsider *Pompejus* gjorde landet till en Romersk Province. I en trångare bemärkelse förekommer *Syrien* Ap. G. 15: 23, hvarest bör märkas, att kyrkomötets beslut i *Jerusalem*, icke endast angick *Antiochiens*, utan ock det kringliggande landets Christna. Om *Syriens* höfdinge *Cyrenius*, se *Bethlehem*. — Nu varande *Syrien*, eller trakten omkring *Antiochia*, *Aleppo*, *Palmyra*, *Damascus*, är ett bergigt land, med fruktbärande dalar, hvilke dock till en stor del ligga öde. Hafskusten från *Tripoli di Syria* till *Scanderoon* åt Norden, samt till *Tyrus* åt Söder, beskrifves väl af *Shaw d)*.

SYRO-PHENICIEN, eller nägden omkring *Tyrus* och *Sidon* vid hafsstranden, kallades så, till skilnad från ett vid *Röda hafvet* fordom beläget *Phenicien*. Den Cananeiska qvinnan kallas af *Marcus*: Συροφοινισσα. Cap. 7: 26.

SYRTIS, Συρτις; egenteligen ett grund eller sandbank. På Africanska Kusten voro i synnerhet tvånnne ryktbare: *Syrtis Major* och *Minor*. Den ena låg framför *Leptis*, den andra våstligare, för *Carthago*. Såsom de ofta ömsade låge,

d) *Travels*, 327. f.

låge, voro de farlige och ödkände af täta skeppsbrott. Under *Pauli* sjöresa till *Rom*, fruktade man stöta på *Syrtis*, sannolikt den Östligare. Ap. G. 27: 17. Nu kallas desse bankar *Seches de Barbarie.*

SÖDERLANDET, Νοτος; I Math. 12: 42 säger Frälsaren, att *Drottningen af Söderlandet* (βασιλισσα τȣ νοτȣ) *skall på domens dag upstå och döma de med honom samtida Judar, emedan hon kom från verldens ände, att höra Salomons vishet, då likvål Judarne icke läto sig väckas till upmärksamhet af Jesus vida högre lära.* Att härmed syftas på *Drottningen af Saba* (שבא) 1 Kon. 10: 1. är onekligt; men om läget af detta *Saba* finnas många stridigheter. Det sättes allmännast i *Lyckliga Arabien*, hvars hufvudstad var *Saba*. Andre flytta det närmare åt *Persiska*, andre åter till *Arabiska* viken. Onekligt förtjenar *Lyckliga Arabien* egenteligen namn af *Söderland*, emedan det från *Palæstina* låg i detta väderstrek. Det kan ock med skäl kallas *verldens yttersta gräns*, ty nämnde halfö utskjuter i Indiska Oceanen, och det är ganska troligt, att inga Södligare länder voro kände för Judarna. Andre deremot anse *Abyssinien* vara detta *Saba*, och att det sådeles bör sökas på *Africas* östra kust. Deremot strider väl, at *Abyssiniens Saba* skrifves med: ס och icke med: ש Visst är dock, att *Abyssinerne* påstå, det deras ännu regerande Konungar kärstamma från *Salomon*,

mon, hvilkens ått, vid nämnda Drottnings besök, blifvit öfverflyttad till *Africa*. På samma Africanska kust, icke långt från Sundet *Bab el Mandub*, ligger ännu ett landskap, som frambringar rökelse och heter *Azab*, hvilket namn är närslågtadt med *Saba*. Fulkomlig visshet kan här icke erhållas.

TARSUS; Ταρσος; en af *Ciliciens (Caramaniens)* förnämsta städer, belägen vid floden *Cydnus*, anlagd af en Colonie från *Argus*. Med tiden höjde sig *Tarsus* till ansenlig välmåga och folkmängd. Vetenskaper och Vitterhet dressvos der med sådan framgång, att staden, enligt *Strabo*, i denna del täflade med sjelfva *Athen* och *Alexandria*. Invånarne bibehöllo sin frihet, till och med under de Romare. Egenteligen var väl *Tarsus* icke en Romersk Colonie; men det fick Municipal-rätt af *Antonius*, emedan invånarne först varit så ifrige anhångare af *J. Cäsar*, att de till hans åra kallade staden *Juliopolis*, och sedermera togo *Antonii* parti med lika nit. Af denna grund kunde *Paulus*, såsom född i *Tarsus*, åberopa sig en Romersk medborgares rättighet. Ap. G. 16: 37. 22: 28, ehuru han både till fäderne och möderne herstammade från Judar. Ap. G. 21: 39 Der hade han, ock jämte ett födande handtverk, lärt den Philosophie och Vitterhet, som framlyser i hans bref. — Nu varande *Tarsus* är en fattig stad i Districtet *Itschil* i *Caramannien*, bebodd af Turkar, Greker

ker och Armenianer *e)* jämte floden *Cydnus*, som nu kallas *Kara-Su*, eller *svarta vatnet f)*.

THESSALONICA, Θεσσαλονικη; stad i *Macedonien*, emellan två floder vid nu varande *Golfo di Salonichi*, som fordom kallades *Sinus Thermaicus* af stadens urgamla namn: *Thermæ*. *Thessalonica* var rik af sin handel. *Cassander* förvandlade namnet *Thermæ* till *Thessalonica*, efter *Philippi* dotter; andre herleda dock denna förändring från en seger, den *Philippus* i någden vunnit öfver *Thessalerna*. Visst är emedlertid att *Cassander* utvidgade och prydde staden, som åtföljde Macedoniens öde att ömsa herrar, och ännu under Romarne var ansenlig. *Paulus* och *Silas* predikade der Evangelium med större framgång bland Proselyterne, än bland Judarna, hvilke sistnämnde upviglade stadens dagdrifvare (ἀγοραιοι) ett syslolöst och elakt följe, att tillställa ett uplopp. När de förgäfves sökte Evangelii Lärare, grepo de dessas vård *Jason* och släpade honom, med några i hans hus församlade Christna, för stadens Police, att straffas för det herberge han lemnat tvänne uprorsstiftare. Men stadens styresmän läto dervid bero, att *Jason* stälde borgen för sina gästers upförande. Ap. G. 17: 1-9. — Staden heter nu *Salonichi*. Fornlemningarne, som beskrifvas af *Lucas g)*, vitna om des fordna pragt. Der ses flere Triumfbågar, i syn-

e) Pocock. IV. 22. *f) Busch. Erdb.* V. 98.
g) a. st. s. 128 f.

i synnerhet en, som var upsatt till *Antonini* åra. De förträfflige kyrkorne äro förvandlade till Mosqueer. Bland dem bör S. *Demetrii* kyrka nämnas, som bestod af två Tempel, det ena öfver det andra, bägge klädda med marmor och sirade med flera än 1000 stoder af Jaspis, Porphyr, m. m. I *Salonichi* residerar nu en Turkisk Sanschjack (Pascha af 3 hästsvantsar) och en Grekisk Åreke-Biskop, som styrer 8 Biskopar. Der finnes ock en Catholsk kyrka. År 1321 eröfrades staden af Sultan *Amurath II* och har altsedan stådt under Portens välde *h)*. — Staden ligger vid ändan af en vik, förvarad af en mur och fyra Castell, som dock, år 1788 voro bofällige. Husen äro af träd, rödfärgade med svart takfot. På knutarne ses språk ur *Coran.* Terrasser, och planterade Cypresser utgöra för öfrigt gårdarnes prydnader. Gatorne öfverskyggas af träd och vimla af dufvor, kråkor, storkar, hundar, kattor m. m. dem ingen vågar ofreda. Handelsbodarne hafva inga lås, utan tillslutas med riglar, emedan tjufvar der icke finnas. Folkmängden upgafs sistnämnde år till 80,000 personer, af hvilka 23000 voro Judar, samt 20000 Greker och Franker, som hafva fri Religionsöfning i Synagogor och kyrkor. Judegatan är mycket smutsig; åfvenså Judinnorne, undantagande Lördagen, då de putsa sig. I allmänhet är ock denna Nationen misshandlad, så att exempel gifvas af Turkar, som antingen öfverlastade, eller ock af af öfverdåd ned-

h) Busch. Erdb. Th. 2. B. 1576.

nedskjutit oskyldiga Judar. Förnämsta handelen drifves med ull, bomull, läder och tobak. Begrafningsplatserne äro anlagde utan för staden, och ofta öfverskygde af Cypresser. Der ses ock Springbrunnar med sina skålar till deras tjenst, som vilja släcka sin törst. Främlingar blifva icke sällan med stenkastning förföljde af Turkarnes unga Söner. Grekiske Munkarne äro så okunnige, att de knapt kunna läsa den Nya Grekiskan innantill. Staden drifver vidsträkt handel, särdeles med Bomull, silke, linne och dyrbara mattor *i)*.

THYATIRA, Θυατειρα; föres af somliga till *Mysien*, af andra med större skål till *Lydien*; låg emellan *Sardes* och *Pergamus*, vid floden *Lycus*. Staden anlades af en Macedonisk Colonie och kallades *Pelopia*. Att denna stad varit stor och mägtig, visar *Fred. Stosch* utur forntidens häfder med många vitnesbörd. Den stod en tid under Pergami konungar och följde sedan granskapets städer under Turkarnas välde *k)*. Anledningen till sednare namnet är ovisst. — Uti *Philippis* fanns en Purpurkrämerska från *Thyatira*. Ap. G. 16: 14. f. *Thyatiras* Lärare är sitt beröm. Upp. B. 2: 11. f. *l)*. Lemningarne

P

i) Sauveboeuf. a. st. s. 234.
k) F. Stoschii Antiquitates Thyatirenæ.
l) Så talar Han, Guds Son, utur hvilkens ögon ljungeldar framstråla; han, hvilkens fötter läga såsom malm uti Åssian. Jag känner din vandel, din

garne af det fordna *Thyatira* ligga på en angenäm slätt; men staden, som af en närliggande och öfvergifven fästning kallas *Ah-hissar*, eller *hvita Skantsen*, är ringa, smutsig och oansenlig, samt bebos af Turkar och några få Christna *m)*.

TIBERIAS, Τιβεριας; stad i *Nedra Galileen* vid *Gennesarets* Sydvästra kant, fyra Ängelska mil från *Jordans* utlopp, emellan sjön och en högd *n)*. Der stod förut en stad, som kallades *Kinnereth*, eller *Genesar o)*. Denna blef af *Herodes Antipas* utvidgad, prydd med prågtiga bygnader och varma bad, föresedd med stora Privi-

kärlek, din Embetsförvaltning, din trohet, din ståndaktighet. Jag vet, att din ifver dag från dag tilltagit; men ogillar, att du låter en förrädisk Sect (Isebel), *upblåst öfver sin förmenta kunskap* (προφητις), *förleda mina bekännare, att deltaga i de utsväfningar, som Offermåltider åtfölja.* Sedan desse förförare, eller *Nicolaiter*, hotats med fullkomlig undergång, ställes åter talet till *Thyatiras* invånare: *Men I, som förvarat edra hjertan för den djupa list, med hvilken hedningarne söka bereda edert fall* (αβυσσος σατανα), *eder skall de brottsliges straff icke drabba* — o. s. v. Derefter lofvas fullkomlig seger öfver hedningarna, med uttryck, lånade af Ps. 2. — *Den, som segrar, honom vill jag gifva morgonrådnans glans.*

m) Büschings *Erdb.* V. 73.
n) D. C. a. st. s. 438.
o) *Roger* och *Myller* intyga det. Θαλασσα της Τιβεριαδος Joh. 6: 1. 21: 1. är således ett uttryck, endast lämpadt eftet stadens senare namn, i stället för det vanliga: *Gennesaret*.

vilegier ſamt, K. *Tiberius* till åra, kallad *Tiberias*. Den var ſåledes på ſin tid *Galileens* förnämſta ſtad. Stället, der *Jeſus* ſpiſade 5000 män, var icke långt från *Tiberias*, dock på den motliggannde Öſtra ſtranden af *Genneſaret q)*. Staden kallas nu *Tabeyra*. År 1581 beſtod den endaſt af en Caravanſerai med några få hus *r)* och omkring 1630 hade den blott 12 hus *s)*. År 1667 fann *Troilo* der blott 4 eller 5 dåliga hus bebodde af Turkar och en Kyrka full af får och gjetter. Enligt *Korte*, ſkulle ſtaden ej anſes för annat än en by, om den icke hade ringmurar *t)*. Det fordna *Tiberias* ligger närmare Sjön, intager en ſträckning af en half timmes väg, höljd med ruiner, brutna marmorſtoder, m. m. på hvilka *Cotovic* helt viſt ſyftar, då han kallar *Tiberias* en *grushög*. Hos *Roger* heter *Tiberias* ett *ormars näſte u)*. Man ſer af ruinerna, att fordna ſtaden varit lång och ſmal. Alt beſtår af inſtörtande hus, fallna murar och mångd grushögar *v)*. Både *Korte* och *Monconys* omtala

q) När Luc. 9. v. tyckes gifva anledning att ſätta detta ſtälle icke långt från *Öſtra Bethſaida*, ſom minſt låg 4 Svenſka mil från *Tiberias*, bör märkas, att *Bethſaidas* betesmarker ſträckte ſig utföre hela Öſtra ſtranden. *Johannes* kallar ock ſtället: τοπος ἐρημος. Att afſtåndet varit ringa, ſes deraf, att folket, ſom lopp i förväg, framkom förr än *Jeſus*. Marci 6: 33.

r) *Schveigger*. a. ſt. ſ. 318. *s)* *Neiſchitz*. a. ſt. ſ. 278.
t) *Reiſe*. 309. *u)* *Terre S.* 61 f.
v) *Neiſchitz*. a. ſt. ſ. 281.

tala qvarlefvor af den gamla ftadens ringmur. Den nyas mörke och ängflige murar fkola deremot, enligt *Thevenot*, vara upförde af en Judinna *x)*; men *Roger* beftämmer detta tydeligare, att en Sultaninna gjort denna koftnad, af vånfkap för en Judinna *y)*. För öfrigt intaga ruinerne en plats, 1000 fteg lång och 200 bred. En port leder till dem från S. en annan från V. *z)*. *Scheck Daher* uprättade *Tiberias*, och ftaden, fom i *Van Egmonts* tid beftod af några få hyttor, har nu fått fkåligt anfeende *a)*. Den bebos af Araber och Judar. Folkmängden upgifves af *Mariti* till 100 Perfoner *b)*. Catholikerne hafva der en kyrka, icke, fåfom *Korte* fkrifver, invigd åt *S. Jacob*, utan åt *S. Petrus*. Den nyttjades i *Rogers* tid till ftall för häftar och getter, famt brukas ännu till nattharberge af Refande *c)*. *Van Egmont* och hans fällfkap fatte der fina häftar. Den år bygd öfver ftället, der *Petrus* fick de ryktbara nycklarna, och år omgifven af Palmträd *d)*. Uti kyrkans mur vifas två ftenar; en på ftället, der *Petrus* nämndes till Apoftel, en, der han emottog nycklarna. På den förra fåg *Van Egmont* en lampa, två fifkar och två nycklar riftade *e)*. *Monconys* träffade der, på famma fätt, en ljusftake med 7 armar och ett Palmträd in-

x) Voy. L. II. 155.
y) Terre S. 61 f.
z) Roger. a. ft.
a) Hasfelqvift. 165.
b) Refa. 53.
c) Mariti.
d) Myller. 91.
e) Travels. II. 31 f.

ingråfde i ſten *f)*. I kyrkan hålles årligen, på *Petri* dag, måſſa af en Munk från *Nazareth g)*. Efter Jeruſalems förſtöring var *Tiberias* i 350 år, till A. C. 429, Säte för Patriarcherna, ſom der höllo ett ſlags ſtyrelſe; men år 640 eröfrades ſtaden af *Saracenerna*. *Tiberias* är ock ryktbart af den Judiſka *Högſkolan*, hvilkens Lårare författade *Miſchna h)*. Der finnes ännu en *Medraſs*, eller Lårohus, hvareſt 20 Judar i *Schultz's* tid, underviſades i *Talmud i)*. Enligt *Roger*, är luften i *Tiberias* ganſka oſund och någden ſtenig, dock, enligt *Breitenbach*, fruktbärande. Någdens varma Bad, i hvilka *Neiſhcitz* kokade ägg, anföras af de flåſte Reſande. I *Bonapartes* expedition till Syrien omtalas *Tabaria* ſåſom en fäſtning.

TRACHONITIS, Τραχωνιτις; ſom hörde under *Philippi Tetrarchie*, låg Öſter om *Jordan*, och gjorde Herodianſka beſittningens Nordöſtra gråns emot Öde Arabien; ſåledes aldeles icke emellan *Palåſtina* och *Cæle-Syrien*, ſåſom hos *Schleuſner* läſes. Namnets urſprung och landets grånſor åro tviſtige. Landet har ſitt namn af ortens ſkarpa klippor. Invånarna bodde i bergſkrefvor och underjordiſka kulor. De idkade någon boſkapsſkötſel, men lefde hufvudſakligen af rof. Deras boningar hade ſå trång ingång, att blott en i ſender kunde der inkomma. *Hero-*

f) Monconys. II. 57. *g) Pocock*. III. 201.
h) Buſching. V. 380. *i) Leitung*. V. 201.

Herodes fick landet af *Augustus*, emot förbindelse att hålla dessa röfvare i tygel. Han tvang ock invånarne at företaga jordbruk. Men de ledsnade snart och återgingo till sitt förra näringsfätt *k)*.

TRES TABERNÆ, Τρεις Ταβερναι; fordomdeligen ett vårdshus vid *Appiska vägen*. Dit gingo några *Pauli* vänner honom till möte Ap. G. 28. 15. Grefven af *Stolberg* tror detta stället en plats, son nu kallas: *Cisterna l)*.

TROAS, Τρωας; stad i *Mindre Phrygien*, icke långt från det fordna *Troja*, jemte hafvet. I *Troas* hade *Paulus* den synen, som föranlåt honom att gå öfver till *Macedonien*. Ap. G. 16: 11 Vid sin andra Resa till Grekland, afbidade Apostelen i *Troas*, tidningar genom *Titus*, om ställningen i *Corinthus*. 2. Cor. 2: 12. Vid återresan till Asien utsatte han *Troas* till Mötesplats. Ap. G. 20: 5, 6. och efter sin första fångenskap lemnade han der sitt bokfotral med några pergamentsblad hos sin värd *Carpus* 2. Tim. 4: 13. *Troas*, som först kallades *Antigonia*, samt sedan *Alexandria* och *Alexandria Troas*, heter nu *Eski Stambol*, eller *gamla Constantinopel* och ligger midt emot ön *Tenedos*, på en högd, var på sin tid den andra staden näst *Egyptens Alexandria*, men är nu förstörd. Des lemningar beskrifvas af *Chandler m)*. Här och

k) Dapper. a. st. s. 65. *l) Bref om Italien*. s. 202. *m) Travels* in Asia minor, Cap. 8, samt nyast af

och der ses stycken af murar, som nu omgifva en Ekskog, blandad med prågtiga ruiner efter Slott, Amphitheatrar, Valfbågar m. m. hvilke till en del ses långt ut i hafvet. *Pocock* upträckte der lemningar efter *Stadium*, hvarest kappränningar anstäldes. Nu bor der ingen menniskja, om icke några röfvare nästla sig i hvalfven för att plundra resande, som der landstiga. *De Mirone* var der i fara, att dyrt betala sin vettgirighet. Staden började redan under Grekiska Kejsarne falla i ödesmål.

TROGYLLIUM, Τρωγυλλιον; en udde icke långt från *Samos*, emellan *Ephesus* och *Miletus n)*. Omtalas vid *Pauli* andra segling från Grekland till *Jerusalem*. Ap. G. 20; 15.

TYRUS, Τυρος; urgammal stad i *Phœnicien*, anlagd af ett *Edomitiskt* nybygge, som nedsatte sig på kusten samt med sjöfart och handel bragte *Tyrus* till den mägtigaste stad på sin tid. Staden eröfrades och förstördes först af *Nebucadnezar*, sedan invånarne, som sågo allt motstånd fruktlöst, räddat sig med flykten och på fartyg satt sina skatter i säkerhet; dernäst af *Alexander den Store*, som, sedan det *Nya Tyrus* blifvit anlagdt på en kringfluten klippa, lät med

Dallaway, *Le Chevalier*, Herr Canzlie-Rådet *Bergstedt* och framl. Ministern *von Asp*.

n) Chandlers Travels in Asia minor. Cap. 4. *Dappers Beschr. von Asia*. 267.

med en dam igenfylla sundet, hvarpå han eröfrade, brände och ödelade staden, samt utöfvade omensklig grymhet emot invånarne. Stadens läge gjorde dock, att *Tyrus* icke aldeles öfvergafs, utan återställdes, fast icke till sin fordna styrka. — I N. T. nämnes *Tyrus* och *Sidon* tillsammans: Math. II, 22. Marci 3: 8. Luc. 6: 17. 10: 13 Ap. G. 12: 20. *Tyrus* förekommer dessutom vid *Pauli* andra segling från Grekeland till *Jerusalem*. Ap. G. 21: 3. År 636 eröfrades *Tyrus* af *Saracenerna*, och återtogs år 1124 af *Balduin*, som gjorde staden till Årke-Biskops säte; men *Saracenerne* eröfrade *Tyrus* å nyo år 1289, hvarefter staden, som, enligt *Neischitz*, var mera bygd i vatnet än på landet, o) kom under Turkarna och råkade i fulkomligt ödesmål, så att den, i *Cotovics* tid, uphört att vara stad och blott hade få qvarlefvor af sin fordna pragt *p)*. År 1611 bodde der endast några Morer och Greker i valfven *q)* och år 1651 bestod Tyrus blott af några fiskarekojor *r)*. År 1666 fann *Troilo* 6 till 8 kojor och ett tullhus. *Monconys* fann der 15 hus, utan murbruk, fylde af sand, den hafvet upkastat *s)*. *Roger* kallar *Tyrus* en *stenhop t)*. *Maundrel* såg der endast högar af pelare, murar, valf m. m. Der fanns ej ett enda stående hus. Invånarne, som närde sitt

ussla

o) a. st. s. 266. p) *Itin.* 119.
q) *Moquet*. a. st. s. 409. r) *Doubdan*. a. st. s. 30.
s) *Voy*. II, 67. t) *Terre S.* 41.

uſla lif med fiſke, bodde ibland valfven *u)*. *Myller* fann der blott några fiſkarekojer *v)*, hvilka *Korte* jämför med eländiga ſtall *x)*. År 1759 funnos der endas tre hus. *Hasſelqviſt* ſkrifver att *Tyrus* hade vid pas 10 invånare *y)*; men i *Maritis* tid hade ſtaden, genom en *Scheck Hanzirs* kloka författningar fått 3000 innebygare *z)*, hvilka år 1777, enligt *Binos*, ſammanſmultit till 1000, men 1799 upgifvas till 1500. Af gamla Cathedralkyrkan ſåg *Maundrel* en pelare ſtående. Det är förmodeligen denna pelare, ſom af *Moquet* upgifves voro 7 famnar tjock och ganſka lång. År 1799 var ſtaden omgifven med mur utan grafvar, och man hade då användt pelarna till murens underlag. De la Roque ſåg 2 pelare huggna af ſamma block till 80 fots långd *a)*. Den af *Alexander* bygde dammen är höljd med ſand och förenar ön med med faſta landet. Den har fordom varit affkuren med en mur. På 800 ſtegs afſtånd åt Norden viſas *Origenis* graf *b)*. Någden är ſandig och ofruktbar. Bland Granſkapets märkvärdigheter äro de ſå kallade *Salomons brunnar*, och *Alexandri* i klippan huggna våg, nog bred för en vagn *c)*. *Tyri* vålfningar beſkrifes omſtändeligen af *Doubdan*.

ÖKN, Ἔρημος; Under detta namn förſtås icke altid *vilde* och *hiſkelige* ödemarker, utan ock ſtun-

u) *Voy.* 83 f.
v) *Per.* 76.
x) *Reiſe.* 410.
y) *Reſa.* 169.
z) *Reſa.* 63.
a) *Voy. de Syrie.* I. 18.
b) *Roger.*
c) *Monconys.*

ſtundom *oupodlade* och *obebodde* trakter, ſom nyttjades till betesparker för Judarnes hjordar. I denna bemärkelſe förekommer ordet: *ἐρημος*, äfven med tilläggning af: *τοπος*. Marci I: 35. 45. Luc. 4: 42; ty *Galileen*, ſom på nämnde ſtällen är i fråga, hade inga öknar, om icke åt Norden emot *Libanons* och *Antilibanons* fjällar. Vid förefallande ſammangaddningar ſamlade uprorsſtiftare ſina anhägare på ſådana orter. Derföre heter det i Math. 24: 13. *Om någon ſåger eder, att Mesſias är i öknen, ſå tror det icke.* Dock förekomma i N. T. flere öknar under ſina beſtämda namn.

1:o. *Judeens ökn*, der *Johannes Döparen* framträdde. Math. 3: 1. Den låg emellan *Jeruſalem* och *Jericho*, och ſträckte ſig S. ut jämte *Döda hafvet*, öfver de röda och torra kullarna *Engeddi*, ända till den ſtora Arabiſka öknen. Deſs Nordliga del beſtår af en den ödſligaſte bergtrakt, ſom ännu i dag ſätter åſkådaren i ryſning. Naturen tyckes der hafva undergått de våldſammaſte ſkakningar, ty man ſer endaſt brutna och hopſtaplade klippor, med hiſkeliga ſtupor, utan att ögat fägnas med ringaſte ſyn af våxtrikets alſter. Enligt *Doubdan*, finnes der icke föda för en get *d)*. Hela trakten jämte *Döda hafvet* bär, på flera mils ſträckning, knapt en enda ört. Röken af nämnde haf, tillika med det ſalt, ſom vid öfverſvämningarna genomträn-
ger

d) a. ſt. ſ. 289.

ger jordmånen, dödar all växt. På denna ökn syftas Math. 2: 7. der det heter: *hvad gingen J ut i öknen att se?* m. m. Der visas en grotta, som har namn af *Johannes Döparen e)*. Såsom öknen var ett tillhåll för röfvare, så syftas derpå i berättelsen om mannen, som for från Jerusalem till Jericho.

2:o. *Öknen, der Jesus frestades.* Math. 4: 1. f. Luc. 4: 1. f. Om denna äro flere stridige meningar. Sannolikt begaf sig *Jesus*, efter undfånget dop, S. ut jämte *Döda hafvets* Östra strand. Så snart man der genomvandrat *Moabs* fordna område, vidtager en förfärlig ökn, som åt Öster har *Öde Arabiens sandhaf*, åt S. *Petræiska Arabiens berg* och åt Väster den delen af *Sinai ökn*, som af resande så förfärlig afmålas, att *Eneman* och flere betygat sig, från *Sinais* högsta spits, icke åt Öster, så långt ögat kunnat sträckas, icke uptäckt annat, än svartbrända berg, utan ett enda gråsstrå. Den långa tid *Frälsaren* tillbragte i öknen, instämmer med denna vidsträckta rymd, äfven som denna økns mångfaldiga vilddjur, lejon, och giftige ormar lämpa sig till Marci 1: 13, *att Jesus der vistades: μετα των θηριων f)*. *Marcus* omtalar blott denna enda frestelsen; men *Matheus* och *Lucas* de tvänne öfriga, dock i olika ordning. Några äro derföre af den tankan, att desse tre frestelser icke infallit omedelbart efter hvarandra, utan efter

e) *Binos*, a. st. II, s. 240. f) *Neischitz.* a. st. 244.

efter ansenliga mellanskott af tid. Denna mening synes dock icke antagelig. Den naturligaste ordning är här sannolikt att hämta af *Mathæus*, emedan ingen af Evangelisterna så mycket afviker från tideräkningen, som *Lucas*. När *Jesus*, enligt *Mathæi* berättelse, blifvit döpt, begaf han sig från *Jordans* östra strand söder ut till den beskrefna öknen, och efter sin långa fasta, är troligt, att han, från samma ökn, återkom till *Jerusalem*, icke öfver *Jordan*, utan genom öknen *Tekoa* och *Bethlehems* trakten, Wäster om *döda hafvet*. Från *Jerusalem* tog han då, efter andra frestelsen, kosan till *Jordan*. Under vägen uthärdade han tredje frestelsen på berget *Quarentania*. Vidare fortsatte han sin väg till stället, der *Johannes* döpte. Emedlertid hade Judiska Rådet gjort sin beskickning och af *Johannes* fått det svar, att han icke var *Messias*, men att denne redan kommit, fast han vandrade okänd. Joh. 1: 21-27. Dagen derpå, ankom *Jesus* tillbaka från sin stora färd omkring *döda hafvet*. När *Johannes* då fick honom i sigte, gaf han det högtideliga intyget. Joh. 1: 29 f. Två dagar derefter begaf sig Jesus till *Galileen*, v. 35, 44. Der, och icke vid *Jordan*, träffade han *Philippus* oah kallade honom till Lärjunge. Men på tredje dagen, icke efter *Jesu* afresa från *Jordan*, ty då blir tiden för kort, utan efter *Jesu* samtal med *Nathanael*, inföll bröllopet i *Cana*.

3:o. *Öknen, der Jesus spisade 5000 män,* Math. 14: 15. låg Öster om *Gennesaret.* Joh. 6: 1. Det var icke någon egentelig ödemark, ty der fanns mycket gräs, v. 10; men någden var bergig och således tjenligare till betesmark, än till upodling. Af v. 23 ses ock, att denna plats icke legat långt från det midt emot *Gennesarets* Sydvästra strand belägna *Tiberias.* Det faller sig derföre något svårt, att denna ort Luc. 9: 10 kallas *Bethsaidas ökn.* Men sådant uplyses deraf, att ett *östligt Bethsaida* låg på samma sida om *Gennesaret,* och såsom det var en af ortens betydligaste ståder, blef hela den obebodda någden deraf kallad *Bethsaidas ökn* eller betesmark. Det var i denna trakt, som den besatte mannen sökte sin tillflykt, då han brutit sina bojor. Luc. 8: 29.

4:o. *Ephraims ökn.* Joh. 2: 54. Se *Ephraim.*

5:o. *Den stora öknen, i hvilken Israeliterne anstälde sin fyratioåriga vandring,* omtalas på flera ställen under blotta namnet af: *Ökn.* Der upreştes kopparormen, Joh. 3: 14. Der spisades folket med *Manna,* som af Judarna kallades *bröd, eller föda från himmelen,* till skilnad från de flera Manna-arter, som framsila af vissa träd, särdeles af *Hedysarum alhagi* och *Österländska eken.* Joh. 6: 31. I *Stephani* tal förekommer denna ökn flera gånger. Ap. G. 7: 36, 42, 44. Jfr. Ebr. 3: 8. Den är en vidsträckt bergstrakt, med mellanliggande dalar och smärre slätter,

och

och har till grånsor, åt Ö. *Arabiſka hafsviken* och *Egypten*, åt S. *Bahar el Kaba*, d. å. *Kabas*, eller *Meccaniſka Templets haf*, ſom år en gren af Arabiſka viken; åt Öſter *Öde Arabien*, *Moabs* och *Amaleks* fordna lånder, ſamt åt N. *Idumeens* berg och öknen *Berſaba*, ſom går ned till *Gaza*. Denna ökn fördelas i flera ſmårre, ſåſom öknen *Paran*, *Sur*, *Etham* o. ſ. v. Af deſsa underdelningar förekommer i N. T. endaſt

6:o. *Sinai ökn*. Ap. G. 7: 30, 38. eller den trakten, ſom nårmaſt omgifver *Sinai berg*. Den kallas nu öknen *Sin*, och vidtager, der öknen *Paran* ſlutas.

7:o. *Öknen, der den Egyptiſke uprorsſtiftaren ſamlade 5000 mån*, var ſannolikt den anſenliga öknen, ſom ligger emellan *Palæſtina* och *Egypten*, och har Medelhafvet till ſin Norra grånſ. Ap. G. 21: 28. Denna ökn år omſtåndeligen beſkrifven uti *Samlingar af Naturkunnigheten till den Hel. Skrifts uplysning*.

8:o. *Öknen, genom hvilken en våg låg från Jeruſalem till Gaza*; Ap. G. 8: 26. kallas nu *S. Johans ökn*. Den år bergig och utgör våſtra delen af Judeens bergsbygd.

42

Amph
polis

41

Apoll
Thessa
nica

40

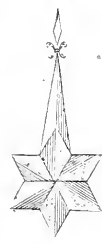
B

35

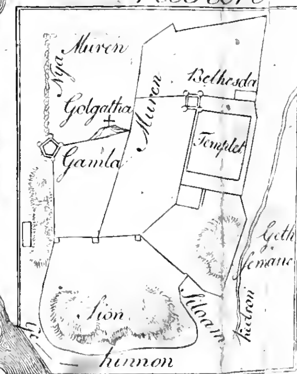
36

Charta öfver Mindre Asien
Swarta Hafwet
Medel Hafwet
Mar di Marmora
Philippi
Amphipolis
Apollonia
Thessalonica
Neapolis
Samo Thrace
Berrhoea
Ar chi pel.
Troas
Assos
Mysien
Adramyttium
Mithylene
Pergamos
Hellas
Athen
Achaen
Corinthus
Cenchrea
Morea
Chio
Thyatira
Sardes
Lydien
Smyrna
Philadelphia
Ephesus
Samos
Trogyllion
Pathmos
Miletus
Carien
Cos
Cnidus
Rhodus
Lycien
Patara
Myra
Bithynien
Paphlagonien
Galatien
Pontus
Phrygien
Lycaonien
Cappadocien
Hierapolis
Colossæ
Laodicea
Pisidien
Lystra
Derbe
Iconium
Antiochia
Pamphylien
Attalia
Pergi
Cilicien
Tarsus
Nicopolis
Syrien
Seleucia
Antiochia
Salamis
Cypern
Paphos
Creta
Lasea
Salmoni
Claude
Phoenice
Limen kala
Graveradt af J. N. Ahl

Charta öfver Palæstina

53
54
Abilene
Sidon
Sarepta
Libanon
Antilibanon
Syrophoenicien
Damascus
Medel Hafwet
Tyrus
Trachonitis
Cesarea Philippi
GALILEEN
Jordans flod
Ituræen
Ptolemais
Cana
Carmel
Capernaum
Bethsaida
Nazaret
Chorazin
Genesaret
Gergesa
Tabor
Nain
Bethsaida
Gadara
Magdala
Tiberias
Dalmanutha
Cesarea
SAMARIEN
Ephraims Öken
Jordans flod
PERÆEN
Samaria
Sechem
Salim
Antipatris
Ænon
Öde Arabien
JUDEEN
Lydda
Joppe
Sarons Fält
Jericho
Bethabara
Arithmatien
Olje-Berget
Bethphage
Bethania
Jerusalem
Kidrons Bäck
Emmaus
Bethlehem
Döda Hafwet
Aschdod
Bergsbygden
Idumeen
Sodom
Gaza
Gomorrha

Graveradt af J. N. Ahl
31
53
54
31

